

Gabriel Kolko
Amerikansk utrikespolitik
En analys av maktmedel och målsättningar

1969

Originaltitel: *The Roots of American Foreign Policy*

Svensk utgåva. 1970. Översättning: Olof Hoffsten

Innehåll

Inledning.....	1
De makthavande	4
Den amerikanska civila och militära makten	16
Förenta staterna och den världsekonomiska makten.....	26
Förenta staterna i Vietnam 1944-1966: Orsaker och mål.....	45
Epilog: om förnuft och radikalism	66

Inledning

För ett allt större antal amerikaner har kriget i Vietnam blivit vändpunkten i deras uppfattning av amerikansk utrikespolitik, den chockskapande händelse som tvingar dem att på nytt överväga själva grunden till, förutsättningarna för och strukturen hos en politik som är synnerligen destruktiv och farlig. Vietnam är den logiska följden av en konsekvent verklighet som vi borde ha förstått långt innan Förenta staterna ägnade en stor del av sina krafter åt att förhärja en ensam liten nation.

Vi kan fatta vad som sker i Vietnam endast i det större sammanhanget rörande Förenta staternas relationer till den tredje världen, och vi måste då ur vår analytiska ram plocka bort ytliga föreställningar om godtycklighet, slump och tillfälligheter såsom oberäkneliga faktorer i amerikansk utrikes- och militärpolitik. Händelserna i Vietnam röjer nämligen på ett konsekvent och systematiskt sätt de amerikanska egenskaper, som har lett till ett av nutidens mest skrämmande exempel på barbari i den mekaniserade kampen människor emellan. De logiska, lugnt eftersinnande synpunkterna på amerikansk makt i hemlandet och intressen utomlands visar hur fullständigt ovidkommande begreppen slump och oskuld är när det gäller att förklara de skilda tillämpningarna av amerikansk makt i dag, inte bara i Vietnam, utan i hela den tredje världen. Om Amerikas uppgift att kuva det okuvliga är dömd att misslyckas, därför att det är omöjligt för sex procent av världens befolkning att behärska och dominera hela jorden, bör den amerikanska politikens kritiker inte tillskriva det företaget några försummelser eller någon okunnighet. För om Förenta staterna kan påtrycka de motspänstiga revolutionärerna sin vilja runt om i världen, kommer landet att vinna oerhört på det, och dess förluster blir stora i proportion därtill, om det misslyckas.

För att förstå politik måste man känna till politikerna maktmänniskorna – och precisera deras ideologiska uppfattning och deras miljöer. Det betyder att vi måste skaffa oss en bättre bild av byråkratin och de statliga institutionerna i det nutida Amerika och avgöra, om sådana organisationer har typiska ekonomiska och ideologiska kännetecken som sannolikt tar sig uttryck i form av en viss politik. Det är förstas mycket vanligt, när man granskar byråkratin, att tillmäta den beslutfattande byråkratins struktur en neutral, självständig logisk grund och att sila bort formella institutioners klasskaraktär – ja faktiskt att förneka att människorna som har makt är något annat än oegennyttiga, eventuellt vilseledda allmänhetens tjänare. Sanningen är givetvis den att människor med makt kommer från vissa bestämda klasser och ekonomiska miljöer, och att de i sista hand har ett mycket påtagligt materiellt intresse av politikens utformning i stort. Och fastän några av dem verkligen är till synes fulländade exempel på just neutrala och oegennyttiga allmänhetens tjänare, bedriver båda grupperna i praktiken samma politik.

Vi måste på nytt ta upp frågan om vad begreppet samstämmighet eller allmänna opinionen innebär, och hur det verkar i det politiska skeendet. Å ena sidan tycks de skenbart delade övertygelserna, värderingarna och samstämmigheten i samhället vara mera betydelsefulla än något enskilt intresse. Men den omständigheten att en härskande klass genomdriver sin politik också när samhällets majoritet inte längre godkänner den, och att de frivilliga och ibland påtvingade sociala målsättningarna gynnar individer snarare än hela samhället, är en väsentlig realitet som de flesta analytiker ständigt utesluter ur sina beskrivningar och förklaringar av det amerikanska samhället. Att samstämmighetens frivillighetsgrund vanligen rättfärdigar maktmänniskornas handlande är mindre betydelsefullt än att politiken, som vi i dag ser beträffande den amerikanska allmänheten och Vietnam, fortsätter när folkmajoritetens gillande tynar bort eller till och med försvinner helt. Samstämmighet i åsikter är nämligen möjlig att likställa med samhällsklassers målsättningar och behov, vederbörligen insvepta i den amerikanska nationalismens och Amerikas globala ansvars vaga ideologi. Dessa klassmålsättningar och intressen förblir rådande också när samstämmigheten försvinner, och det är just då vi upptäcker att de som har hand om förvaltningen grundar sin politik på

maktinnehav och intressen snarare än på samhällets godkännande eller gillande. Jag förklarar i första kapitlet hur och varför detta sker.

I kapitlet om amerikanska militära och civila myndigheter har jag försökt påvisa hur allt genomsyrande förmåtenheten och makten är hos de civilpersoner som styr Washington, och hur de fritt har utnyttjat krigsmakten som ett redskap för att tillgodose sina egna intressen snarare än officerarnas mytiska självständiga mål. Affärsmännen och deras politiska vapen- dragare har nämligen dragit upp gränslinjerna inom vilka den militära personalen utformar strategin, och de har spritt sina värderingar och prioriteringar bland i grund och botten fogliga generaler. En närmare granskning av militärväsendets natur i dag avslöjar bara än tydligare hur den av affärslivet bestämda samstämmigheten genomtränger allt, och likaså de institutio- nella hävstänger varmed maktmänniskorna utnyttjar sina resurser och når sina syften. Detaljerna återfinns i andra kapitlet, och här räcker det att säga, att fakta bestyrker tesen att det inte är ett mytiskt ”militärindustriellt” komplex, utan civila myndigheter och civilt bestämda målsättningar som utgör källorna till amerikansk utrikes- och militärpolitik – och till den amerikanska känslan av olust.

Att förstå detta väsentliga faktum innebär också att avvisa sammansvärjningsteorier samt liberalernas vanliga förklaringar av en farlig och destruktiv politiks orsaker. Det betyder att vi, när vi utmäter ansvaret för den politiken, på allvar måste ta med i beräkningen den roll som dagens aktningvärda personer spelar – de föregivet liberala realisterna och affärsmännen, i och utanför regeringen, som sedan årtionden tillbaka skapat premisserna för den amerikanska diplomatin uppträdande. Det kräver framför allt en mycket exaktare definition av den ameri- kanska maktens och de amerikanska intressenas rätta natur i den nutida världen, en uppskatt- ning av vem som vinner och vem som förlorar till följd av den politik Washington bedriver.

I min utredning av Förenta staterna och den världsekonomiska makten försöker jag mera exakt beskriva de amerikanska målsättningarnas och intressenas storlek, särskilt i de fall då de leder till intervention världen runt och då de lämnar ett rationellt underlag för förståelsen av den därpå följande beskrivningen av Förenta staternas uppträdande i Vietnam. Jag ger denna skiss av den internationella ekonomin som ett prov på de beståndsdelar och data som måste inrymmas i en omfattande och mångsidig bild av Förenta staternas världsomspännande roll i dag. Både kritiker och försvarare av den nuvarande politiken har i stor utsträckning för- summat de faktorerna i diskussionerna av det amerikanska uppträdandets motiv, men sådana förklaringar gör mycket av det som har hänt och som ännu skall ske begripligt. Vidare är det i världsekonomin belysning som maktmänniskornas affärsmässiga och ekonomiska miljöer blir speciellt relevanta, eftersom deras uppfattning av världen och Förenta staternas mål och syften i den återspeglar deras försök att på andra sidan haven tillämpa de strukturförhållanden som gynnat deras intressen i hemlandet. Kort sagt, de ser statens roll såsom tjänande, som en regulator av ekonomiska transaktioner, och med utgångspunkt från den amerikanska kapitalismens samgående med världsekonomin, i synnerhet med den tredje världen, utgör deras utnyttjande av krigsmakten för att nå sina mål utomlands en av huvudorsakerna till Amerikas uppträdande i världen av i dag.

Det är inom den ramen och med den ledningen som Förenta staterna har försökt samverka med den tredje världen, både ekonomiskt och militärt. Detta plågsamma och otrygga samband är i själva verket den viktigaste enskilda utmaning som Förenta staterna ställts inför sedan andra världskrigets slut. Svaret på den har bestämt världspolitikens utformning under de senaste årtiondena, så som det också kanske kommer att bestämma den under de närmast följande. De amerikanska bemödandena har antagit två former: militära och ekonomiska.

De militära åtagandena har i stort sett misslyckats. Som jag antyder i min diskussion av krigsmakten tvingade ända till slutet av Eisenhowers regeringstid en överväldigande omsorg om kärnvapenstrategin Förenta staterna att i stor utsträckning förbigå de betydligt allvarligare

gerilla- och bonderevolutionsrörelserna, som landet inte kunde komma åt med raket- och robotvapen eller den amerikanska ideologin. Vietnam var det första allvarliga amerikanska försöket att militärt ta kontakt med de förhärskande politiska och sociala sannolikheterna under återstoden av vårt århundrade: uppflyttandet av de fattiga, nykolonialistiska staterna till en dynamisk utvecklingsnivå via revolutionära nationaliströrelser, fast beslutna att bekämpa stagnation och nöd. Detta amerikanska inkräktande i Vietnam antog, som jag hävdar i det sista kapitlet, karaktären av en internationell intervention snarare än – som det ofta har antytts – Förenta staternas uppslutning på ena sidan i ett inbördeskrig.

Det amerikanska misslyckandet att snabbt göra slut på den vietnamesiska revolutionen har nu börjat urholka de imponerande framgångar som Förenta staterna har nått genom att upprätta oerhört lönsamma förbindelser med det ekonomiska livet i större delen av den tredje världen. Men sist och slutligen kommer, som många i Washington mycket väl inser, det stora priset för Vietnam inte att bli dess effekt på valuta- och handelsbalansen, utan försvagandet av Förenta staternas föresats och förmåga att ingripa i andra nationers inre angelägenheter överallt i världen. Det kommer att, för andra, låta den revolutionära vägen framstå som både möjligare och rimligare, en väg som inte ens historiens största intervention av den starke mot den skenbart svaga kunde spärra. Resultatet i Vietnam kommer inte att påverka de handlingar som de förtryckta bönderna i Brasilien och Peru till slut tillgriper, men där ledarkadrerna spelar en avgörande roll kommer man inte att glömma de många lärdomar kriget i Vietnam har gett. Direkt har emellertid kriget i Vietnam påskyndat utvecklingen av vissa latent svagheter, som Förenta staterna förr eller senare hade tvingats att brottas med i sina affärer med den europeiska kapitalismen.

I den här boken koncentrerar jag mig huvudsakligen på Förenta staternas ekonomiska styrka i förhållande till den tredje världen, eftersom det är här – av skäl som jag anger – som Förenta staterna ständigt har inskridit på ett flertal olika sätt, i områden där abstrakta frågor rörande inre politiska former är betydelselösa för den amerikanska tryggheten, utom i den mån de hotar Förenta staternas ekonomiska intressen. De intressenas exakta natur, omfattning och betydelse skall jag närmare ange i ett försök att skänka den amerikanska globala interventionen ett något större innehåll och mening. Men som jag också antyder i tredje kapitlet, trots Amerikas stora makt över ekonomin i den tredje världen har under mer än ett årtionde dess konkurrens med Europa om herraväldet i många av världsekonomin nyckelfrågor konsekvent undergrävt dess ledarställning. I förening med de till synes oändliga kostnaderna för kriget i Vietnam har den konkurrensen allvarligt, kanske dödligt underminerat de avgörande fördelar Förenta staterna har i den totala världsekonomin. Resultatet återspeglas i det som ytligt brukar kallas ”guld-” eller ”dollarkrisen”. Vad saken gäller är i själva verket den amerikanska ekonomiska maktens framtid på lång sikt, när den sträcker sig över förmåga i den hopplösa uppgiften, utan slut, att behärska hela världen.

Förenta staternas herravälde över världsekonomin, särskilt under årtiondet efter 1945, berodde mera på Europas politiska dårsaker och rivaliserande imperialism från 1900 till 1945, mindre på någon medfödd amerikansk ekonomisk begåvning och på amerikanska resurser än vad de flesta som analyserat frågan haft lust att medge. Självgodhet och försiktighet ingick faktiskt en förening, som tillät Förenta staterna att undvika det mesta av följderna, medan Europa inlät sig på två väldiga, långvariga blodsutgjutelser och förstörelseorgier. Men efter femtiotalets mitt började Västeuropas nationer ta hem de betydelsefulla ekonomiska vinster inom industri och export som jag specificerar i kapitlet om världsekonomin, och Förenta staterna engagerade sig i den kostnadskrävande och allt blodigare politik som ytterligare gynnade den europeiska makten i världshandeln. Den så kallade guld- och dollarkrisen utgör en kombination av samtliga dessa efterkrigsfaktorer, som leder till en omfördelning av den världsekonomiska makten där Europa, med den nuvarande takten, i allt högre grad kommer att bestämma spelets regler. Det kärva GATT-avtalet och handelsuppgrörelserna var under några år ett

uttryck för denna tävlan mellan Förenta staterna och Europa. I dag gäller tvisten värdet av en dollar som möjliggör amerikanska militärbaser överallt, ett relativt billigare krig i Vietnam och större amerikanska investeringar i Europa och världen i övrigt än de andra kapitalistiska nationerna nu helst ser. En dollardevalvering kommer att göra Washingtons tillämpning av hela denna finansiella och militära politik på en och samma gång allt dyrbarare och allt osannolikare, vilket ytterligare ökar Europas förspång i världsekonomin.

Guldskrisen, de djupare och mera väsentliga förändringarna i maktbalansen bakom den och sammanbrottet i Vietnam har börjat avslöja inte bara gränserna för Förenta staternas makt i världen, utan också den amerikanska politikens struktur, innehåll och syften. En följdriktig samhällsteori måste räkna med den amerikanska diplomatins källor såväl som dess mål, och också med dess förmåga att nå sina mål. Varje uppskattning av det amerikanska samhällets framtid som underlåter att sammankoppla makt och klass, inrikes- och utrikespolitik, gör inte det rådande samhällssystemets totalkaraktär rättvisa, inte heller det sätt varpå det kalla kriget skänkte en tillfällig resit åt systemets inneboende ekonomiska problem med fattigdom, automation och annat sådant. Den tar inte hänsyn till Amerikas globala strategis misslyckande, som kommer att lämna fältet fritt för nya prioriteringar och nya spänningar i hemlandet. Ingen kan förutsäga hur intensiv denna begränsning av den amerikanska makten blir, eller dess tidtabell, men det är nog att själva förhandenvaron av de här svagheterna skapar nya tillfällen till sociala förändringar inom landet. I varje fall kan man härav dra den obönhörliga slutsatsen, att ingen nation kan styra världens öde.

Vietnam är både den mest dramatiska speglingen av och en orsak till Förenta staternas nuvarande olustkänslor. Kriget skärper den amerikanska globalismens karaktär och röjer dess potentiella faror och omänsklighet, på ett sätt som ingenting annat har gjort i vår livstid. Det är fåfängt att söka hålla tillbaka den okuvliga tron att människor är i stånd att forma sina egna öden och omvandla sina egna samhällen, en tanke som är fullständigt oförenlig med ett enhetligt världssystem inriktat på att gynna Förenta staternas materiella välfärd. Vietnam avslöjar Washingtons oförmåga att hejda de nationella revolutionsrörelser som svämmar över alla bräddar. I samband med vad Förenta staterna riskerar att förlora om dess väldiga satsning skulle misslyckas, belyser kriget i Vietnam på ett groteskt sätt, och så som ingen annan händelse gjort, intresserna och målsättningarna hos de maktbärande som i dag leder nationens utrikespolitik. Studierna i den här boken är ett försök att beskriva några väsentliga drag i den institutionella och historiska miljö i vilken Amerika har utvecklat sin makt under det senaste årtiondet eller så omkring, ett försök att mera exakt begreppsdefiniera orsakssammanhangen i amerikansk diplomati och, framför allt, att på nytt införa begreppen intresse och makt i vår uppfattning av det amerikanska samhället här hemma och den roll det spelar utomlands.

De maktbärande

Att fatta maktens natur och funktion i Amerika är att blotta ett viktigt analytiskt redskap för fastställande av den amerikanska historiska erfarenhetens karaktär och Förenta staternas roll i den nutida världen. Så gott som en hel generation amerikanska intellektuella och forskare har underlåtit att göra maktens fenomen till en central angelägenhet, och det har medfört att en dimma av ljusskygghet och ovidkommande funderingar har lägrat sig över studiet av amerikanskt liv i tjugonde seklet.

Enkelt uttryckt är frågan: Vilka är de politiska och ekonomiska maktdimensionerna i det amerikanska samhället, hur fungerar makten och vem drar nytta av den? Växelverkan mellan dessa strukturella sidor av makten är antingen egendomlig eller riskfylld, oväsentlig och kanske färgstark, eller också är den av avgörande betydelse. Maktstrukturen kan beskrivas empiriskt, men makten kan också spegla en mera undflyende bild av sociala attityder och krafter som gör det möjligt för en enda klass att härska i amerikansk historia – eller den kan rymma sidor av både det påtagliga och det icke påtagliga.

Den handfull människor som studerat den amerikanska makten har först och främst inriktat sig på en undersökning av makthavarnas sociala status och härkomst, en övning som betyder något blott och bart om man kan påvisa ett särskilt politiskt beteende hos makthavare med lägre status. I själva verket måste man klarlägga de beslutfattande människornas psykologi, hur deras makt har uppkommit och orsakerna till deras uppträdande i samband med den amerikanska maktens struktur och funktion hemma och ute i världen. Det blir en kritisk värdering som ger oss möjlighet att avgöra, om ett "militär-industriellt komplex", en unik byråkratisk mentalitet eller något mera påtagligt utgör grundvalen för amerikansk politik, nationellt och internationellt. Det tvingar oss att avgöra, om exempelvis detta att en jurist tillhörande släkten Harriman innehar en nyckelpost i sig är betydelsefullt för förståelsen av hans uppträdandes målsättningar och motiv och av amerikansk politik, eller om mäktiga män fritt utnyttjar en eller annan beslutfattande mekanism, i en situation då resultaten i stort sett blir desamma, därför att mera grundläggande intressen och syften bestämmer alla beslutfattares handlingars räckvidd och mål. Oföränderligheten och kontinuiteten i amerikansk nationell och internationell politik under större delen av vårt århundrade, avpassade efter den tilltagande nationella styrkans förhandenvärd och möjligheter, antyder att studiet av makten i Amerika också måste klarlägga de amerikanska intressenas natur och funktion under samma tid.

Om maktstrukturen när allt kommer omkring bara kan begripas i samband med dess funktioner och med de mål den amerikanska makten söker nå, bör den omständigheten att en så omfattande beskrivning kräver att man skriver det tjugonde seklets Amerikas hela historia inte avhålla sam-hålls analytikerna från att punktbelysa åtminstone de grövre konturerna av den moderna amerikanska byråkratins tillväxt. Om inte av andra skäl bör det ske för att framhäva det väsentliga i att de byråkratiska strukturerna mindre är maktens källa än det medel, varmed andra dirigerar makten i Amerika i på förhand bestämda avsikter. Det är ett samhälle där byråkraterna inte företräder sina egna påtagliga intressen, utom när de innehar andra och mera betydande värdigheter, utan intressena hos det man försöksvis måste kalla "maktsystemet", och där ledare förflyttar dem och ersätter dem med smidigare män när deras egna strävanden blir svårhanterliga. Bakom byråkraterna finns det nämligen nivåer av ekonomisk och politisk makt – latent eller öppen – vilkas mål och vidmakthållande ingen kan överge utan vittomfattande, faktiskt revolutionerande förändringar i politiken och i själva det amerikanska samhällets väsen. Det är denna slutliga makt som stakar ut gränserna för byråkratiskt beteende och statens funktioner.

Politiker skapar byråkratier för speciella ändamål, och att de strukturerna utvecklar sina egna förvaltningsregler och tekniker, eller invecklade och mystifierande förklaringar av sin existens, betyder mindre än deras syften och funktioner. Kongressen skapade en sådan byråkratisk makt i Förenta staterna först under perioden 1887-1917, som en följd av att klassinriktade element via politiska system sökte rationellt förklara det ekonomiska livets oförutsägbara faktorer i en modern teknokrati. Att studera hur snarare än varför politisk makt är verksam i ett klassamhälle, en formalism varmed Max Weber bidrog till den konservativa deskriptiva samhällsanalysen, det är att undvika den centrala frågan rörande den moderna statens klassnatur och klassfunktion. Efter sekelskiftet odlade de politiska partierna byråkratin blott och bart som ett hjälpmedel som tjänade och återspeglade klassintressen - byråkrati utan någon självständig maktgrund, som inte gick att påträffa inom den amerikanska maktstrukturen. Med tanke på affärsmännens avgörande roll i skapandet av den moderna amerikanska byråkratin och den "faktiska staten" bör det varken vara förvånande eller otänkbart att de förser den amerikanska maktens byråkratiska institutioner på högre nivå med personal som är hämtad från affärslivet.

Politiken föregick, kort sagt, den byråkratiska rationalismen, varvid kongressen tjänstgjorde som förhandlingsplats och mål för olika affärsintressen. Med hänsyn till sociala och politiska förmånsrättheters enhetlighet i Amerika och det i grund och botten undertryckande sätt

varpå myndigheterna tar itu med bristande samstämmighet i åsikter när den utgör ett potentiellt hot, är den politiska makten i det amerikanska samhället en sida av den ekonomiska makten - varvid den ekonomiska makten ofta uppvisar skarpa meningsskiljaktigheter efter område, storlek eller intresse, men alltid är verksam inom vissa vidare uppfattningar rörande avsikterna med en seger för den ena eller den andra parten. Ofta är denna oenighet mellan konkurrerande ekonomiska intressen så stor att den medför ömsesidigt neutraliserande och ineffektivitet, och många gånger döljer de divergerande fraktionerna sina mål bakom retoriska fraser – ”antimonopolistisk” är den mest uttjatade vilket har gjort ”liberala” ordvändningar till den kollektiva kapitalismens användbara ideologi.

Den här olikheten och konflikten inom affärslivets och politikernas egna led, vanligen beskrivna såsom en yttring av pluralism, har tilldragit sig större uppmärksamhet än de förtjänar och leder till formlösa beskrivningar av fenomenet rivalitet inom affärsvärlden, på ett sätt som fördunklar de mycket viktigare faktorerna gemensamma funktioner och mål. Den avgörande frågan vid en granskning av det som uppfattas såsom konflikt i det amerikanska samhället måste vara: Vilka är de viktiga befattningarna, och vem vinner och varför? Förlorarnas motiv i det politiska spelet, eller deras som gjorde påtryckningar som andra dirigerade om för sina egna syften, är mindre betydelsefulla än den faktiska maktfördelningen i samhället. Det är i samband härmed, alltså maktens karaktär och funktion, som forskaren bör studera byråkratierna, och han bör då ägna sig mindre åt den sociala rörligheten än åt den uppfattning av syften och mål som byråkratin hyser. Endast på det sättet kan vi förstå de intressen och de handlingar som ingår som oavvislig del i den amerikanska maktens logik, som inte är resultatet av tillfälliga missöden, personliga egenskaper eller ren slump. Om mäktiga ekonomiska grupper är vitt spridda geografiskt och ofta konkurrerar med varandra om speciella favörer av staten, varvid de ytligt sett framstår som intressefraktioner snarare än som en enad klass, är det avgörande inte vem som vinner eller förlorar, utan arten av den samhällsekonomiska ram som samtliga önskar konkurrera inom och förhållandet mellan dem själva och det övriga samhället, på ett sätt som utmärker deras avgörande funktion som klass. Det är den klassen som bestämmer över de viktigare politiska alternativen och det sätt varpå staten utövar sin makt. Att de är oense rörande alternativen är mindre betydelsefullt än att de drar upp gränserna för det politiska skeendet i stort.

Trots det politiska och ekonomiska livets allt mera tekniska karaktär och behovet att anlita personer med den rätta bakgrunden för politikens handhavande – särskilt affärsmän –, är det politikens strukturella gränser och grundläggande ekonomiska syften som bestämmer den amerikanska maktens framstöt, både nationellt och internationellt. Ledarskapets källor är viktiga och har varit det alltsedan sekelskiftet, men de är kanske inte avgörande. Det som till slut har den allra största betydelsen är att resultaten, antingen nu ledarna kommit från Exeter-Harvard eller från Kansas, har varit desamma, har varit följden av maktens beskaffenhet i Amerika och Förenta staternas roll i världen.

Samstämmighetens gränser

Vårt sekels amerikanska politik har varit en process fylld av förändringar och skiftande belöningar inom förutsägbara gränser och engagemang, som i sista hand är konservativa och dirigerade med hänsyn till de begränsade sociala och ekonomiska följder de kunnat få. Inga avgörande eller splittrande sociala och ekonomiska målsättningar har sprängt maktens grundläggande struktur eller fördelning, och om några har tillgripit demokratisk eller liberal retorik för att förklara rörelser inom de gränserna, är detta mindre betydelsefullt än själva systemets ändamålsenliga materiella uppbyggnad. Det är i själva verket just illusionen att någon verklig förändring skulle vara möjlig – illusionen om verklig frihet i samhället – som bidrar till att möjliggöra undertryckandet i praktiken, med hjälp av liberal politik och långsamt skeende förändringar. Som historiska fakta överskrider de aldrig på förhand uppdragna banor och förutsättningar.

Man får aldrig dra den slutsatsen att sådana illusioner utgör den enda källan till den konservativa samhällsordningen – därom vittnar reaktionerna bland de maktägande under de sällsynta perioder när en verklig opposition bryter sönder mytologierna. För trots att frihet är en hållning som de beslutfattande tolererar bland de politiskt maktlösa, handlar de makt-havande så, att de förvissas sig om att alla andra förblir maktlösa. När deras egen politik är föremål för allvarliga prövningar eller ser ut att misslyckas kan de inte kosta på sig lyxen av en organiserad opposition och verkliga fri- och rättigheter, som skulle kunna rubba deras herravälde över den normala, vanligen passiva samhälleliga liknöjdheten. Den medborgerliga frihetens historia i Förenta staterna bär vittnesbörd om det faktum, att när friheten övergår från retorik till en social utmaning underkuvas den, i den mån det är nödvändigt. Verklig frihet är förmågan att sätta sig i förbindelse med makt eller krafter med möjlighet att fördärva auktoritet, det vill säga den beslutfattande ledningen eller de personer som försöker omvandla eller ersätta den. Så länge de intellektuella eller folket brukar den rätten ”under ansvar”, alltså genom att godkänna och troget tjäna den samstämmighet som deras härskare bestämmer, frodas abstrakta friheter i offentliga uttalanden och slagord – därför att de inte leder någon vart. Följaktligen står det människan med den avvikande meningen fritt att falla offer i den sociala utvecklingen och historien, och ett helt batteri av upproriskhet, spioneri, brottslig anarki eller arbetslagstiftning finns i beredskap i rätta stunden, då sociala spänningar uppstår och då den sociala och ideologiska samstämmighet bryter samman som upprätthålls i tider av fred och stabilitet. De som hyllar den amerikanska friheten gör sällan motstånd mot de uppfattningar av lag och ordning, vilka ligger till grund för den stora mängd lagar rörande förtryck och underkuvande som alltid finns att ta till.

En teori om samstämmigheten är oundgänglig, om man vill förstå beslutfattandets och maktens rätta natur i det amerikanska samhället, men en samhällskritiker måste alltid betrakta den teorin från synpunkten av dess roll när några samhällskritiska och potentiellt dynamiska grupper och klasser upphör att godkänna eller gilla samstämmigheten, för då grundar sig samstämmigheten på disciplin och blir i praktiken autoritär i frågor som gäller mätbar makt. Endast utmaningar av ett politiskt och socialt system samt kriser avslöjar nämligen dess verkliga karaktär – när den etablerade makten hotar att bryta samman och formell demokrati är nära att omvandlas till reell, sann frihet.

Det väsentliga, primärt utmärkande för det amerikanska samhällssystemet är att det är ett kapitalistiskt samhälle, grundat på en grovt orättvis fördelning av välstånd och inkomster som inte i väsentlig grad har förändrats under detta århundrade. Även om det inte har förekommit någon avgörande klassmotsättning inom den samhällsstrukturen, utan enbart konflikter som begränsats till mindre frågor, ofarliga för den bestående ordningen, kan man med rätta beteckna det amerikanska samhället såsom en statisk klasstruktur som tjänar en viss klass syften. En tillräckligt enhetlig samstämmighet skulle kunna existera fullständigt avsiktligt, rörande de grundläggande frågor som är oundgängliga för de härskande politiska och ekonomiska eliternas fortbestånd, och folkets stora massa skulle till nöds kunna respektera eller tolerera en härskande klass intressen. Den rådande uppfattningen av intressen, samhällets avgörande värderingar behövde inte vara oundgängligen klasslösa, som Louis Hartz och senare samstämmighets-teoretiker har hävdad, utan blott och bart accepterade av de delar av samhället som saknar ett objektivt intresse för den etablerade ordningen. Denna dominerande klass bestämmer framför alla andra maktens karaktär och mål i Amerika. Och av det skälet kan ingen betrakta affärsvärlden som bara en bland andra intressegrupper i amerikanskt liv, utan man måste se den som maktens kärna, som avgör den större amerikanska samhällsordningens väsentliga förutsättningar och funktioner, varvid dess trygghet och fortbestånd som institution är det politiska livets centrala mål, enligt all historisk erfarenhet efter inbördeskriget.

På hemmafronten har reformer och lagstiftning lett till en viss samhällsklass mål och tillfredsställelse av den klassens behov. Att de beslutfattandes avsikter 1968 på något sätt skulle

skilja sig från 1888 års blir rimligt bara om man kan förutsätta och bevisa en radikal förändring i fördelningen av den ekonomiska makten.

Man skulle kunna grunda en sådan analys på en funktionell syn på amerikanska reformer, på lagstiftningens följder snarare än på alla reformators motiv. Samhällsteorier, skandal-skrivare och intellektuella har inte påverkat och påverkar inte inflytelserika affärsmän, som aldrig har önskat att reformernas korsriddare skulle ordna och dirigera deras affärer. Affärsmännen har alltid föredragit att deras egna jurister och direkta representanter spelar den rollen i frågor som på det allra närmaste angår deras ekonomiska öden, men inte nödvändigtvis i smärre angelägenheter. Och det är ett faktum att regeringen till sist har hämtat de flesta tungviktiga beslutfattarna inom politiken från – eller till – det ekonomiska livets högre sfärer. I den inramningen bör vi se amerikanskt reformarbete i första hand som en fråga om ett tekniskt effektivitetsmanövrerande social rationalisering – för att gynna i första hand vissa affärsintressens välfärd och samhället i allmänhet, men alltid inom bestämda ideologiska gränser och förutsättningar. Med blott och bart tillfälliga skiljaktigheter på perifera punkter har de politiska myndigheterna delat, eller rättat sig efter, den praktiska tillämpningen av den konservativa konsolidering som vanligen kallas ”progressivitet” eller ”liberalism”.

Ändå inställer sig den kritiska frågan varför det aldrig, i samband med denna bristande ekonomiska jämlikhet, fattigdom och många års arbetslöshet, har funnits någon klassmedveten opposition mot den knäsatte politiken och makten. Kort sagt, och helt bortsett från alternativens ändamålsenlighet, varför har det inte uppstått någon antikapitalistisk massrörelse som i Västeuropa, som kunde skapa den väsentliga politiska valfrihet som är den oundgängliga förutsättningen för verkliga majoritetsbeslut och frihet i Amerika? Ty Förenta staterna är ett klassamhälle, med mätbart förtryck, men också utan några avgörande klassmotsättningar hitintills. Det är också ett samhälle som tjänar en samhällsklass intressen, med samstämmigt stöd eller likgiltig fördragsamhet från de egendomslösa klassernas sida. Den samstämmigheten, som tjänar en enda klass intressen snarare än hela samhällets, föreligger i en helt annan situation än vad samstämmighetens teoretiker har angivit, men det sociala och historiska resultatet är detsamma.

Fenomenet samstämmighet och dess orsaker är helt enkelt alltför komplicerat för att man skulle kunna beskriva det i belysning av förefintliga vittnesbörd. Men det är nödvändigt att ställa vissa kritiska frågor för att förstå, huruvida samstämmigheten i sig är betydelsefull när det gäller att förklara den amerikanska maktens och beslutfattandestrukturens väsen och varaktighet. Vad händer när samstämmigheten splittras och upphör att få den traditionella anslutningen eller toleransen? Legitimeras den av den omständigheten, att hela samhället ibland har en och samma ideologi? Eller är det mera betydelsefullt att den ekonomiskt härskande och mäktiga klassen godkänner den ideologi som bäst tjänar den – ett faktum som kommer ideologin att verka under de sällsynta perioder då samstämmigheten bryter samman? Och kan allmänhetens innersta engagemang uppskattas med några mätbara metoder, som tillåter välgrundade samhälleliga generaliseringar?

Om vänsterpolitikens historia i Förenta staterna för somliga är samarbete, är den för många andra förtryck: ålderdomliga bestämmelser, skatt per capita och andra medel att applicera käppen när moroten inte räcker till eller bedöms som olämplig. Berättelserna om den stridbara arbetarrörelsen, de svartas kamp, populistpartiet i Södern, socialismen och till och med de nuvarande antikrigs- och medborgarrättsrörelserna, alla vittnar de om det faktum, att när politiken och de sociala rörelserna inte legitimerar den bestående ordningen förvandlas samstämmigheten till obligatorisk likformighet och förtryck. Auktoritet och makt existerar helt oberoende av allmänt socialt gillande och grundar sig på speciella intressen och förmågan att ålägga människor tvång. Den härskande klassen har aldrig tillåtit beslutfattarna i det statliga maskineriet som inte gynnar och rättar sig efter statens intressen – av psykologiska skäl eller vad det nu kan vara – att införa icke ändamålsenliga element eller politiska metoder

i statliga angelägenheter. Denna uppifrån påtvingade samstämmighet och detta sociala samband, som beror på det relativt sällsynta utövandet av ständigt latent auktoritet och förtryck, har utgjort den verkligt avslöjande sidan av den amerikanska maktens och de amerikanska kapitalistintressenas sanna väsen och avsikter. Men vare sig de varit frivilliga eller inte gör dessa gemensamma värderingar beslutfattarnas ursprung, eller deras speciella statliga ombuds identitet, mindre betydelsefulla än härskande gruppers bindande och ständiga engagemang och de gruppernas sociala och ekonomiska system.

Av det skälet är massornas bifall i ett samhälle som grundar sig på en relativt liten elits dominans inte så viktigt, och de verksamma krafterna i samhället är de maktavandades intressen och mål – jämte deras vilja och förmåga att vidmakthålla sitt herravälde – snarare än de massor som också godkänner de målen. Det är engagemanget hos dem som är i stånd att genomdriva sina uppfattningar och syften snarare än hos de maktlösa som ger upphov till rasism i bolagens anställningspraxis. Och det är elitens autoritära tänkande, som förblir konstant under historiens gång, snarare än arbetarklassens fördomar – som varierar med omständigheter och intressen och som ofta praktiskt taget försvinner – som leder till autoritära institutioner.

Men även om den sociala och maktutövande enskilda opinionen och klassintressena väger tyngst, trots att de inte existerar inom alla delar av samhället, är det ändå viktigt att förstå den undflyende karaktären hos det som nu kallas ”allmänna opinionen” eller ”samstämmigheten i åsikter”. Betydelsefullare än opinionen är att folk till slut, av likgiltighet eller okunnighet, godtar den av eliten sanktionerade politiken, ett tillstånd som avslöjar gränserna för de fullständiga möjligheterna till en elitkontrollerad ”masskultur” uppifrån. I de flesta fall är arbetarna i utrikespolitiska frågor inte mera eller mindre stridslystna eller fredsälskande än direktörer och fackmän – när de tvingas att ge sin mening till känna. Teorin om allmänhetens ställning som beslutfattandeprocessens källa förstärker en demokratisk legitimitetsteori som, av sentimentala traditionsskäl i hemlandet och för den ideologiska krigföringens skull utomlands, är en nyttig social myt. Men den som närmare och på allvar studerar det moderna Amerikas utlandsförbindelser kommer sällan, om ens någonsin, att finna något fall då ett viktigt beslut fattas med någon som helst hänsyn tagen till de påstådda önskningarna eller åsikterna bland folkets flertal. Viktigare är okunnigheten och bristen på intresse bland den överväldigande majoriteten av befolkningen under en kristid rörande väsentliga frågor och faktas rätta natur. Det är tillstånd som hämmar deras roll i den beslut-fattande processen än mer och utvecklar ett elitförakt för ”folkets” obetydliga roll såsom ingenting annat än medlet eller målet för, snarare än källan till politikens bedrivande. De ständiga skiftningarna i sådana massopinioner förvisar i sig beslutfattarna om att de för praktisk ledning måste åberopa sina egna påtagliga och konstanta värderingar och prioriteringar. Men ingen har någonsin påvisat den utsträckning, i vilken denna massans liknöjdhet återspeglar de moderna massmedias manipulerande och fördummande inverkan, eller en överlägsen intelligens grundad på individens medvetenhet om att han ändå inte har någon makt eller något inflytande, och att han i det sociala skeendet är en helt annan person med helt andra intressen än samhällets härskare och partiledare.

De smidiga härskarna

Om de skickligt skötta värderingarna och den samstämmiga ideologin sammanfaller med beslutfattarnas mål och materiella intressen, är detta betydelsefullt men inte nödvändigtvis den enda orsaken till deras uppträdande, för också där det inte föreligger några personliga intressen är politiken densamma. Byråkratins funktion är att tjäna den etablerade makten, inte sig själv. Medan det ofta händer att en person i ledande ställning direkt har anknytning till vissa affärsintressen, till och med på ett område som är intimt förknippat med det över vilket han har jurisdiktion, kan vi endast avgöra den slutgiltiga betydelsen av det sambandet, om mera opartiska människor tillämpar olika politiska metoder. I stort sett har de inte gjort det i

vår historia. I vår egen tid är skälen till denna kontinuitet i politik och handlingar i farozonen, och de avslöjar den institutionella och intressegrundvalen för amerikansk makt i världen, en makt som höjer sig över fraktioner och människor.

Amerikansk diplomati har traditionellt varit de rikas och väletablerades privilegium. Även om de hade en livslång karriär i statlig tjänst bakom sig, krävde organisationens inneboende karaktär fram till år 1924 att yrkesdiplomater var män i oberoende ekonomisk ställning, och den traditionen har fortlevt i skilda former fram till våra dagar. År 1924 förenades diplomatiska kåren, som hade så låga löner att endast söner till välbärgade eller rika personer kunde avancera särskilt långt inom den, med konsulatväsendet till den så kallade utrikestjänsten och upprättade ett befordringssystem efter förtjänst. 1924 var 63 procent av de diplomatiska tjänstemännen personer med examen från Harvard, Princeton eller Yale, medan åren 1948, 1958 och 1963 endast 27 procent av ambassadörerna var det. Av de 1.032 till federala nyckelbefattningar utnämnda mellan den 4 mars 1933 och den 30 april 1965 hade 19 procent studerat vid dessa tre elituniversitet, 16 procent under Roosevelts regering och 25 procent under Johnsons. Lite längre ner på rangskalan tillhandahöll de tre universiteten 1959 14 procent av alla tjänstemän i utrikestjänsten, medan närmare två tredjedelar av samtliga i kåren var söner till direktörer i eller ägare av affärsföretag, eller till män i de lärda yrkena. Bland alla civila federala chefer över lönegrad 18 – den allra högsta gruppen – var 58 procent söner till personer i denna övre yrkeskategori i fråga om inkomster och status.

Sociologer som C. Wright Mills, och likaså ofta journalister, har pressat denna sociala härkomst alltför hårt. Trots att den är intressant och betydelsefull finns det inga bevis för att sådana samband är avgörande. Tjugosex procent av de högsta federala cheferna kommer från arbetar- och bondemiljö, och en allt större procentandel från andra universitet än de förnåmna uppe i de nordöstra staterna. Det föreligger inga som helst vittnesbörd om att social härkomst och utbildning bestämmer den statliga politiken. Att detta att höra hemma i eliten och ha förbindelser med den har påskyndat befordran är nu tillräckligt självklart för att inte motivera någon överdriven uppmärksamhet, och än mindre bör de faktorerna utgöra något kriterium när man söker förklara den amerikanska maktens källor och syften. Kort sagt, den amerikanska maktens huvudmål, dess funktion och utövandet av den, inte bara dess formella struktur och karaktär, är viktigast för definitionen av dess sociala roll och betydelse. Utan att nedvärdera Mills' väsentliga bidrag, som var lysande men inkonsekvent, kan man säga att en sådan syn inte riktigt kommer åt den amerikanska maktens dynamik i dess historiska miljö.

Ett klassamhälle och en rovlysten styrelse kan existera i samband med stor social rörlighet och en ledning som uppvisar demokratiska kännetecken, kanske desto bättre som den i sig väljer in den potentiella oppositionens toppfigurer och experter och helt inlemmar begåvningarna i det rådande samhällssystemet. Det största värdet av huvudsakligen statistiska strukturstudier av beslutfattarna i nyckelställning är att belysa de större maktsammanhang, i vilka männen i förvaltningen har fattat beslut, inte att leta fram de beslutens karaktär i en elits ursprungsmiljöer eller individuella personligheter. Växelverkan behöver alltså inte utgöra något orsaksförhållande i maktstrukturen, och om rika män med hög status någonsin söker fatta beslut som är oändamålsenliga för de dominerande makthavarnas mera stadigvarande intressen, skulle än mäktigare ledare omedelbart rensa ut dem från deras beslutfattande funktioner. Den springande punkten är att det är lika osannolikt att sådana män skall fatta oändamålsenliga beslut som att någon annan skall göra det, bland dem som når toppbefattningarna inom en samhällsstruktur med på förhand bestämda regler och funktioner. Om man vill mäta den makt som är både latent och öppet aktiv, är det ofta lättare att studera beslutfattarna själva. Det andra sättet att närma sig frågan, som är oerhört mycket svårare, är att definiera målsättningarna och de opersonliga intressena och rollerna inom de större samhällsklasserna och sektorerna inom det amerikanska samhället, deras inbördes förhållande och deras relationer till omvärlden samt det sätt varpå de har utövat sin makt.

Analytikern måste tillgripa båda synsätten och bör överväga allt som kan vara till nytta, också en granskning av status, berömdheter, de främsta eliterna, militära eliter de viktiga och triviala, enligt vad Milis upptäckte – och han bör avstå från de triviala och fastställda sambanden, i hopp om att kunna avslöja orsakssammanhang. Om Milis klargjorde att det fanns olika nivåer bland dem som delade makten, och en inre maktkärna som sträckte sig utöver lokalt begränsade samhällen och berömdheter, förbisåg han dock den ekonomiska grundvalen för amerikansk politik och överdrev militärens orsaksmässiga och självständiga betydelse. För honom var elitens sociala och utbildningsmässiga ursprung alltför avgörande, och därigenom uteslöt han möjligheten av en maktelit som ”demokratiserats” inom sina egna led eller genom en urvalsprocess men som alltjämt stod i den traditionella dominerande relationen till resten av samhället. Jag antar rent av att det i den här frågan lönar sig att gå en medelväg och att ansluta vissa faktorer. Social härkomst och utbildning är, jämte möjligheten att det skulle finnas ett etablerat samhälle grundat på gemensamt arv och gemensamma intressen, mindre betydande än de just nu verksamma förbindelserna beslutfattarna emellan. Vad pappa har sagt eller de intryck man fått under skoltiden utplånas, och människors ansvar är mätbart i nutiden snarare än i det förflutna.

En utvald grupp avslöjar betydligt mera än en samling så stor som W. Lloyd Warners 12.929 federala chefer, och med utgångspunkt från det undersökte jag karriärförloppen och härkomsten hos de förnämsta beslutfattarna inom den amerikanska utrikespolitiken från 1944 till och med 1960, med undantag för presidenterna. Min främsta premiss var att det, även om jag kunde visa att sådana män varken började eller slutade i affärslivet, ändå fanns många andra och bättre sätt att mäta utrikespolitikens karaktär. Vi granskade utrikes-, försvars- eller krigs-, finans- och handelsdepartementen, och vi sysslade enbart med personer på högsta nivå. Undersökningen omfattade 234 personer, som alla innehade sina befattningar inom förvaltningen åren 1944-60, och den inneslöt också de lägre befattningarna, om en person nådde den högsta chefsposten. Totalt innehade dessa nyckelpersoner 678 befattningar, och så gott som samtliga var på hög nivå och till sin natur politiskt beslutfattande.

Slutresultatet av den undersökningen visade, hur bristfälligt det än var, att de beslutfattande inom utrikespolitiken i själva verket är en synnerligen rörlig del av den amerikanska kollektiva strukturen, en grupp människor som ofta åtar sig och utför politiska uppgifter på hög nivå inom den statliga tjänsten snarare än rutinmässigt förvaltar dem och sedan återvänder till affärslivet. Deras företag och förbindelser är stora nog för att ge dem tid att reda ut eller formulera regeringspolitiken medan de samtidigt upprätthåller sina viktiga förbindelser med jättestora korporationer inom juridiken, bankvärlden eller industrin. Slutsatsen blir den, att ett litet antal personer innehar den överväldigande majoriteten av nyckelbefattningar inom utrikespolitiken. Deras många olika poster gör den här gruppen till ett slags utskottsregering, som anförtrots handhavandet av skilda nationella säkerhetsfrågor och internationella angelägenheter på politisk nivå. Även om statliga tjänstemän i karriären inte ursprungligen haft med företagssektorn att göra, har de påtagliga förbindelser med i första hand storfinansens, de stora affärernas och den högre juridikens privata värld.

Av de 234 undersökta ämbetsmännen innehade 35,8 procent, eller åttiofyra personer, 63,4 procent av befattningarna (tabell I). Trettio män från advokat-, bank- eller investeringsföretag svarade för 22 procent av alla de befattningar vi undersökte, och ytterligare femtiosju med denna bakgrund innehade 14,1 procent – eller sammanlagt 36,1 procent av nyckelposterna. Vissa stora firmor dominerade inom denna grupp: folk från Sullivan & Cromwell, eller Carter, Ledyard & Milburn och Coudert Brothers innehade, i nu nämnd ordning bland advokatbyråerna, tjugonio befattningar, och andra jättestora, på affärsjuridik inriktade företag svarade för större delen av återstoden. Dillon, Read & Co. med fyra män och Detroit Bank med enbart Joseph M. Dodge, svarade för arton respektive tio befattningar, och två män från Brown Brothers, Harriman innehade tolv poster – eller fyrtio poster på tre företag. Det var i

linje med deras skilda funktioner som jurister och finansiärer i många industribolag och investeringsföretag – vilket Mills alldeles riktigt insåg – som dessa män i allra högsta grad representerade de mindre lokalt begränsade intressena hos alla jätteföretag och bäst var i stand att uppträda i olika roller, ofta och omväxlande så som bolagens eller den statliga förvaltningens problem – eller båda – krävde det. Ingenting avslöjar denna dubbla funktion på ett mera övertygande sätt än deras karriärers förlopp. Trots att männen från Sullivan & Cromwell och Dillon, Read hade en benägenhet att hamna i utrikesdepartementet, eller advokater från Cahill, Gordon, Zachry & Riendel i marindepartementet, kan man inte urskilja några allmänna spridningsmönster efter ekonomiska intressen – utom beträffande bankmän i det statliga bankväsendet. Och med ett enda tänkbart undantag hade samtliga män från bankvärlden, investeringsbolagen och advokatbyråerna som innehade fyra eller flera befattningar förbindelser med de allra största och mäktigaste företagen på de områdena.

Tabell 1. Ursprungligt yrke bland personer med fyra eller flera högre statliga befattningar och sådana med mindre än fyra befattningar, 1944-60

Ursprungligt yrke	Personer med fyra eller flera befattningar				Personer med mindre än fyra befattningar			
	Antal personer	Procent av samtliga	Antal befattningar	Procent av samtliga granskade befattningar	Antal personer	Procent av samtliga	Antal befattningar	Procent av samtliga granskade befattningar
Advokatbyråer	12	5,1	55	8,1	33	14,1	72	10,6
Bank- och investeringsföretag	12	7,7	94	13,9	24	10,3	24	3,5
Industrieföretag	8	3,4	39	5,8	31	13,2	49	7,2
Allmänna verk och transportbolag	0	0	0	0	4	1,7	4	0,6
Olika affärsföretag	7	3,0	32	4,7	17	7,3	35	5,2
Icke kommersiella företag, statlig tjänst, universitet	7	3,0	37	5,5	7	3,0	12	1,8
Ämbetsmän i karriären – senare ej i icke-statlig tjänst	15	6,4	85	12,5	11	4,7	19	2,8
Ämbetsmän i karriären – senare i icke-statlig tjänst	8	3,4	38	5,6	12	5,1	13	1,9
Ämbetsmän i karriären – senare i icke-statlig tjänst och återgång till statlig tjänst	8	3,4	45	6,6	6	2,6	15	2,2
Okänt	1	0,4	5	0,7	5	2,1	5	0,7
Summa	84	35,8	430	63,4	150	64,1	248	36,5

Tabell II. Antal högre befattningar, 1944-60, innehavda av personer som gjort icke-statlig karriär, samt av personer i den statliga karriären

	Antal personer	Procent av samtliga	Antal befattningar	Procent av befattningar	Utrikesdepartementet	Försvarsdepartementet	Krigsdepartementet	Finansdepartementet	Handelsdepartementet	Flottan	Armén	Flygvapnet	Vita husets stab	Internat. Utvecklingsbanken	Export-Importbanken	ECA-MSA-ICA	Budgetbyrån	CIA	Japanska och tyska	Diverse statliga organ
1. Större advokatkontor	45	19,2	127	18,7	16	12	12	7	1	15	8	8	2	1		4	2	5	3	31
2. Bank- och investeringsföretag	42	17,9	118	17,4	19	7	3	8	7	8	4	1	4	7	4	8	3	1	4	30
3. Industriföretag	39	16,7	88	13,0	9	5	1	2	12	1	4	9	3	1		9		1		31
4. Allmänna verk och transportföretag	4	1,7	4	0,6						1		1			1		1			
5. Olika affärsföretag	24	10,3	67	9,9	8	5		3	1	8	2	2	5			12	6			15
Summa: 1-5	154	65,8	404	59,6	52	29	16	20	21	33	18	21	14	9	5	33	12	7	7	107
6. Icke kommersiella företag, statlig tjänst. universitet	14	6,0	49	7,2	4		1	1	1		2	1	3			10	4	3	3	16
7. Ämbetsmän i karriären – ingen senare icke-statlig tjänst	26	11,1	104	15,5	26	1	1	4	2		2			3	7	10	4	1		43
8. Ämbetsmän i karriären – senare icke-statlig tjänst	20	8,5	51	7,5	7	4	1	2	2	3	2	2		5		4	4	1	4	10
9. Ämbetsmän i karriären – icke-statlig tjänst och återgång till statlig tjänst	14	6,0	60	8,8	12	5	1	1	1	4	1		2		1	9	2	1	1	19
Summa: 7-9	60	25,6	215	31,8	45	10	3	7	5	7	5	2	2	8	8	23	10	3	5	72
Okänt	6	2,6	10	1,5	1			1					2	1	2	1	1			1
Totalt	234	99,9	678	100,1	102	39	20	29	27	40	25	24	21	18	15	67	27	13	15	196

Totalt innehade män som kom från affärsvärlden, investeringsbolagen och advokatbyråerna 59,6 procent av posterna, och fyrtiofem av dem skötte ensamma 32,4 procent av alla befattningar. (Tabell I och II). De förstnämnda beslutfattarna inom utrikespolitiken var alltså intimt lierade med ledande affärskretsar och deras juridiska rådgivare. Och vare sig den utövades eller inte finns det en knappast dold ekonomisk makt under eller bakom förvaltningen, och verkligt stor rörlighet inom olika nyckelbefattningar förstärker sådana sammankopplingar. Detta oavbrutna faktiska förhållande har inte förändrats under på varandra följande regeringar, då staten i samma mån har uppmanat anhängare av Fair Deal-politiken och nutida republikaner att tjänstgöra som experter för att sköta en pågående

verksamhet effektivt, inom ramen för vissa gemensamma målsättningar. Antingen de varit demokrater, som James Forrestal från Dillon, Read, eller republikaner, som John Foster Dulles från Sullivan & Cromwell, har den ständiga kontakt de haft med och de råd de fått från sina kolleger i finans-, jurist- och affärsvärlden alltid färgat deras syn. Sådana mäns praktiska utgångspunkter är, som Forrestal en gång uttryckte det, att ”vad jag har försökt predika här nere (i Washington) är att i hela världssammanhanget kan inte regeringen ensam sköta jobbet; det måste ske med hjälp av affärslivet ... det vill säga att vi, för speciella uppgifter, behöver utnyttja vissa personer ...” Det är det här ”utnyttjandet” för uppgifter på högre politisk nivå som har svarat för den stora rörligheten och för koncentrationen av befattningar på ett fåtal händer.

Av än större intresse är kanske statliga karriärtjänstemäns speciella typ och deras relationer till affärsvärlden under deras fortsatta yrkesverksamhet. Dessa sextio personer, 25,6 procent av hela antalet, innehade 31,7 procent av de undersökta posterna, delvis därför att de som heltidsanställda var tillgängliga för ett större antal uppgifter. Men för många av dem blev arbetet i förvaltningen en språngbräda till karriärer inom affärslivet, och vi kan endast gissa oss till hur denna eventuella strävan påverkade deras praktiska politiska handlande i ekonomiska och andra frågor, medan de ännu tjänstgjorde inom förvaltningen. ”Industrins lockelse var så stor att jag inte kunde värja mig mot den”, bekände en förutvarande karriär-ämbetsman som i fjorton månader var chef för CIA, amiral William F. Raborn Jr, när det diskuterades varför han överhuvudtaget hade tackat ja till den statliga befattningen. ”Jag flyttade dit i tanke att jag kunde sluta när jag behagade.” Över hälften av dessa män, som kanske lockades på samma sätt, skaffade sig senare icke-statliga befattningar, fastän en betydande del återvände till förvaltningen för speciella uppgifter. Men omvänt riskerar varje statligt anställd som motverkar den amerikanska affärsvärldens intressen, sådana de tar sig uttryck i inhemska eller utländska säkerhetsfrågor, att gå miste om eventuella framtida befattningar, till och med om han söker sig till stiftelser eller universitetsstyrelser. De flesta av dessa nya privata anställningar förekom i advokatbyråer och industrin. Men vissa av de ledande karriärämbetsmän som aldrig övergick till affärslivet eller nya karriärer hade utrikesdepartementet valt ut enligt sina konventionella, före 1924 rådande regler, då ekonomiskt oberoende och sociala förbindelser alltid var ett plus. Det är inte utan sin betydelse att John M. Cabot, biträdande utrikesminister och en Cabot från Boston, också innehade det största antalet befattningar bland de tjugosex heltidsanställda ämbetsmän i karriären som vi undersökte. Det är inom denna karriärgrupp som den konventionella sociala elitbakgrunden dominerar.

I stort sett har utrikespolitiska och militära säkerhetsfrågors tekniska och politiska karaktär nödvändiggjort valet av personer med erforderlig affärserfarenhet. Valet av William L. Clayton, chefen för världens största bomullsexportföretag, som arbetat sig upp från ingenting, att sköta Förenta staternas utrikeshandel under åren 1944-47 var förnuftigt, både en orsak till och en återspegling av den förda politiken. Men lärorikast av allt är att Woodrow Wilson och Cordell Hull, presidenten och utrikesministern (1933-44), en professor och en småstadspolitiker, utformade den utrikesekonomiska politiken i stora drag. Här finner vi hur den mera omfattande ideologiska samstämmiga uppfattningen av utrikespolitiken till sist går utöver den gängse rekryteringsprocessen bland beslutfattarna.

Affärslivet som källa

Den statliga maktens organisatoriska karriärstege tillför förvaltningens lägre grader många andra affärsmän, i stort sett på samma sätt som deras överordnade tjänstgör på de högsta nivåerna. Dessa lägre verksamhetsområden är alltför omfattande för att de i sin helhet skall kunna granskas här, men det räcker att peka på åtskilliga väl dokumenterade exempel. Sådana förbindelselinjer är fullständigt logiska, med tanke på den amerikanska politikens mål utomlands, men också med tanke på att Washington i allmänhet tilldelar affärsmännen eller

deras representanter med affärsförbindelser eller anknytningar till de olika områdena skötseln av regeringens inställning till skilda problem. Och det är både förmånligt och fullt logiskt att federala högre chefer rekryterar förutvarande kolleger till betydelsefulla, problemlösande poster som de bär ansvar för. Det uppstår ingen intressekonflikt, eftersom regeringens och affärslivets väl och ve i egentligaste mening är identiska.

Det innebär att cheferna för ledande advokatbyråer med stora företagsförbindelser anlitar förutvarande klienter, som de snart kanske på nytt företräder när de slutar sin statliga tjänst. Det förenklar uppgiften för affärslivets representanter i Washington – omkring två tredjedelar av de ledande tvåhundra fabriksföretagen försörjer dem på heltid – som kan vilja ha hjälp med försäljnings-, lagstiftnings- eller andra juridiska frågor. Regeringen väljer ständigt rådgivare till internationella råvaru- och fabriksvarukonferenser från konsumtionsindustrin och väljer ut ledande statliga ämbetsmän som sysslar med speciella frågor – exempelvis olja bland berörda industriernas folk. Förhandenvaron av affärsmän och deras advokater i den statliga förvaltningen ger, kort sagt, korridorpolitikerna och dem som inte är i förvaltningen något att göra – med framgång såtillvida som det ligger i deras intresse. De männen uppträder i olika roller och vid skilda tidpunkter, för dagens biträdande minister kan vara morgondagens chef eller styrelseordförande. Hur mycket sådana män än må ha konkurrerande, speciella ekonomiska mål, konflikter som faktiskt ibland kan komma deras gemensamma målsättningar att upphäva varandra – vilket i stort sett är vanligt bland sådana eliter – och vare sig de samarbetar eller inte, utgör de i alla fall en samhällsklass med gemensamma funktioner och förutsättningar och större ekonomiska mål, som med sig för makten att härska. Därmed är inte sagt att sådana välplacerade ämbetsmän med industriell bakgrund är den enda källan till statlig politik, men att de förekommer och, viktigare ändå, att det är helt förnuftsmässigt att välja ut personal på det sättet, med tanke på den statliga förvaltningens mera omfattande syften och mål. Från den synpunkten är byråkratins väsen i stort sett ett resultat av snarare än en orsak till politiken.

Exemplen på sammankopplingen av ledande befattningar inom förvaltningen och affärslivet är talrika också under de högsta beslutfattande kadrerna. I inrikesdepartementet kom, för att anföra ett enda exempel, det stora flertalet av personalen i nyckelställning inom byrån för olja och gas eller i försvarets oljeförvaltning under årtiondet efter 1946 från industrin, ofta bara utlånade på en viss begränsad tid. De organen, som i stor utsträckning utgör en fortsättning av krigstidens nämnder och styrelser, har tillåtit att oljeindustrin har reglerats via statliga institutioner, befriad från hotet om antitruståtal och till industrins nytta. Industrin har varit mycket nöjd med arrangemanget och har ställt många av de högre chefer och rådgivare som förvaltningen behöver till förfogande utan alla kostnader.

Inte mindre typisk är handelsdepartementets affärs- och försvarsförvaltning (BDSA), som tillkom på hösten 1953. BDSA bildades av 184 industrigrupper åren 1953-55, och dess utskott sysslade med ett stort antal varor och problem inom berörda industrier. De rekommenderade åtgärder till regeringen som utgjorde grundvalen för ett lönsamt handlande och regleringar inom olika ekonomiska sektorer, åtgärder som sträckte sig från fördelningen av statliga inköp på industriernas representanter till insyn i lån som föreslagits av Export-Importbanken och Världsbanken, för uppbyggnad av konkurrerande industrier utomlands. I själva verket har BDSA:s utskott tjänat sina egna intressen via statsmakterna på det klassiska sättet, det som går tillbaka i tiden ända till artonhundratalets början. I det avseendet är de till sin uppkomst och funktion inte olika den federala reglerande verksamhet som inleddes 1887.

På varje nivå av den amerikanska statens förvaltning, hemma och internationellt, utgör affärslivet en källa till avgörande maktusurpering eller målsättningar samt förser den med strategiskt placerad personal. Men den omständigheten att ledningen i utrikespolitiska och militära frågor, förenad i händerna på män som är både politiska och ekonomiska ledare, härrör från de mäktigaste klassintressena, är en återspeglning av såväl som en orsak till den amerikanska maktens väsen och mål, både hemma och utomlands. Det är ett uttryck för det

universella i ideologin och intressena och den materiella makten hos de resurser som finns inom den amerikanska kapitalismens härskande klass, och de senare – resurserna – är fullt tillräckliga, om samstämmigheten skulle upphöra. Detta att den ideologiska makten i det amerikanska samhället och dess mätbara påverkan av masskulturen, allmänhetens värderingar och de politiska uppfattningarna så helt genomsyrar allt, det är för den samtida samhällskritikern det moderna amerikanska livets mest påtagliga realitet. Det innebär att man blott kan betrakta de övriga institutionella organisationerna, allra helst då den militära, i relation till den ekonomiskt härskande klassens dominans. Den samhällsklassen är nämligen den slutliga skiljedomaren och förmånstagaren inom den nuvarande amerikanska samhällsstrukturen och politiken här hemma, och inom Förenta staternas maktsfär utomlands.

Den amerikanska civila och militära makten

I Förenta staterna dirigerar till sist de civila, de självutnämnda ”liberalerna” och ”demokraterna”, utövandet av amerikansk makt i alla dess former runt om i världen. Trots de dramatiska och olycksbådande övertonerna i frasen det ”militär-industriella komplexet” eller C. Wright Milis’ vision av ”det militära herraväldet”, är det ett faktum att en global konflikt och våldsmedlen till sin egentliga natur är så helt politiska och ekonomiska, att det förmodligen är riktigare att hävda militärens minskade betydelse i beslutsprocessen. Militär makt är nämligen det instrument som amerikanska politiska ledare tillgriper för att befrämja sina väldiga och allt större mål, och att de kräver en enorm militär organisation är den logiska, nödvändiga följd av snarare än orsaken till amerikansk utrikespolitikens grundläggande målsättning och inriktning alltsedan 1943. Civilpersoner utformade den politiken, i anslutning till den kritiska efterkrigsperioden när militärväsendet var fogligt och tämligen svältfött. Krigföring kräver generaler och vapen som redskap för be-främjandet av definitiva målsättningar.

Kritiker av Amerikas politik ute i världen har inriktat sina angrepp på detta att militären är så för alla synlig, som om en ”liberalisering” av den skulle omvandla verkligheten i Amerikas världsomspännande roll. Tanken på en oberoende militär dynamik och etik döljer den amerikanska utrikespolitikens verkliga intressen och syften, som inte är att utkämpa krig utan att nå viktiga strategiska och ekonomiska mål, vilka materiellt ökar den amerikanska makten överallt. Att krigsmakten är ett neutralt hjälpmedel för den civila politiken framgår redan av det faktum, att i allt större utsträckning den strategiska militärpolitikens främsta mål är att undvika att tillgripa en till självmord ledande kärnvapenupprustning, samtidigt som man framgångsrikt befrämjar amerikanska ekonomiska och politiska avsikter. De målen är aktiva, kampen för dem utgör den potentiella orsaken till en kärnvapenkonflikt som kunde ödelägga hela världen. Endast de allra kraftigaste varningar har någonsin förmått de civila att inse den risken, den valsituationen. Om någon utpräglad militär etik, en pånyttfödd teori om blodsutgjutelse och heroism någonsin har existerat, har den inte orsakat ett krig i vilket civila maktinnehavare inte först föreställt sig mera rationella, materiella mål. Detta gäller inte mindre det kalla kriget än det spansk-amerikanska kriget, då Washington utnyttjade en väsentligen civilt inspirerad, teoretisk heroismlära som Theodore Roosevelt, Henry och Brooks Adams stod i spetsen för, såsom en ideologisk glasyr för att befrämja amerikansk kolonialism och ekonomisk världsmakt.

Modern krigföring är nyttig för främjandet av nuvarande amerikanska syften, men bara så länge den är en kamp mellan icke jämbördiga och utesluter stora kärnvapenmakter. Det betyder i korthet att det i en värld full av revolutionära nationaliströrelser finns många små krig som Förenta staterna kan välja att delta i utan att ställa sig ansikte mot ansikte med SSSR eller Kina, och att den strategiska och dyrbaraste delen av den amerikanska militära organisationen kan hålla sig avvaktande och passiv, så som den på ett mycket disciplinerat sätt har gjort i det förflutna. Det som återstår, bland de talrika alternativen till antibonde-

resnings- eller antirevolutionär krigföring, är ett urval politiska prioriteringar rörande relationerna till den tredje världen, politiska manövrer som civila politiska ledare och deras experter alltid bestämmer själva och ofta uppmanar militären att genomföra. I en del fall, som Iran, Indonesien, Grekland och Kuba, har det till hälften politiska, kvasimilitära CIA erbjudit politikerna mera diskret verksamma medel att uppnå målen, medan de endast snuddat vid de obehagligare, öppet och regelrätt militära. I själva verket har just själva förhandenvaron av CIA, som är fullständigt skilt från de militära organisationerna, i allt högre grad förstärkt de civilas totala kontroll över fysisk makt och militärt underrättelseväsen. Om den ständigt föränderliga tekniska upptrappningen av kapprustningen har skänkt den militära organisationen ett dynamiskt och allt kraftigare yttre framträdande, får vi ändå aldrig glömma att det är en följd av snarare än en orsak till det politiska handlandet, ett sken och ett hjälpmedel snarare än verklighetens sanna väsen. Om så inte var fallet, om det amerikanska militärväsendet vore allt det som vänsterns naiva element ironiskt har hävdad, då skulle det ha förintat hela världen för några år sedan.

Så länge specialister på våld tillämpar det endast när och där högre myndigheter säger åt dem att göra det kommer en ”garnisonsstat” med ett disciplinerat samhälle och den politiskt grundade föreningen av större ekonomiska och sociala institutioner att bli ett system av helt annan typ än det Harold D. Lasswell skisserade för närmare tre årtionden sedan. En tvångsutövande elit som är fullt beredd att undergräva demokratin såväl i hemlandet som utomlands kommer att behärska samhället, också i ”liberalismens” namn, och den kommer att tillåta globala nödvändigheter att bestämma inrikespolitiska prioriteringar. Men tvärtemot vad Lasswell och Milis anser kommer eliten inte att grunda sin överhöghet enbart på duglighet och effektivitet – de kunniga byråkraternas kvalifikationer – utan också på kontrollen eller betjäandet av maktens ekonomiska, affärssektor. Detta dubbla samband – ett som utnyttjar den politiska strukturen för att befärja amerikanska kapitalisters ekonomiska intressen i hemlandet och ute i världen – har kännetecknat ledarna i Washington under större delen av vårt århundrade.

Hänförelsen över militärens förmenta expertis – som om behärskning av tekniken vore det samma som verklig makt och innebure en politisk konflikt med de härskande myndigheterna – var det stora felet både i Milis’ och Lasswells arbeten. Helt bortsett från att den moderna krigföringens labyrintiska tekniska och politiska karaktär gör yrkessoldaten allt mera beroende av vetenskapsmän och diplomater utgick Milis från att den militära sektorn, eftersom den gav upphov till väldiga ekonomiska anspråk, på något sätt gav generaler och amiraler en däremot svarande makt, eller närmast i paritet med storföretagens i den stadigvarande krigsekonomin, varvid deras syften och intressen sammansmälter på ett typiskt, nytt sätt. Men hur och vad regeringen påbjuder för att uppnå sina militära mål är en mycket mera komplicerad process än vad som allmänt medges, och att det skapar en krigsekonomi eller en krigsekonomisk sektor bör inte undanskymma det faktum att hur och var pengar ges ut – och hur mycket – alltid är ett beslut som fattas av civila politiker såväl som av intresserade ekonomiska grupper. Mitt syfte i den här studien är att påvisa, att militärväsendet alltid har varit medlet och följden snarare än orsaken till denna politik. Att försvarets män hade samröre med affärslivets och politikens ledare, och faktiskt hade samma sociala ursprung och samhällssyn som de, är mindre betydelsefullt än den verkliga makten hos de olika utformarna av amerikansk politik runt om i världen. Bortsett från den föregivna existensen av det som Milis kallade ”militär kapitalism” är huvudfrågan: Gynnar det sambandet militärernas, kapitalisternas eller bådas verkliga intressen?

Affärslivet och den militära organisationen

Affärslivet utgör både en källa och en magnet för den militära organisationen. Det ”militär-industriella komplex” som finns i Förenta staterna är ett skevt fenomen, där endast affärsmännen vidmakthåller sin fulla identitet, sina intressen och sina förpliktelser gentemot sina

institutioner, medan militärerna anpassar sig efter de ekonomiska intressenas behov. Karriärer inom affärslivet är nu en del av vad tusentals officerare eftersträvar, medan ledande affärsmän och deras juridiska rådgivare oavbrutet antar och lämnar viktiga byråkratiska befattningar i försvarsdepartementet och riksomfattande säkerhetsorganisationer. Vanligen stannar de så länge, att de får inflytande över viktiga politiska beslut, varpå de återvänder till affärslivet. Kapprustningen, som grundar sig på ständiga tekniska innovationer, har lika ofta sitt ursprung i profitlystna vapenfabriker som bland generalerna – officerare som är vapenfabrikanternas redskap såtillvida som försvarets strategiska doktriner kommer de olika vapenslagen att behöva lämpliga vapen och lämplig ammunition. Viktigast av allt är kanske att försvaret aldrig under någon tid helt har kontrollerat eller bestämt den budget och de vitala strategiska förutsättningar som har varit vägledande för dess storlek och för anslagen. På den punkten har dess interna gräl om begränsade resurser i hög grad hämmat dess förmåga att föreskriva de civila något.

Historiskt sett har militärväsendet alltid i stor utsträckning varit beroende av affärslivet. Regeringen överlät industrins mobilisering och omställning för militära ändamål under första världskriget till affärsmännen, och mellankrigstidens mobiliseringsplaner följde krigstidens i spåren. Företagschefer och handelshögskolornas socialvetenskapsmän behärskade och föreläste i arméns industriella högskola under ett och ett halvt årtionde efter dess grundande, 1924. När Roosevelts regering till slut gjorde upp och genomförde mobiliseringsplanerna för andra världskriget spelade affärsmännen den främsta rollen i ekonomiskt hänseende, och ingen gång under kriget försökte någon militär ledare utnyttja den väldiga materielanskaffningsmakten till att gynna uppkomsten av en speciell ideologi eller en kollektiv politik under efterkrigstiden.

Man kan knappast överdriva de särskilda vapenproducenternas och industriernas betydelse när det gäller att styra deras respektive, inbördes förenade vapenslags handlande, både från den synpunkten att de gör nya tekniska hjälpmedel tillgängliga för befrämjande av vapenslagens strategi och från den att de omsider införlivar ledande militärer i det på försvaret grundade ekonomiska livet. Till omkring år 1960, då raket- och robotvapen blev en gemensam angelägenhet för alla de tre viktigaste vapenslagen och de traditionella skiljelinjerna i någon mån suddades ut – eftersom industrierna ditills hade tillgodosett olika slags krigsföring, till lands, till sjöss och i luften – tävlade alla med varandra om största möjliga bit av den begränsade militärbudgetens kaka. ”Flygplansindustrin”, sade senator Barry Goldwater en gång, ”har förmodligen uträttat mera för att förbättra flygvapnet än flygvapnet självt.” – Det som kan synas vara intensiv konkurrens vapenslagen emellan”, påpekade general James M. Gavin, ”... är i de flesta fall ... i grund och botten industriell konkurrens.” I sin slutliga och alltid gängse form bestämmer en sådan affärskonkurrens exakt vilka vapensystem – vilka ofta har absolut identiska funktioner som regeringen kommer att köpa. I fråga om bombplanet B-36 och TFX-planet kan faktiskt förhandenvaron av ett företag som brottas med problem och som har traditionella förbindelser med vapenslaget utgöra den primära orsaken till anskaffningen av ett vapensystem, till och med till större kostnad än som är nödvändigt. I denna konkurrensprocess kan officerare från olika vapenslag ställa upp på olika företags sida, ofta blott och bart som galjonsfigurer.

För att överleva måste vapenproducenterna, och i synnerhet luftrumsföretagen, ständigt hitta på nya vapen och system, som ersätter dem de redan har konstruerat. Så till exempel fick flottan 1958-1959 486 icke begärda förslag till ubåtsbekämpningsvapen av industrin och gick med på att finansiera 155 av dem. Privat riskvilligt kapital utvecklade först många av de förnämsta stridsflygplanen, trots att vapenslagen inte omedelbart insåg behovet av dem, bara för att bolagen behövde de slutliga produktionskontrakten för att skapa full sysselsättning i sina fabriker och tjäna pengar. I fråga om de halvofficiella vapenslagsföreningar som bedriver kampanjer för större utgifter för sina respektive grenar – Flottförbundet, Flygvapensamfundet

och Samfundet för Förenta staternas armé – sköts finansieringen av dess korridor-politikbedrivande aktiviteter av kollektiva avgifter och annonsering i deras tidskrifter.

Det definitiva sättet att göra ledande officerare underordnade de stora vapenfirmorna är att anställa officerare som tagit avsked. Omkring två tredjedelar av dem har frivilligt lämnat militärtjänsten för att ägna sig åt nya uppgifter. Deras förmåga att knyta förmånliga kontakter för sin nya karriär medan de ännu är i tjänst beror i sista hand på om de kan undvika konflikter med vapentillverkare som kan utestänga dem från dessa lukrativa poster. År 1959 anställde de 72 största vapentillverkarna 1.426 avgångna officerare, och 251 av dem var flaggmän eller generaler. Många av dessa förutvarande officerare har speciella kunskaper och erfarenheter i fråga om anskaffning, modern vapentechnik eller de mera tekniskt exotiska sidorna av krigföringen, och ofta kan de mäta sig med sina blivande arbetsgivare i fråga om avdragsgill lyx. I själva verket uppmanar bolagen dem att sälja vapen till sina förutvarande militära kolleger. ”Var gång jag reser till Pentagon för att skaffa ett kontrakt åt en av mina valmän”, klagade en kongressledamot 1960, ”stöter jag på hundratals officerare som lämnat tjänsten”. I dag arbetar både kongressledamöter och officerare för olika, om ock konkurrerande företag.

Den militära etiken

Radikala socialvetenskapsmän som Mills och konservativa som Samuel P. Huntington odlade myten att det existerar en speciell militär etik, gemensam blott för män i uniform. Men föreställningen om den aristokrati och disciplin som förment kännetecknar det militära systemet kan knappast förenas med den kritiska värderingen av militärväsendets ineffektivitet och inkompetens när det gäller att skapa stora marknader för civila intressen. Tanken på en oberoende militär sektor, med egna regler och mål, besparar faktiskt kritiska iakttagare obehaget att se den amerikanska makten som ett mycket större, odelbart fenomen. Försvaret är en högst konformistisk och foglig sida av maktsystemet, jämn-grått byråkratiskt, och det tjänar kapitalisters och politikernas syften utan att förtiga det.

Fastän det förhåller sig så att våldets tekniker utgör en väsentlig del av det amerikanska ledarskiktet, inleder de männen sin karriär med och spelar många andra roller därjämte, och som jag redan har anfört är de rollerna de primära och avslöjar mera om deras rätta funktion. Expansions- och militarismideologerna i Förenta staterna har, med få undantag, varit civilpersoner i den tradition som Huntington kallar ny-Hamiltonismen, och inte sedan Alfred T. Mahans dagar har någon yrkesofficer skrivit något logiskt acceptabelt förslag till utvidgning av amerikansk makt som speglar några speciella ideologiska förutsättningar. Det mest utmärkande för ny-Hamiltonismen är faktiskt dess roll som ett rättfärdigande av den politiska kapitalismen, som var det främsta resultatet av den amerikanske liberala reformen, samt dess frändskap med klassisk internationell expansion och äventyr utomlands. Detta att varje betydande sektor av militärväsendet vid varje tillfälle har misslyckats att öppet fylka sig kring sådana teorier rörande den aktiva och rovlystna staten avslöjar i första hand att det amerikanska militärväsendet är icke-ideologiskt, också när civilpersoner formulerar en skenbart lämplig referensram för det.

Det har inte förekommit några kupper, inte några antydningar om ren insubordination, inga allvarliga allmänna förbund mellan politiker och militärer. Det enda möjliga undantaget, MacArthurkontroversen 1951, var i huvudsak ett försök att stoppa de uppenbara politiska avsikterna hos en man vars omåttliga personliga ärelystnad och högfärd utgjorde personliga egenskaper snarare än en språngbräda för någon militär allians eller någon definitiv politisk orientering. Och det var en general som, i sin egenskap av president 1961, varnade för det ”militär-industriella komplexets” risker och för den ”vetenskapligt-tekniska eliten” samt på nytt bekräftade den civila överhöghetens värde. Till och med MacArthur slutade sina dagar som uttalad motståndare till det totala kriget och krävde kärnvapennedrustning.

Så sent som i november 1947 meddelade armén diskret sina generaler att de inte fick vare sig skriva eller tala på ett sätt som stod i strid med den förhärskande regeringspolitiken visavi Ryssland eller FN, en varning som den ofta har upprepat. Under följande år konstaterade sådana personer som general Omar N. Bradley, då amerikansk överbefälhavare, offentligt att försvarets funktion var att bära ansvar för en militärpolitik som var i stånd att fullfölja de nationella politiska riktlinjerna och målen, vilka slagits fast av presidenten och hans valda rådgivare. Det var i samband härmed, under Trumans regering, som utrikesdepartementet blev den ledande enskilda företrädaren för utvidgad militär makt och tillverkningen av en vätebomb, varvid de ansvariga militärerna arbetade inom givna och stramare budgetgränser. ”Armén respekterar sin civila ledning och avstår från varje inblandning i politiken”, skrev general Maxwell D. Taylor, arméstabschef, till sina högre officerare i september 1955. När general Matthew B. Ridgway gav ut sina bildstormande memoarer året därpå avslöjade han bara en intensiv önskan att ge sitt vapenslag full frihet att kriga med flygvapnet och flottan om en större del av militärbudgeten, och att inte underkastas någon ”politisk-militär” parti-disciplin innan de civila fattade sina slutgiltiga beslut, vid vilken tidpunkt ”... de kunde förvänta sig fullständigt lojalt och snabbt verkställande av de besluten”.

Det finns naturligtvis de mycket omtalade och omskrivna men i sista hand allt annat än representativa ytterligheterna i det militära synsättet. På ena ytterkanten har vi åsikterna hos den icke ideologiska dödens yrkestekniker, vilka dåvarande chefen för marinkåren general David M. Shoup uttryckte i ett uttalande 1961: ”Vi är yrkessoldater. Vi slåss mot varje fiende presidenten utser. Vi behöver inte utveckla något hat. Vi håller inte bara på och pratar om kommunismen ... Man kan bygga upp ett hat mot en fiende och finna att man bekämpar en annan.” Den andra inställningen, ännu mindre konsekvent, är den chauvinistiska reaktion som oroade liberalerna så mycket 1961, när pressen avslöjade att John Birch Society och liknande reaktionära uppfattningar utgjorde en del av ett militärt utbildningsprogram på cirka ett tjug militärbaser, eller en minoritet av samtliga. Det verkligt viktiga var att fenomenet inte var mera spritt, kanske mycket mindre än i läroverk och tidningar, och att det avslöjade hur långt den militära personalen hade sträckt sig när det gällde att censurera överspända, överdrivna och reaktionära tal av en del generaler. Sådana avslöjanden var nyttiga, för de våldsamma uttalandena av ett fåtal maktlösa professorliga geopolitiker och de lägre officerare som utnyttjade dem kom Kennedys regering att verka tämligen moderat, vid en tidpunkt då den rekommenderade ett omfattande civilförsvarsprogram och en konventionell militär struktur och försökte skapa en slagkraftig kärnvapenstrategi som, i förening med andra vapen eller ensamt, utgjorde ett helt irrationellt nytt inslag i kapprustningen.

Sensmoralen av de få händelser vi känner till är att John Birch-anhängaren general Walker och folk som han tvingas att ta avsked från den militära eller statliga tjänsten, om deras överordnade inte kan få dem att ta reson. Under de nätt och jämnt hemliga diskussionerna om ”preventivkrig” i augusti 1950, när flottminister Francis Mathews offentligt efterlyste ”... igångsättandet av ett krig för att framtvunga samarbete för fred”, var det endast den omständigheten att han var ”mycket ångerfull” när presidenten kallade honom till sig som gjorde att Mathews fick behålla sin befattning. Fastän Hanson Baldwin hävdade att Mathews faktiskt återgav försvarsminister Louis Johnsons åsikter, och alltså gav uttryck för en militär utmaning av den civila myndigheten, var det verkligt betydelsefulla att samtliga de personer som var inblandade fram till den tidpunkten var civila. När chefen för flygvapnets krigsskola kort tid efteråt offentligt påyrkade ett preventivkrig mot Ryssland suspenderade Pentagon honom från hans befäl.

Försvaret har kort sagt varit eftergivet, dess förmenta ”etik” dimmig och meningslös. Det har inte hyst flera avvikande meningar än andra grupper av byråkrater i statlig tjänst, och otvivelsaktigt har det tillhört de mest återhållsamma bland dem som haft makt. En närmare granskning av det sätt varpå den militära organisationen har varit verksam bekräftar blott det

påståendet.

Militären efter andra världskriget

Ett centralt faktum i de omedelbara efterkrigserfarenheterna är att den amerikanska militära organisationen, trots att den var fullt tillräcklig med hänsyn till vad Washington betraktade såsom det största militära problemet – alltså Sovjetunionen –, ändå var relativt svältfödd, inte bara i jämförelse med den amerikanska ekonomins hela potential, utan också när man värdesatte den i förhållande till de verkliga, inte till de förmodade utmaningarna av amerikansk makt runt om i världen. Så gott som alla människor i Washington såg frågan om kommunismen och vänstern i första hand som en fråga om Sovjetunionen och Europa,

och inte förrän 1949 och åren därefter fick problemet Asien tillräckligt hög prioritet för att berättiga en övergång till en något mera balanserad militär effektivitet. I realiteten tjänstgjorde den amerikanska politiska definitionen av världens huvudsakliga ”problem” som en användbar förstärkning av en närmast allomfattande önskan att begränsa försvarsbudgeten, för om Ryssland var huvudmotståndaren blev flygvapnets strategiska atombombningsteoriers relativt låga kostnader meningsfyllda. Det avgörande är att flygvapnets kärnvapenstrategi, som kongressen godkände, gjorde det möjligt att sätta ett tak för rustningsutgifterna, och endast de våldsamma händelserna i Korea, Indokina och den gradvisa överflyttningen av amerikanska prioriteringar från Europa till Asien och Latinamerika tvingade oundvikligt försvarsutgifterna i höjden.

Medan omsorgerna på det sättet förändrades, från 1946 till början av den så kallade ”nya given” under Eisenhower, gav vapenslagens oenighet rörande grundläggande strategiska förutsättningar de civila fullt fria händer att fortsätta att fatta de avgörande besluten i fråga om den militära maktens storlek och utnyttjande. Det är denna djupgående oenighet som utgör det centrala i militärens potentiella politiska roll i Förenta staterna. Den var särskilt poängterad under de magra åren 1946-50, när försvarsbudgeten varierade från ett minimum på 11,8 miljarder dollar 1948, eller 4,5 procent av bruttonationalprodukten, till ett maximum på 14,4 miljarder 1947, 6,2 procent av bruttonationalprodukten. I samband med oppositionen mot Trumans tvååriga bemödanden att sammanföra de olika vapenslagen till ett enda försvarsdepartement, vilka till slut blev verklighet i lagen om nationens säkerhet av juli 1947, hade flottan öppet motsatt sig varje åtgärd som syftade till en minskning av sjömaktens framtida roll. Armén hoppades, mindre öppet, att kunna rädda sin försvagade ställning gentemot flygvapnet, som krävde total möjlighet att avskräcka från eller vinna ett krig med Ryssland billigt genom att rekommendera en allmän militär utbildningslag i kongressen, ett politiskt impopulärt förslag som Truman också beskedligt godkände. Och för att få kontakt med det militärt sannolika rekommenderade flottan planer på jättestora hangarfartyg, i stånd att ösa bomber över det inre av Sovjet.

Eftersom alla dessa mot varandra stridande strategiska och organisatoriska krav var försedda med kraftigt tilltagna prislappar och kongressen inte var villig att betala samtliga, dominerade flygvapnets mera attraktiva doktrin och politiska förbindelser. Kongressen tog med flygvapnets benägna hjälp kål på det förenade militära utbildningsprogrammet, och armén åsåg stillatigande hur flygvapnets förespråkare i kongressen urholkade flottans program beträffande superhangarfartyg. Våren 1949, när marinministern avgick som protest mot händelseutvecklingen, var flygvapnet och flottan invecklade i ett propagandakrig mot varandra, otvivelaktigt det intressantaste och listigaste i de amerikanska strategiska doktrinernas historia.

Ett antal officerare i flygvapnets taktiska jaktplansavdelning, som ogillade den vikt man fäste vid stora bombplan, bistod flottan, men hänförelsen över bombplanet B-36 till vilket flygvapnet satte sitt hopp i brist på ett bättre plan – var den avgörande faktorn när det gällde att stärka flottans ställning. Flygvapnets egna experter hade privat visat föga entusiasm för B-

36 som, med hjälp av promemorior som flottofficerare och konkurrerande tillverkare av flygplansskrov distribuerade, faktiskt alltför mycket liknade ett försök att gå i borgen för den minskande lönsamheten hos det med politiska förbindelser väl utrustade Consolidated Vultee Aircraft Company, vars anknytningar sträckte sig så högt upp som till försvarsminister Louis Johnson. Under loppet av representanthusets förhör i oktober 1949 rekommenderade flottan tendentiöst värdet av en hangarfartygsbaserad, rörlig flygstyrka och begränsad krigsföring och framhöll det omoraliska i ett hela städer förstörande kärnvapenblixtkrig såsom "moraliskt förkastligt", samt det olagliga i "massdödandet av icke stridande". Sådana vädjanden var ihålliga, eftersom superhangarfartyget också huvudsakligen kunde användas som en "stadsbomb" mot civilbefolkning. Och som flygvapenminister W. Stuart Symington vidhöll, med större konsekvens, är dödandet av civilpersoner "... en oundviklig följd av nutida total krigsföring" och ... den uppfattningen att krig är omoraliskt är tämligen ny för var och en i den militära organisationen, och jag undrade hur och varför den blev aktuell".

Ingen inom flottan trodde på allvar på de moraliska argumenten, och när till slut Polarisubåtsroboten uppfanns utformade också flottans män en strategisk doktrin som passade för detta "stadsbombande" vapen. Truman tvingades avskeda åtminstone en högre flottofficer för hans motstånd mot den officiella linjen, amiral Louis E. Denfeld, och han tillrättavisade andra. Det som stod på spel var inte enbart de olika vapenslagens självständighet, utan tron, som general Bradley uttryckte saken, att "... en nations ekonomi är dess slutgiltiga styrka", och hur de skulle uppnå maximal säkerhet till lägsta möjliga kostnad förblev den avgörande frågan. De flesta armégeneraler som fick en framskjuten ställning i försvarsstaben, liksom också Herbert Hoover, Eisenhower och de ledande krafterna inom det ekonomiskt sinnade republikanska partiet, gav vid denna tid sitt stöd åt den uppfattningen. Kongressen själv har utövat kontroll över försvaret inte genom att göra gemensam sak med det, utan snarare genom att arbeta inom de breda riktlinjer som dragits upp av presidenten och inom de budgetära anslagen, för att garantera att regeringen gav dess väljare en så stor bit av kakan som möjligt. Bortsett från denna framstöt mot köttgrytorna, som kongressen ibland förvandlar till speciella vapensystem vilka knappast ändrar utformningen i stort av den verkställande maktens strategi, har kongressens roll blott och bart varit passivt egennyttig.

Om armén senare skulle producera sina egna personer med avvikande mening, innebar själva karaktären av konkurrensen om begränsade budgetanslag på femtiotalet att de djupgående skiljaktigheterna inom den militära organisationen alltid skulle tillåta de civila maktbärarna att spela ut ett vapenslagsblock, bestående av generalerna och deras leverantörer, mot ett annat. Det är mindre viktigt att spekulera över vad som kunde ha inträffat, om militärerna hade upprättat en gemensam front, än att inse att de politiska beslutfattarna inte vid någon tidpunkt förlorade kontrollen över det politiska skeendet.

Amerikas civila ledare tillämpade nationens politik inom den växlande och informella, utskottsliknande struktur som de organiserade till Nationella säkerhetsrådet under senare hälften av år 1947. Förenta staternas ledning definierade första gången de målen under perioden 1896-1920, när McKinley, Roosevelt och Wilson först vägde den amerikanska utrikespolitikens mål mot den amerikanska maktens förmåga att utsträckas runt om i världen. Senast i slutet av andra världskriget omfattade de avsikterna en fullt utvecklad ideologi rörande Förenta staternas ledarställning på det västra halvklotet och i Stilla havet samt huvudsaklig ledning i större delen av de återstående områdena. De målen återspeglade de amerikanska fredssyften som utarbetades under kriget, en process som uteslöt den militära organisationen från de flesta av nyckelfrågorna.

Själva oenigheten inom de militära vapenslagen ingav olika ledande personligheter i Washington misstankar gentemot det nya försvarsdepartementets soliditet och pålitlighet, och de lärde sig att lita till sina egna resurser inom Nationella säkerhetsrådet och andra utskott. Fastän det ursprungliga rådet omfattade de tre vapenslagens ministrar, var alla dessa män

civila. Och fastän försvarsstabscheferna under de första åren av rådets tillvaro var närvarande vid sammanträdena, var det först efter kriget i Korea som de deltog i rådets viktiga personella funktioner. Under år 1949 gjorde sig Truman av med vapenslagens ministrar, och efter kriget i Korea inskränkte han avsevärt antalet närvarande vid rådets sammanträden, och försvarsdepartementet har i stor utsträckning begränsat sig till teknisk rådgivning och analys av de militära följderna av utrikespolitiska beslut som fattas av presidenten, utrikesministern eller de rådgivare som presidenten informellt anlitar. Om regeringsorgan tillsatte självständiga planeringsutskott då och då, vilka ingrep både i utrikes- och militärpolitiken, övervägde presidenten till sist deras rekommendationer på ett sätt som minskar den relativa betydelsen av försvarets och militärernas mening. Regeringen har, i stort sett, inte avgjort grundläggande utrikespolitiska frågor på något annat sätt.

Typiskt är att de civila snarare än militärerna försökte bryta sig ur de budgetmässiga begränsningarnas traditionella tvångströja, för att uppnå en styrkenivå som var likställd med amerikanska politiska mål och ideologiska föresatser. Under 1949 kämpade George Kennan för att man skulle lägga större vikt vid rörliga konventionella arméer. Och det var med budgetåtstramningen i tankarna som Dean Acheson, David Lilienthal och Louis Johnson i januari 1950 ivrigt uppmanade presidenten att sanktionera förberedande studier av vätebomben, ett vapen som de flesta i Washington då ansåg vara nödvändigt med hänsyn till att Sovjet hade lärt sig hemligheten att tillverka en atombomb, för att upprätthålla den militära överlägsenheten inom en begränsad budget. Utrikesdepartementet utvecklade Kennans ursprungliga idé och gjorde den mera storslagen, samtidigt som man tog ledningen inom ett gemensamt försvars- och utrikesutskott för att påyrka en stor ökning av militärbudgeten. Utrikesdepartementet föreslog att den skulle ligga på mellan 35 och 50 miljarder dollar, och man anknöt det förslaget till allmänna ideologiska överväganden samt kommunisthotet. Stabscheferna och försvarsdepartementets ledande män, som var mera blygsamma och mindre ideologiska och dessutom var oense inbördes till följd av minister Johnsons önskan att minska försvarsbudgeten, kunde föreslå endast 17 till 18 miljarder, en mycket liten ökning. I det kritiska ögonblicket började kriget i Korea, med de omstridda frågorna alltjämt olösta.

År 1953 hade försvarsbudgeten vuxit till 13,8 procent av bruttonationalprodukten, men i Vita huset tog en förutvarande general itu med att minska procentsatsen med sin nya ”nya givens” militärpolitik, som i större utsträckning litade till kärnvapenmakt. Eisenhower hade att brottas med problemet hur man skulle vidmakthålla stor militär makt under en längre tidrymd utan att överhetta den icke-militära ekonomiska sektorn och utan att anta, som demokraterna hade gjort, att faran för krig med Ryssland ökade med den växande sovjetiska militära och ekonomiska makten. Framför allt ville han ta itu med den utomordentligt svåra och till sist olösliga frågan, hur man skulle bekämpa eller oskadliggöra de olika social-revolutionära hoten mot Förenta staternas stadigvarande strategiska, politiska och ekonomiska mål – ett dilemma som har kännetecknat amerikansk utrikespolitik alltsedan Kina blev kommunistiskt. Amerikas förmåga att framgångsrikt kunna ta upp kampen med Sovjetunionen krävde budgetutgifter och strategiska positioner som var möjliga att förutse. Men en sådan politik var otillräcklig när det gällde att möta utmaningen från de många, ofta ännu inte igångsatta lokala revolutionerna, där enkla vapen gjorde strategisk kärnvapenutrustning oändamålsenlig och eventuellt ledande till självmord. Amerikas ekonomiska och politiska gränser kunde inte förhindra att en värld var på drift bortom dess kontroll.

Till slut valde Eisenhowers regering att möta den ryska utmaningen och att sätta sin förmåga på spel för att effektivt sätta hårt mot hårt mot den övriga världen. Generalen och hans regering avvisade en fullständig mobilisering av amerikanska trupper och ekonomiska resurser i en den totala krigföringens stat, i stånd att på allvar hejda revolutionära rörelser överallt. Resultatet blev en doktrin om kraftig vedergällning, lämplig för krigföring mot industriellt högt utvecklade makter – som regeringen nu öppet medger är osannolik – och

början till den långvariga avmattningen av Amerikas så ivrigt eftertraktade hegemoni i världen. Ett resultat har också blivit, i de sällsynta fall då militära fraktioner kände sig frestade att tillgripa kärnvapen, som i Indokina våren 1954, att arméns djupt rotade skepsis gentemot den strategin förbjöd användningen av de vapnen. Under den tid denna politik bedrevs fortsatte den absoluta och procentuella minskningen av militärutgifterna och av arméns och flottans numerär, till stor förtret för armégeneralerna. Det pågick ända till dess att Kennedy tillträdde sitt ämbete. Praktiskt taget räckte militärpolitiken och utläggerna till bara för att upprätthålla en hög nivå inom den ekonomiska verksamheten i hemlandet, men de var otillräckliga när det gällde att ta itu med sociala revolutioner och gerillakrigföring, mot vilka robotar och kärnvapen var i stort sett obrukbara.

Det "civilpräglade" militärväsendet

I samband med dessa interna militära meningsskiljaktigheter, vapenslagens avsaknad av en gemensam strategisk doktrin och budgetens åsidosättande av alla gränser när det var fråga om att ange alternativ, vore det svårt att bevisa C. Wright Mills' påstående att "... som samlad grupp är militärerna förmodligen de mest kompetenta av dem som nu sysslar med landets politik; ingen annan grupp har fått samma utbildning i samordnade ekonomiska, politiska och militära angelägenheter ..." Tvärtom, ingenting i försvarsväsendets verksamhetsstruktur eller i den militära teknikens omvandling förändrar det faktum att civil, till och med "liberal" ledning och civil ideologi har fört Förenta staterna och världen in i det nuvarande träsket av globala kriser och interventioner.

Alla på varandra följande omorganisationer av försvarsväsendet sedan 1947 har ytterligare befast de civilas avgörande roll i militärpolitiska frågor. Kongressen berövade 1949 vapenslagen deras självständiga verkställande makt och satte över dem ett försvarsdepartement med större makt. Den starkare civila ministern skapade såsom en av sina första och betydelsefullaste handlingar ett oberoende, överordnat organ för kontroll av all robotvapenutveckling inom de tre vapenslagen, och därmed tog han ledningen inom den viktigaste sektorn av framtida militär teknik. Lagen rörande försvarets omorganisation av år 1953 påskyndade ytterligare den civila dominansen inom försvarsdepartementet, genom att öka antalet civila statssekreterare från tre till nio och på dem överlåta många befogenheter som dittills åvilat de civil-militära styrelserna. Trots att en del av deras funktioner var vagt utformade, lade detta ökad kontroll av till ämbetet hörande problem i händerna på civilpersoner som inte var ansvariga inför vapenslagen, utan inför försvarsministern. En av dem företrädde faktiskt den samlade försvarspolitikerna rörande internationella frågor direkt inför Nationella säkerhetsrådet. I detta sammanhang, då de tre vapenslagen var så djupt oeniga beträffande strategin och i sin tävlan om begränsade budgetanslag, som de civila kunde utnyttja för att splittra deras led, var stabscheferna ur stånd att hejda de civilas ledarställning i Pentagon. Presidenten valde vanligen en politiskt pålitlig officer till överbefälhavare, och flygvapnet var mer än villigt att bryta sig loss från de övriga vapenslagen, på bekostnad av ett tänkbart gemensamt uppträdande, därför att det när korten lades på bordet i allmänhet bättre kunde tillvarata sina egna intressen gentemot de andras. När stabscheferna var eniga, vilket de huvudsakligen var i frågor av mindre betydelse, behandlade de civila ledarna dem hänsynsfullt. I varje fall förstärkte lagen om försvarets omorganisation 1958 ytterligare de civila ämbetsmännens position, och samma år övertog försvarsministern, via byrån för avancerade forskningsprojekt, ansvaret för utvecklingen av alla betydande vapensystem.

I samband med yrkessoldaternas allt större beroende av de civila försvarsministrarna satte både soldater och civila i Pentagon i sin tur allt större lit till de civila inom affärliv och universitet när det gällde större tekniska innovationer och strategiska planer, som är det mest groteskt hotande i kapprustningen och världens situation i dag. Ett faktum var att generalerna och amiralerna var ur stånd att handha och utveckla vetenskapligt mera invecklade "vapen- och ammunitionsprogram", med vilka Förenta staterna hoppades kunna kompensera bristen

på trupper och ideologiska nackdelar i en revolutionär värld. De flesta var i själva verket i det närmaste helt okunniga på de avgörande områdena och var ensamma klart oförmögna att uppnå maximal militär slagkraft och maximala resurser med hjälp av de anslag kongressen hade beviljat. Eisenhower var medveten om de begränsningarna och hade 1946 beslutat, för arméns räkning, att "... det tycks inte finnas någon anledning att inom armén fördubbla en yttre organisation som genom sin erfarenhet är bättre skickad än vi att utföra en del av våra uppgifter", vilket innebar att armén skulle "... finna en stor del av de begåvningar vi behöver för samordnande planering inom industrin och universiteten". Följaktligen inleddes ett omfattande forsknings- och utvecklingsprogram och det militära beroendet av industrin och universiteten, och ett än större intresse inom viktiga delar av dessa institutioner för kapprustning. Flygvapnet slöt 1948 kontrakt med Randbolaget för att tillförsäkra sig dess rådgivning, och från 1953 till 1958 litade man beträffande ledningen av robotvapenprogrammet till Ramo-Wooldridgebolaget, vars personal på raket- och robotvapensidan ökade från 18 personer till 3.269 på fem år. Efter 1953 överlät flygvapnet samordningen av sina egna vapensystem till sina främsta leverantörer, och 1959 hämtade man 46 procent av sin anskaffningspersonal på övervakningsnivån bland folk som arbetat i det privata näringslivet – en siffra som flottan och armén kom i närheten av. I fråga om robotar har så gott som samtliga regeringens främsta rådgivare varit civilpersoner från industrin och universiteten. 1955 var Pentagons interna grupp för värdering av vapensystem nära ett sammanbrott, och endast ett kontrakt som slöts mellan Michigan Institute of Technology och försvarsdepartementet, vilket ledde till uppkomsten av det av många universitet understödda Institutet för försvarsanalyser, räddade företaget - men i civila, privata händer. När Kennedys regering tillträdde hade civilpersoner så helt genomsyrat militärväsendet med sina tekniska metoder, sin ideologi och sina avsikter, att det stod klart att yrkesofficerarna knappast var mera än statens fogliga redskap, mindre trovärdiga i den civila ledningens ögon än till och med många medgörliga och ärelystna filosofie doktorer från de förnämsta universiteten som, med sin förmåga att omvandla amerikansk makt till strategiska planer och vapensystem, såg möjligheten att bli rådgivare åt de män som redan hade nått de högsta posterna.

Den slutliga omorganisationen av försvarsdepartementet, som Robert McNamara blott och bart fullbordade, gjorde personvalet inom militärbyråkratins viktigare delar betydligt mindre avgörande, med hänsyn till ... "att de metoder som tillämpas för att sköta dessa angelägenheter inom en stor organisation är mycket likartade, antingen den organisationen är ett affärsföretag eller ett regeringsorgan eller en utbildningsinstitution, eller någon annan stor anhopning av individer som arbetar på ett gemensamt mål". I realiteten var McNamaras förebild och erfarenhet Ford Motor Company, men i försvarsdepartementet sökte han uppnå största möjliga resultat till lägsta möjliga kostnad, hellre än att hoppa en årlig vinst. Doktorer skötte de "paketprogram" som blev följden och centraliserade i allt större utsträckning anskaffningen, på ytterligare bekostnad av yrkessoldaterna, som gnällde bittert men fortsatte att förlora viktigt inflytande och administrativa funktioner. Klagomålen från generalernas håll koncentrerades alltför ofta på frågan om budgetanslag till de olika vapenslagen, eller på deras sårade egenkärlek och officerarnas roll inom allt snävare ramar, men de klagomålen ändrade ingenting i det väsentliga faktum att de befälsförande sektorerna av militärväsendet blev allt mera "civilpräglade". De råkade huvudsakligen i händerna på politiska "liberaler" som ägnade sig åt medborgerliga rättigheter, socialvård och konstcentra, något som har blivit liberalernas surrogat för ett samhälle grundat på ekonomisk rättvisa.

McNamaraväldets sammanbrott gjorde inte slut på den civila dominansen, även om dessa civilpersoner valde den nya generationen generaler mera på grund av deras tekniska kompetens än för deras militära bravurs skull. Som i första hand materialist insåg McNamara till slut att den amerikanska politikens ouppnåeliga mål hade distanserat de materiella tillgångarna och förvandlat kriget i Vietnam till en till synes ändlös rad upptrappningar, som var och en bara än mera ökade de nederlag Amerika led i kampen mot bönder. Hans avsked

berodde inte på att han var oense med den militära ledningen, utan med de andra civilpersonerna, som var till och med mera stridslystna än han hade varit under hela sin karriär. Den episoden avslöjade kanske i själva verket bättre än någon annan hur helt militära, både i fråga om medel och mål, de ideologiska premisserna var bland dem som ändå trodde på de civila myndigheternas överhöghet över de militära. Den visade hur fullständigt militär-väsentet blott och bart var ett redskap för en krigförande liberalism, i den period av Amerikas historia som kännetecknades av "Fair Deal" och "det stora samhället". Och kriget i Vietnam avslöjade i sin tur hur ovidkommande den amerikanska politikens påhittighet och tekniska effektivitet hade varit i den tredje världen, vars öde skulle avgöras av revolutionära massrörelser, trots motstånd, förtryck och tillfälliga bakslag.

Förenta staterna och den världsekonomiska makten

Det finns ingen sammanfattande teori om den nu rådande världskrisen. Att både konventionellt akademiska och vänsterorienterade forskare har misslyckats eller varit ur stånd att fastställa orsakerna till och betydelsen av de mest betydelsefulla händelserna i vår tid, det återspeglar i stor utsträckning deras ovillighet att direkt ta ställning till det typiska för Amerikas intressen och makt. Teorier om imperialism är nu snustorra ämnen i akademiska folianter, och alltför få har gjort några allvarliga bemödanden att skrapa under ytan på den amerikanska expansionens ideologi för att fastslå dess mera omfattande krav, påbud och funktioner som system.

Tidigare studier av imperialismen ställde det utom allt tvivel vad man måste undersöka för att förstå en stats roll i världen. Vare sig det gällde imperialistisk konkurrens om ekonomisk och strategisk makt, det atavistiska i feodala ideologier, reaktion och kontrarevolution eller önskan att samordna och stabilisera världsekonomin, var studiet av utrikespolitiken specifikt, verkligt. Det avvisade tanken på misstag, myter och överflöd såsom handlandets orsaker, förklaringar som blott kunde tillfredsställa chauvinistiska patrioter. Amerikanska forskare har inte överflyttat sin förmåga att korrekt uppfatta diplomatins grunder i det förflutna till en beskrivning av samtida amerikansk politik, trots att samma begrepp och analogier kan vara lika relevanta i dag.

Att fatta Förenta staternas unika ekonomiska intressen och strävanden i världen, och den omfattning i vilken landet vinner eller förlorar inom den rådande fördelningen av makt och världsekonomin struktur, är nämligen detsamma som att lägga en fast grund för förståelsen av och förutsägelserna rörande dess roll utomlands. Den internationella krisens karaktär och de begränsade amerikanska reaktionerna på den talar om för oss, varför Förenta staterna är i Vietnam och varför i själva verket amerikansk intervention oundvikligen sätter sin prägel på utvecklingen av de väldiga förändringarna av världens politiska och sociala system, de som är samtidshistoriens kännetecken. Kort sagt, det sätt varpå Förenta staterna har utvidgat sina problem och mål utomlands, förvandlat den amerikanska krisen till en global kris, förklarar också landets oavbrutna interventioner.

Det är viktigt, som del av en sammanfattande teori om världskrisen, att granska kontrollen och organisationen av det internationella ekonomiska livet, vem som vinner och vem som förlorar i det och hur vi har nått fram till det nuvarande dödläget. Vi bör inte vare sig avfärda eller göra för mycket av den ideologiska frågan eller den mindre systematiska tron, som förutvarande försvarsminister James Forrestal en gång uttryckte det, att "... vår trygghet är inte enbart vår kraft eller förmåga att avvisa invasionsförsök, den är vår förmåga att bidra till återuppbyggnaden av världen ...". Den amerikanska ideologin är nämligen en vag syntes som, när man väl skrapar en smula på ytan, visar sig inrymma ekonomiska och strategiska mål och prioriteringar, av en tunn retorik rationalistiskt förklarade som doktriner vilka är intressantare som antydningar än som konstateranden. Jag skall i det här kapitlet endast syssla med världsekonomin struktur och materiella komponenter, de som har givit upphov till de upprepade

lokala interventioner och kriser som utgör de mest typiska inslagen i världen av i dag.

Förenta staterna och råvarorna

Råvarornas betydelse är kvalitativ snarare än blott och bart kvantitativ, och varken volym eller pris kan utgöra något mått på deras slutliga vikt och betydelse. De högindustrialiserade nationernas ekonomi och teknik, i första hand Förenta staternas, är så invecklade att borttagandet av bara en liten del kan få hela mekanismen att stanna, som i en klocka. Stålindustrin måste tillföra omkring 5,9 kg mangan till varje ton stål, och fastän vikten och värdet av den tillsatsen bara är en bråkdel av det hela, måste en modern och specialiserad stålindustri ha mangan. Detsamma gäller hela förhållandet mellan de industrialiserade nationerna och de så kallade u-länderna: nationerna i den tredje världen är för all del fattiga, men i det långa loppet behöver den industrialiserade världen deras tillgångar mera än de nationerna behöver västvärlden. Fattigdom är ju ingenting nytt för en bondebefolkning som är avskuren från exporthandeln, och handeln med de industrialiserade staterna har inte gjort slut på deras levnadsstandard på existensminimum. I händelse av en total brytning mellan de industrialiserade nationerna och leverantörsnationerna är det befolkningen i den industrialiserade delen av världen som proportionellt sett kommer att lida mest.

Alltsedan andra världskriget har Förenta staternas ledare varit intensivt medvetna om sitt stora beroende av råvaror, och den omständigheten – för att citera förutvarande Marshallplanschefen Paul G. Hoffman – att ”... vår egen dynamiska ekonomi har gjort oss beroende av världen omkring oss i fråga om många viktiga råvaror”. På varandra följande regeringar har i allt högre grad varit intresserade av Förenta staternas förmåga och behov att utveckla de resurserna överallt, med tanke på den knappa tillgången på kapital och teknik i dessa länder. Deras intressen sträcker sig långt utöver kortfristiga investeringsvinster. I områden sådana som Afrika har denna oro bestämt den amerikanska politikens inriktning i alla mera betydelsefulla frågor.

I början av vårt sekel hade Förenta staterna en nettovinst på exporten av mineral och mineralvaror, men 1926–30 uppvisade landet en stor årlig brist på råvaror och importerade 1930 5 procent av sin järnmalm, 64 procent av sin bauxit (aluminium), 65 procent av sin koppar, 9 procent av sitt bly och 4 procent av sin zink. Importen av dessa fem viktiga metaller hade 1960 ökat till 32 procent järnmalm, 98 procent bauxit, 35 procent bly och 60 procent zink, och endast beträffande koppar hade importen minskat till 46 procent. I procent av nyanskaffningen importerade Förenta staterna 1956 åtminstone 80 procent av trettionio nödvändiga varor, 50 till 79 procent av femton varuslag, 10 till 49 procent av tjugo och mindre än 10 procent av tjugotre andra – samtliga med ett importvärde uppgående till 6,6 miljarder dollar. Det rådde intet tvivel om, som en senatsrapport slog fast år 1954, att Washington var medvetet om att, för den händelse de mineralrika nationerna stoppade dessa tillflöden, ”befinner sig denna nations vitala intressen och trygghet i allvarlig fara, i mycket stor utsträckning”.

Förenta staterna importerade 1956–60 över hälften av alla metaller landet behövde, och närmare 60 procent av sin ull. Man importerade alla tropiska födoämnen, som kakao, kaffe och bananer, samt över hälften av allt socker. När ”Framtidens tillgångar” år 1963 fullbordade sin imponerande granskning av råvaror och projekterade de amerikanska behoven under de kommande fyrtio åren förutsåg man en mångdubbling av den amerikanska efterfrågan, som enligt institutionens uppskattning nödvändiggjorde ”... att i framtiden allt större mängder av vissa varor måste hämtas från utländska marknader, om behoven skulle kunna tillfredsställas utan avsevärda prisstegringar”. Dess genomsnittliga beräkningar antydde enormt ökade behov av så gott som alla metaller, från upp till nio gånger så mycket molybden till omkring två och en halv gång så mycket bly. Inom tre år visade sig emellertid hela den kritiska produktion och konsumtion samt de befolkningsprognoser varpå ”Framtidens tillgångars” experter hade

grundat sina beräkningar vara alltför försiktigt hållna. Näringslivets allt slukande efterfrågan var betydligt större än de hade väntat.

En avgörande förändring i den geografiska belägenheten av världens viktigaste mineralproduktion och mineralreserver hade beledsat det oavvisliga behovet av råvaror i Förenta staterna. U-länderna svarade 1913 för 3 procent av världens hela järnmalmsproduktion och 15 procent av dess olja, medan motsvarande siffror 1965 var 37 respektive 65 procent. Deras andel av bauxitproduktionen ökade från 21 procent 1928 till 69 procent 1965. Förenta staternas andel i världsproduktionen av olja minskade från 61 procent 1938 till 29 procent 1964, då de kända reserverna till största delen fanns i Mellersta Östern.

Trots tillkomsten av syntetiska material mellan 1938 och 1954, som med ungefär en femtedel minskade den kvantitet naturliga råvaror som krävdes för att en konstant kvantitet varor skulle produceras i de industrialiserade länderna, har den våldsamma ökningen av världsproduktionen mer än kompenserat förändringen och kraftigt ökat de industrialiserade ländernas påtryckningar att få råvaror levererade. Förenta staterna har faktiskt blivit mera beroende av importerade råvaror då dess andel av den totala världskonsumtionen har minskat kraftigt, trots europeisk och japansk konkurrens om de tillgängliga reserverna. Förenta staterna, som förbrukade något mindre än hälften av världens hela produktion av koppar, bly, zink, aluminium och stål åren 1948–50, konsumerade något över en fjärdedel 1960, utom beträffande aluminium, där den procentuella nedgången var ännu större. Denna huvudsakligen europeiska efterfrågan, som har vuxit betydligt snabbare än Förenta staternas, har trotsat den amerikanska dominansen inom världens råvaruhandel på ett sätt som gör bevarandet och utvidgandet av förhandenvarande tillgångar i de förutvarande koloniområdena dubbelt nödvändiga för landet.

Amerikansk och europeisk industri kan påträffa större delen av dessa framtida tillgångar, de som är så viktiga för deras ekonomiska tillväxt, endast på kontinenter med upprorsrörelser och revolutioner. Över hälften av Förenta staternas järnmalmsimport 1960 kom från Venezuela och tre lika osäkra latinamerikanska länder. Över hälften av världens kända reserver av mangan finns i Ryssland och Kina, och större delen av återstoden i Brasilien, Indien, Gabon och Sydafrika. Sydafrika och Rhodesia svarar för så gott som alla kromtillgångar i världen, Kuba och Nya Caledonien för hälften av allt nickel, Kina för över två tredjedelar av volfram, och Chile, Nordrhodesia (Zambia), Kongo och Peru för mer än två tredjedelar av kopparreserverna. Guayana har omkring sex gånger så stora reserver av bauxit som Amerika, och Kina har tre gånger så mycket, medan Malajiska federationen, Indonesien och Thailand ensamma har två tredjedelar av världens tennreserver. Resten finns till större delen i Bolivia och Kongo. Endast zink och bly finns, bland de viktigare metallerna, i från amerikansk synpunkt politiskt stabila områden.

Det är utomordentligt svårt att uppskatta den potentiella rollen och värdet av dessa otillräckliga metaller för Förenta staterna, men vissa approximativa beräkningar räcker för att slå fast, att Amerikas ekonomiska makt i framtiden är alltför starkt förknippad med detta för att tillåta världen i övrigt att gå sin egen politiska och revolutionära väg, på ett sätt som äventyrar den amerikanska friheten att utnyttja de tillgångarna. Må det vara nog sagt att den egentliga betydelsen av importen av vissa viktiga råvaror inte är deras kostnad för det amerikanska näringslivet, utan snarare det slutliga värdet av de industrier som måste skaffa de varorna, om än i små kvantiteter, eller upphöra att existera. Och i vidare bemärkelse är säker tillgång på råvaror en nödvändig förutsättning för industriell expansion inom nya eller redan existerande tekniska områden, utan fruktan för bristsituationer som Förenta staternas ensidiga litande till inhemska resurser skulle föra med sig. Det är i själva verket, på något ogripbart sätt, den politiska och psykologiska vissheten om fullständig frihet att utveckla den inhemska ekonomiska makten som är av avgörande betydelse för den amerikanska ekonomiska tillväxten. Utöver detta gör Förenta staterna sina vinster utomlands på utländska investeringar

i lokala exportindustrier, vilket tillförsäkrar amerikanerna såväl leverantörernas som konsumentens profit. Ett isolerat Amerika skulle gå miste om allt detta och mycket mera.

Det är därför inte nog att konstatera, att råvaruimporten av annat än livsmedel fördubblades värdemässigt mellan 1953 och 1966, och att en import uppgående till 16,6 miljarder dollar för förbrukare av livsmedel och industrin år 1966 var synnerligen nödvändig för det amerikanska välståndet. Viktigare är det faktum att statistiken 1963 uppskattade värdet av järn- och stålindustrins skeppningar till 22,3 miljarder dollar, aluminiumindustrins till 3,9 miljarder, plåteballage till 2,1 miljarder, koppar till 3,1 miljarder, asbest till en halv miljard, zink till en halv miljard, kaffe till 1,9 miljarder, socker och choklad till 1,7 miljarder – och att samtliga dessa industrier och många andra, i delvis avgörande utsträckning, var beroende av världstillgången på råvaror. Om inte sådana varor i årtionden hade varit tillgängliga, till för Förenta staterna gynnsamma priser, skulle den amerikanska ekonomin ha varit helt annorlunda – och mycket fattigare.

Förslaget att Förenta staterna skulle kunna hjälpa upp den naturliga knappheten genom att försöka leva inom de gränser dess egna råvarutillgångar drar upp skulle också kräva en radikal nedskärning av landets export av färdigvaror. Det är något som det amerikanska systemets ledare aldrig frivilligt skulle gå med på, för det skulle få allvarliga ekonomiska återverkningar på en kapitalistisk ekonomi, i form av omfattande arbetslöshet och minskade vinster. Medan endast fyra eller fem procent av amerikanska stålverks-produkter exporterades 1955-60, uppgick proportionerna till närmare en fjärdedel inom aluminiumindustrin och en femtedel inom kopparindustrin. I samband härmed har Förenta staterna blivit förädlare av världens råvaror på en mängd områden, inte enbart för att tillfredsställa inhemska behov, utan också landets världsomfattande exportmarknad och dess militära ambitioner. I hemlandet skulle en självtillräcklighetens politik, exempelvis i fråga om aluminium, allvarligt påverka byggnadsindustrin, konsumenterna och producenterna av metallegeringar samt transportindustrierna. Detsamma gäller koppar, som är av stor betydelse för tillverkare av metallegeringar, byggnadsindustrin, kommunikationsväsendet och producenterna av elkraft. Mindre viktiga metaller, som Förenta staterna i stor utsträckning saknar, har betydelse för varje tekniskt välutvecklad nation, särskilt inom de kemiska, elektriska och elektroniska industrierna.

Amerikas förmåga att fritt skaffa sig de varor det behöver, och till priser man har råd med, är en av hörnstenarna i dess ekonomiska makt i detta sekel. Insatserna är höga, och landets möjligheter att oförändrat bibehålla något som liknar de nuvarande stabila men orättvisa relationerna mellan de fattiga, svaga nationerna och Förenta staterna är synnerligen viktiga för att det också i framtiden skall kunna behärska den internationella ekonomin.

Förenta staterna och världsexporten

Förenta staternas förnämsta intresse är världsekonomisk stabilitet, och allt som undergräver det tillståndet utgör en fara för landets nuvarande hegemoni. Att motsätta sig, neutralisera och tygla de störande politiska och sociala strömningarna blir sålunda dess utrikespolitikens allra mest bjudande plikt.

För u-länderna har efterkrigserfarenheterna varit att världshandeln har undergått en relativ minskning, ett mönster som i hög grad har gynnat industrinationerna i Europa och Förenta staterna, vilka praktiskt taget inte har gjort något för att förändra en situation som kraftigt har befrämjat deras eget ekonomiska liv. Vad orsakerna än må vara är alla ense om att u-ländernas totala andel i världsexporten sedan 1948 stadigt har minskat. (Detaljerna i och orsakerna till den minskningen diskuteras närmare i slutet av detta kapitel.) Om vi tar FN:s siffror, sjönk från 1950 till 1966 u-ländernas andel i världsexporten från 31,2 procent till 19,1 procent. Latinamerika led svårast i detta avseende. Fastän u-ländernas export stadigt hade ökat i absoluta tal, har den uppvisat en avsevärt långsammare tillväxttakt än inom

industriländerna. Där har i sin tur den gemensamma marknadens nationer och Japan, långt efter återhämtningen efter kriget, inte bara konsekvent och i hög grad överträffat u-länderna, utan också Storbritannien och USA. Dessutom har den gemensamma marknadens nationer, precis på samma sätt som industriländerna har fördelat mera av sin exporthandel sinsemellan, angivit takten genom att i förut aldrig skådad omfattning handla inbördes. De har kollektivt undanträngt Förenta staterna som huvudimportör från den tredje världen, och sedan 1953 har de nästan kommit i jämbredd med Förenta staterna i fråga om export till de länderna.

Förenta staterna svarade 1954-56 för 30,5 procent av världsexportens handel med viktigare fabriksvaror. Siffran hade 1961 sjunkit till 25,3 procent och 1966 till 22,7 procent. Med hänsyn till den snabbare tillväxttakten beträffande varor sådana som maskiner och transportutrustning, konserverade livsmedel, drycker och finare helfabrikat har EEC-ländernas exempellösa framgång inom den egna marknaden, i Afrika och särskilt Latinamerika inneburit en gradvis skeende försvagning av Förenta staternas makt på världens exportmarknad för fabriksvaror och Europas uppdykande på nytt som en viktig och mäktig konkurrent till Förenta staterna på klassiska, traditionellt kapitalistiska villkor. Västeuropa lyckas likaså kapa åt sig en allt större del av handeln med den tredje världen, där Förenta staternas andel i exporten avsevärt har minskat, vilket i sin tur reducerar den amerikanska tillgången på väsentliga råvaror.

Samtidigt som Förenta staterna har förlorat i konkurrensen med de andra större kapitalistiska industriländerna såsom exportör av fabriksvaror har landets relationer med den tredje världen beträffande kontroll av världshandeln med jordbruksprodukter antytt långfristiga amerikanska framgångar på de fattigare ländernas bekostnad. För Förenta staterna är inte bara en industriellt välutvecklad nation som förbrukar råvaror, utan dess väldiga jordbruksproduktion kräver att landet får sälja allt större kvantiteter livsmedel utomlands, varvid man stänger marknaden för u-länderna och hindrar dem från att göra vinster. Amerikas jordbruksexport ökade från 2,9 miljarder dollar 1950 till 6,9 miljarder 1966, dess jordbruksimport ökade däremot bara med en åttondel under samma tid.

Medan det är svårt att uppskatta den utsträckning, i vilken Förenta staternas kraftigt ökade andel i världsexporten av vissa födoämnen, exempelvis vete, berodde på temporär biståndsverksamhet, är det säkert att den aktiva, aggressiva exportdriven inom jordbrukssektorn under två årtionden har varit en grundläggande amerikansk politik som haft föga med humanitära hänsynstaganden att skaffa. Den har ofta bidragit till en världsomfattande övermättnad på marknaden och till minskade förtjänster för den tredje världen och på det sättet ökat de fattiga ländernas lidanden. Tabell III belyser ökningen av Förenta staternas andel i världens jordbruksexportmarknad, i allmänhet betydligt större än den amerikanska andelen i världsproduktionen. Den avslöjar i korthet att den synnerligen kommersiella amerikanska jordbrukspolitik som resulterade i export av 42 procent av risproduktionen och en tredjedel av vete- och bomullsproduktionen åren 1954-58 ledde till en avgörande och förut aldrig skådad amerikansk dominans inom världens vegetabiliska livsmedels- och bomullshandel. Än viktigare var, om vi beräknar Förenta staternas del av den totala jordbruksexporthandeln i världen, att den från 1953 till 1966 ökade från 12 till 19 procent, vilket i hög grad kompenserade Amerikas förluster till Europa på fabriksvarumarknaden.

Tabell III. Förenta staternas andel i världsexporten och produktionen av vissa jordbruksprodukter 1934-35, 1955-57 och 1965

	<i>Procentuell andel av världsexporten</i>			<i>Procentuell andel av världsproduktionen</i>		
	1934-35	1955-57	1965	1934-35	1955-57	1965
Vete	6,4	46,1	38,0	21,0	20,2	14,5
Havre	5,9	29,3	19,4	31,0	37,1	29,7
Majs	9,0	63,9	60,6	59,3	59,2	45,7
Ris	0,8	14,8	21,7	1,0	1,8	1,4
Bomull	43,0	43,6	27,0*	51,9	35,5	20,2*
Tobak	41,0	37,6	45,0	30,2	32,4	20,5
Sojabönor	2,3	82,0	89,1	9,5	51,3	63,0

* 1966.

Det är inom denna vidare ram - amerikanska förluster till Europa inom den industriella exportsektorn, beroendet av u-ländernas råvaror och behärskandet av u-länderna i fråga om många exportvaror på jordbrukets område - som Washington bedriver sin utrikespolitik. Detaljerna i dessa ekonomiska relationer och deras orsaker avslöjar tydligare Amerikas avsikter och mål i världen av i dag.

Världshandel och världsnöd

Om efterkrigserfarenheterna har något väsentligt att säga, har de icke-socialistiska u-länderna synnerligen liten anledning att hysa några förhoppningar om att de skall kunna göra slut på sina folkmassors omfattande nöd. För i själva verket har i-länderna ökat sitt övertag över dem i världsekonomin, vilken måttstock man än tillgriper.

Handelsvillkoren – enhetsvärdet av eller kostnaderna för de varor ett område importerar, jämförda med dess export – har konsekvent missgynnat u-länderna sedan 1958, varvid man helt förbisett det faktum att världspriserna på råvaror före den tidpunkten aldrig utgjorde något mått på rättvisa. Om man tar 1958 som basår, hade värdet av u-ländernas export 1966 gått ner till 97, medan i-ländernas hade gått upp till 104. Det mest ytterlighetsgående exemplet på denna förändring är att handelsrelationerna försämrades med 38 procent till u-ländernas nackdel mellan 1954 och 1962, med ett inkomstbortfall 1962 på omkring 11 miljarder dollar, eller 30 procent mera än det ekonomiska bistånd som den tredje världen erhöll det året. Också under åren 1961-66, då handelsrelationerna förblev tämligen konstanta, uppgick deras förluster i potentiella inkomster till 13,4 miljarder, vilket utplånade 38 procent av inkomsterna från utländska biståndsplaner av alla slag.

Eftersom omkring hälften av u-ländernas export utgörs av gruvprodukter och omkring två femtedelar av jordbruks-, fiske- och skogsprodukter, avslöjar jämförelsetalen i fråga om priser och produktion beträffande dessa varor något mera. U-ländernas livsmedellexportpriser har sjunkit, särskilt på kaffe och socker, med en total nedgång på 7 procent mellan 1950-54 och 1961-65. Jordbrukspriserna på annat än livsmedel sjönk 9 procent under den tiden, men priserna på mineral och bränslen steg endast 3 procent – totalt har nedgången inneburit större nöd i den tredje världen. U-länderna har kompenserat det prisfallet genom att exportera 60 procent mera 1966 än 1958, i jämförelse med 87 procents ökning i i-länderna. Resultatet blev en allvarlig minskning av deras andel i världshandeln. Men mineral och olja svarade för mycket av den kvantitativa ökningen, men en absolut kvantitetsnedgång i fråga om jordbruksprodukter andra än livsmedel. I själva verket bidrog den relativt konstanta efterfrågan på vissa livsmedel, tillkomsten av syntetiska textilier, syntetiskt gummi och liknande samt de stigande priserna på industrivaror till att öka de problem som redan nu kom u-länderna att digna. Allt detta har än en gång avslöjat att den västerländska politiken snarare än till skapandet av

harmoniska förhållanden mellan de rika och de fattiga länderna har lett till en ytterligare försämring av levnadsstandarden för majoriteten av världens folk.

Vare sig de varit avsedda eller icke gynnar faktiskt de låga priserna och den ekonomiska stagnationen i den tredje världen industrinationerna. Om u-länderna någonsin skulle industrialiseras i sådan utsträckning att de börjar konsumera en betydande del av sin egen olje- och mineralproduktion, skulle de reducera de tillgångar som står till förfogande för Förenta staterna, och priserna skulle stiga. Och det har aldrig rått någon tvekan om att konservativa amerikanska studier av ämnet har behandlat den tredje världens oförmåga att på allvar bli industrialiserad såsom en anledning till optimism i planeringen av råvaruförsörjningen. Deras optimism är fullt berättigad, eftersom nationer som är beroende av världsmarknaden när det gäller kapital att industrialisera med högst osannolikt kan lyckas. När priserna på råvaror är höga har de nämligen en benägenhet att inrikta sig på att sälja mera råvaror, och när priserna är låga räcker deras inkomster inte till att skaffa fram kapital till ett mera differentierat näringsliv. Särskilt Förenta staterna kopplar in sina investeringar, både privata och offentliga, på en ökning av produktionen av mineral och jordbruksprodukter som kan exporteras i stället för på en balanserad ekonomisk utveckling. Med relativt stora investeringar av kapital och arbetskraft samt med anordnande av transportmöjligheter till hamnområdena snarare än till befolkningen inne i landet påverkar sådana investeringar knappast levnadsstandarden för flertalet av bönderna på platsen, och inte heller möjliggör det de stora ökningarna av jordbruksproduktionen som är en förutsättning för en fortgående industriell expansion. Hela denna ström av privat eller statligt utländskt kapital till u-länderna, den som uppgick till 10,1 miljarder dollar 1965, har faktiskt bara ökat produktionen av de tillgångar som behövs i västvärlden, och kapitalflykten från u-länderna till säkert förvar i bankerna i väster har delvis uppvägt också denna form av kapitaltillflöde.

Om man tar värdet av den del av världsproduktionen av fabriksvaror som tillverkades i u-länderna har det, efter en nedgångsperiod, 1961 äntligen nått upp till 1938 års siffror, 9,3 procent. (Då har Ryssland och öststaterna i Europa undantagits.) Om vi här till lägger gruvdriften, huvudsakligen en verksamhet till förmån för i-länderna, har proportionerna mellan 1938 och 1961 ökat från 9,9 till 11,3 procent. Uttryckt i världens totala inhemska produktion minskade u-ländernas andel från 17,6 till 17,4 procent under denna period, medan deras procentuella andel av världens befolkning ökade från 67,3 till 70,3 procent. Stagnation har alltså varit det mest utmärkande för den tredje världen.

En närmare granskning av förefintliga data visar emellertid att u-länderna har förblivit i stort sett jordbrukande, också där den årliga tillväxten av fabrikstillverkningen är avsevärd, delvis därför att utländska investeringar har varit kapitalkrävande och anställer färre arbetare, men också därför att den lätta industrin fortfarande dominerar i dessa fall. U-länderna har en benägenhet att inom världshandeln av varandra köpa sådana fabriksvaror som de eventuellt producerar, och om vi undantar Hongkong och Israel såsom två föga typiska exempel, sjunker tredje världens andel av fabrikstillverkade produkter i den internationella handeln på ett dramatiskt sätt. Betydligt viktigare är dock att livsmedelsproduktionen per capita i den tredje världen, trots en blygsam ökning av den totala produktionen, mellan 1938 och 1965 minskade i Afrika och Latinamerika och förblev konstant i Fjärran och Mellersta Östern. Mellan 1958-59 och 1963-64 gick livsmedelskonsumtionen per capita i Latinamerika ned med hela 7 procent. Ett annat mått på den tendensen, den genomsnittliga inkomsten per invånare i de icke-kommunistiska u-länderna och den icke-kommunistiska industriella sektorn, visar ett olikhetsförhållande på ett till sex år 1900 och ett till tolv 1965.

Den dubbla inställningens politik

Fastän Förenta staterna i över två årtionden har rekommenderat att alla nationer kraftigt skall minska sina tullsatser och lita till en i stort sett frihandelsvänlig världsekonomi, har landet

aldrig varit villigt att tillämpa den politiken när den inte varit till fördel för mäktiga amerikanska industriintressen. Denna amerikanska vägran att helt öppna sin egen ekonomi för världen, som otvivelaktigt skulle tjäna på det, utgör den avgörande skillnaden mellan önskan att behärska världsekonomin – en ny imperialism – och teorin om frihandel eller ”den öppna dörrens politik”. Slutresultatet av denna dubbla inställning har blivit att utöka Förenta staternas ekonomiska makt i den tredje världen och att delvis sätta stopp för de betydande fördelar som Västeuropa i allt större utsträckning kommer i åtnjutande av inom industri-sektorn. För alltsedan 1949, när Förenta staterna vägrade att ratificera en internationell handelsöverenskommelse som man själv hade tagit initiativet till, har alla förstått att Förenta staterna ämnade rekommendera den övriga världen en ekonomisk doktrin blott och bart som en förevändning att behärska världsekonomin i största möjliga utsträckning men att samtidigt själv tillämpa andra regler.

Förenta staterna upprätthåller importkvoter och tullbarriärer beträffande jordbruksprodukter och mineral för att hålla de höga priserna uppe för sina egna producenter, medan man samtidigt berövar den tredje världens länder en exportmarknad som de förmodligen kunde behärska, åtminstone på flera viktiga områden.

Förenta staterna hade 1960 kvoter och tullar gällande nio produkter från den tredje världen, bland dem olja, socker och bomull, och trots att man avskaffade restriktionerna beträffande zink och bly i slutet av år 1965, kvarstår möjligheten att på nytt införa dem. Ett effektivt ”sanitärt” förbud mot införsel av levande nötboskap och styckat ox- och kalvkött fanns också, medan kongressen belade många andra jordbruksprodukter och råvaror med tull. Det finns ingen möjlighet för ett land att exportera en säck socker till Förenta staterna, om kongressen inte redan har beviljat en kvotering av varan enligt sockerlagen, som reserverar större delen av kvoten för producenter i Förenta staterna och Filippinerna, där amerikanska ägare behärskar industrin. ”Exportförsäljningspolitiken på jordbruksområdet och importkvoterna av mineral”, varnade en ledande köpman i Förenta staterna president Eisenhower 1958, ”försätter Förenta staterna i rollen av världens kanske främsta kränkare av de principer som landet företräder i den internationella konkurrensen och försöker pracka på andra via GATT-avtalet”.

Förändringar beträffande de inhemska planerna för socker, bomull och olja inom Förenta staterna, och i lägre grad i Europa, påverkar kraftigt den tredje världens exportförsäljning och exportpriser. Förenta staternas prisstöd i fråga om bomull har exempelvis bidragit till att bestämma odlingen i latinamerikanska länder, och omfattande amerikansk självförsörjning med både olja och socker har inneburit en stor inkomstförlust för u-länderna. Latinamerikanska och japanska exportörer har i många år klagat offentligt, och latinamerikanerna har hotat med vedergällningsåtgärder, men till följd av en mängd tvingande ekonomiska skäl, som har samband med Förenta staternas låne- och investeringsprogram, har de varit ur stånd att förverkliga sina hotelser. Kort sagt, Förenta staterna har försökt vidmakthålla de förmånligaste sidorna av såväl protektionism som frihandel. Om man nämligen hade öppnat dörrarna för utländska jordbruksöverskott och olja på frihandelsbasis, bara för att vara ideologiskt konsekvent, skulle resultatet ha blivit våldsamma rubbningar av Amerikas hett eftertraktade överlägsenhet inom världsekonomin.

Förenta staterna har kunnat förvärva sin del av världens jordbruksexport, kunnat sätta stopp för motåtgärder, kunnat öppna de råvarumarknader man behövt och kunnat förhindra en ännu snabbare minskning av sin andel i exporten av fabriksvaror genom att skickligt utnyttja sin utlandshjälp och sina lån runt om i världen. Också före Marshallplanen 1947 var Förenta staterna redo att för egen räkning nyttiggöra hjälpen till utlandet, genom att fästa än större vikt vid dess värde såsom öppnare av nya råvarukällor och varureserver som Förenta staterna en gång kunde behöva. Lagen om utlandshjälp 1948 (Marshallplanen) krävde att biståndsmottagarna skulle göra åtminstone fem procent av de lokala ”motsvarighetsvalutorna”

tillgängliga för Förenta staterna för inköp av råvaror, samt också öppna de europeiska länderna och deras kolonier för amerikanska investerare, på lika villkor. Och mellan 1945 och 1951 ökade den procentuella andelen av Export-Importbankens lån, avsedda att skapa nya utländska tillgångar på råvaror, från 6 till 30 procent. I mitten av år 1953 köpte dessa Förenta staternas tillgodohavanden i u-länderna för 115 miljoner dollar råvaror, för användning i Amerika, samt en ännu större mängd varor betalade med dollar för direkt upplagring efter Koreakriget.

De politiska manövrerna var inga undantag, för råvaror dirigerade hela den amerikanska politiken gentemot den tredje världen, och hörnstenen i fyrapunktsprogrammet från 1950 och framåt i tiden var den påskyndade expansionen av världens råvarutillgångar. Vad Indien angår, som efter 1948 års ryska förbud mot manganexport blev den främsta tillgängliga källan, ordnade kongressen snabbt lån för spannmål och andra eventuella behov mot återbetalning i mangan och andra mineral, och fastän de slutliga lånevillkoren dämpade det burdusa hos en del av entusiasterna i kongressen, blev mangan som en faktor i indisk-amerikanska ekonomiska relationer grundvalen för en viktig byteshandel. Kongressledamöter angav öppet skälen för denna politik: ”Mangan är i dag mycket viktigare för oss ... därför att det används i stålproduktionen. Vi måste skaffa det”, som en ledamot från North Carolina uttryckte saken. Mera rakt på sak förklarade en kongressledamot från Pittsburgh att ”vi använder enorma mängder mangan i stålindustrin ... och om vi inte får detta strategiskt värdefulla material, kommer våra fabriker att slå igen och vår ekonomi att bryta samman.”

Amerikanerna fick sitt indiska mangan, och med utnyttjande av fyrapunktsprogrammet och Export-Importbanken skaffade de sig tillgång också till de brasilianska förråden under femtiotalet. De olika regeringarna och kongresserna riktade konsekvent in större delen av de amerikanska fonderna för utlandshjälp på denna verksamhet runt om i världen och gjorde den tredje världen mera beroende av industriländernas behov och motsättningar, inte minst Förenta staternas. ”Inte en minut”, talade John Foster Dulles om för kongressen 1958, när det gällde ett förslag om utlandshjälp, ”har jag trott att syftet ... är att skaffa oss vänner. Syftet ... är att hålla ögonen öppna för Förenta staternas intressen.”

Ett annat exempel på den inställningen, och det sätt varpå den har bidragit till att skada den tredje världen, var det program för lagring av råvaror som inleddes 1946 och tog fart efter Koreakriget. I slutet av år 1961 hade Förenta staternas regering givit ut 8,9 miljarder dollar och till slut funnit att den också i själva verket hade åstadkommit ett partiellt understödsprogram för inhemska producenter. När Kennedyregeringen försökte börja göra sig av med väldiga innehav, som betydligt översteg de mängder som krävdes för oförutsedda händelser i kristider, fann den snart att detta hade en dämpande effekt på världspriserna, i synnerhet beträffande tenn. Som Förenta staternas regering snabbt lärde sig hade det också framkommit ett medel att undvika högre råvarupriser, ett faktum som endast bidrog till att hålla kvar värdet av den tredje världens export på en lägre nivå.

Förenta staternas gamla opposition mot varuöverenskommelser, som på en högre nivå skulle stabilisera de snabbt och oavbrutet fluktuerande priserna på många av världens viktigaste råvaror, har inte varit mindre typisk. Den oppositionen, som går tillbaka till tjugotalet, speglar Amerikas praxis att maximalt öka sina rikedomar genom att köpa så billigt som möjligt medan det dumpar jordbruksprodukter på världsmarknaden och reglerar den import som är skadlig för dess egna producenter. För u-länderna är prisstabilitet det mest lockande, snabbaste och enklaste medlet att skaffa sig mera utländsk valuta. I Latinamerika, exempelvis, tillhandahöll under åren 1960-63 nio mineral och jordbruksprodukter 70 procent av tillgodohavandena i utländsk valuta, och priserna på de flesta av dem varierade helt naturligt våldsamt. De fluktuationerna har mycket stor betydelse, för en ökning av priset på kaffe med en cent per pund (11,3 öre per kilo) kunde betyda 65 miljoner dollar ytterligare årliga inkomster för exportländerna, eller 100 miljoner för risodlarna – och ökade kostnader för de

amerikanska konsumenterna. Eftersom utlandshjälp och investeringar av skilda slag svarar för något mer än en tiondel av u-ländernas förvärv av utländska valutor, utgör deras förmåga att höja och vidmakthålla priserna på de varor de kan exportera hjärtpunkten i varje effektivt utvecklingsprogram. Exakt lika betydelsefull är givetvis den interna nya fördelningen av inkomster via jordreformer, och likaså undvikandet av amerikanska investeringar inom de sektorer av exporten som skulle inbringa större vinster.

Under de omständigheterna skulle effektiva varuöverenskommelseprogram få en vittgående inverkan på fördelningen av världens inkomster och på levnadsstandarden. Experter beräknar försiktigt att ett moderat, världsomspännande program gällande varuslag som kaffe, te, kakao, socker och bananer enbart under år 1961 skulle kunnat utöka producentnationernas inkomster med 700 miljoner dollar. Detta helt bortsett från det faktum att sådana överenskommelser delvis skulle gynna också amerikanska investerare utomlands på dessa områden, ty vilka Förenta staternas regerings motiv än har varit har den alltid lyckats motsätta sig mera omfattande regleringar av de viktiga mineral och jordbruksprodukter som den behöver. Detta har i hög grad bidragit till den höga amerikanska levnadsstandarden.

Därför att Förenta staterna sade nej till de bestämmelser rörande varuöverenskommelser som u-länderna lade fram vid internationella handelsorganisationskonferensen 1948, urlakades avtalet till fullständig betydelselöshet, men kongressen vägrade ändå att ratificera det. Senare samma år anförde Förenta staternas delegation en reservation i ämnet vid Bogotákonferensen, röstade mot en liknande resolution vid konferensen i Caracas 1954, avstod från att rösta vid en annan samma år, kom med en ny reservation vid konferensen i Buenos Aires 1957, motsatte sig att OAS fick en kraftig ställning och har i allmänhet så taktfullt som möjligt gäckt latinamerikanska och andra nationers försök att tjäna mera på sin export.

Förenta staterna har i detta u-ländernas beroende av inkomster från sådana råvaror sett en möjlighet att slå upp portarna till de länderna för ökade investeringar och att framtvinga en större produktion. ”Fastän vi inte tror att varuöverenskommelser i allmänhet leder till effektivare produktion och distribution”, förklarade Förenta staternas delegat vid den panamerikanska konferensen i februari 1959, ”... inser vi att de tillfälligt kan göra nytta ... på grundval av ett ömsesidigt utbyte av varor.” Sådana temporära opportunitetsskäl har utträttat mera för att dämpa överenskommelsernas potentiella farlighet och skydda de amerikanska konsumenterna än för att befrämja u-ländernas välbefinnande. ”... Vår främsta plikt”, fastslog utrikesdepartementet 1962, ”är att skydda de amerikanska konsumenterna.”

En detaljerad granskning av de enskilda överenskommelser som Förenta staterna har ingått, gällande till exempel kaffe och socker, bekräftar att Washington gör sådana överenskommelser för att fullfölja sin klart uttalade avsikt att tjäna sina egna intressen. Beträffande diskussionerna om kaffet 1964, vid vilken tidpunkt de latinamerikanska producenterna hoppades på en höjning av priset med tjugo cent pundet, något som experterna beräknade skulle kosta de amerikanska konsumenterna omkring en miljard dollar per år eller mera, anordnade Förenta staterna en röstningsprocedur som de facto gav landet vetorätt. Man gav sig också själv rätten att dra sig tillbaka inom nittio dagar, vilket skulle ha lett till att överenskommelsen omintetgjordes. Kaffepriserna sjönk fram till 1967 till tjugofem procent under genomsnittet för åren 1953-62. Förenta staterna har konsekvent upphävt prisstegrings-effekterna av handelsöverenskommelserna, eller också har man helt motsatt sig dem. Att man har gjort omätliga vinster på det framgår av det sorgliga ekonomiska tillståndet i de länder som exporterar för att hålla Förenta staternas industri i gång och dess befolkning välmående i förhållande till den övriga världen.

Den amerikanska framgångens redskap

Den väldiga expansionen inom exporten av jordbruksprodukter från Förenta staterna och de miljarder dollar som den tredje världen därigenom förlorar i inkomster avslöjar framgången

med den geniala förening av bistånd, påtryckningar och utestängningar som det mest utmärkande för landets ekonomiska utrikespolitik.

Förenta staterna är världens ledande statliga handelspartner, trots att man ständigt har angripit den principen när andra industrinationer tillgripit den för att befrämja sina egna nykolonialistiska exportpositioner. Officiella amerikanska understödsprogram på jordbruksexportens område omfattade 3 miljarder dollar årligen 1957 och 1967, med summor som närmade sig det beloppet under de mellanliggande åren. Större delen av den statligt subventionerade exporten gick till u-länderna, ofta – som i fråga om Indien – i utbyte mot viktiga koncessioner som utgjorde ett bistånd för Amerikas industri, precis på samma sätt som exporten av jordbruksprodukter hjälpte dess stora handelsidkande farmare.

Med tanke på Förenta staternas uteslutande av många billigare varor och nyttigheter som fritt kunde exporteras och dess motstånd mot högre priser på exporten från den tredje världen kan man endast se utlandshjälpprogrammet som ett understöd åt amerikanska jordbrukare och industrier, inte som en gest av omsorg om världens fattiga. Mellan 1948 och 1958 transporterade fartyg under amerikansk flagg 57 procent av den utlandshjälp som sändes från Förenta staterna, och amerikaner ägde många av de andra fartygen under utländsk flagg. Förenta staterna krävde att biståndsmottagarna skulle ge ut 68 procent av biståndsprogrammets summa under den perioden i Förenta staterna; den av amerikaner kontrollerade oljan i Mellersta Östern tog hand om en del av återstoden. Över en tredjedel av Förenta staternas export till u-länder, vilka nu tog emot i det närmaste en tredjedel av hela den amerikanska exporten, finansierades 1965 direkt på dessa bindande villkor. Det fanns just inga humanitära skäl att exportera väldiga mängder bomull utomlands i enlighet med dessa program, och i själva verket hade u-länderna i allmänhet tillgång till billigare bomull från andra länder i den tredje världen. I realiteten bröt det amerikanska programmet in i handeln den tredje världens länder emellan på en urgammal amerikansk politiks vägnar, den som gick ut på att bevara en ”rimlig historisk andel” av världens bomullsmarknad för Förenta staternas räkning, en siffra på omkring fem miljoner balar om året och inte i något avseende ett mått på rimlighet och rättvisa.

Biståndsprogrammen har åstadkommit enorma mängder tillgodohavanden i lokala valutor, i juni 1965 uppgående till närmare 2 miljarder dollar, som följd av mottagarländernas skyldighet att deponera försäljningsintäkterna av den amerikanska hjälpen i gemensamt kontrollerade konton. Fastän de fonderna inte kan växlas om i dollar, har de berövat mottagarnationerna dollarinkomster som annars skulle ha varit tillgängliga, i fall av direkta amerikanska stödlån.

De amerikanska utgifterna i mottagarländerna, från ambassadkostnader till CIA:s verksamhet, är begränsat enligt avtal, men det är frivilligt och Förenta staterna kan utnyttja närmare hälften av motprestationstillgångarna. I Indien, som har svarat för hälften av de fonderna, hade de av Förenta staterna kontrollerade rupierna ett värde som motsvarade över hälften av alla pengar i omlopp, och Amerikas förmåga att rubba Indiens ekonomi är nu öppet erkänd och diskuterad. Men bortsett från en tänkbar ekonomisk krigföring speglar motprestationsfonderna inte bara Förenta staternas jakt på jordbruksmarknader utan också en önskan, som manufakturhandelskommissionens experter rekommenderade 1959, ”... att genom någon form av understöd, utan faktiska kostnader för de amerikanska skattebetalarna, uppmuntra önskvärda amerikanska industriinvesteringar i utvalda områden och branscher . .

Lag 480 år 1954 innefattade redan delvis sådana spetsfundigheter. Den gav Förenta staterna rätt att utnyttja motprestationsfonderna för lagring av råvaror, och regeringen förvärvade sådana varor till ett värde av 295 miljoner dollar fram till september 1956. År 1964 hade den använt cirka 1,7 miljarder dollar av motprestationsfonderna för att bygga militärbaser och bostäder, som lån till det amerikanska affärslivet, för att öppna nya jordbruksprodukt-

marknader och liknande ting. Trots de vältaliga, konservativa klagomålen från affärsmannahåll om ”spottstyvlar” har utlandshjälpen i första hand varit ett medel att understödja amerikanska intressen, samtidigt som man ökat Amerikas makt inom världsekonomin. ”Jag önskar”, påminde president Kennedy dem i september 1963, ”att amerikanska affärsmän som ideligen tar till orda mot programmet ville inse hur betydelsefullt det har varit, genom att hjälpa dem att komma in på marknader som de annars inte skulle ha fått tillträde till och erfarenhet av och som traditionellt har varit europeiska ... Förra året finansierades 11 procent av vår export med hjälp av vårt utlandshjälpprogram. Och den hjälpens betydelse för vår export ökar i takt med ökningen av vår utvecklingshjälp, som nu så gott som helt är knuten till amerikanska inköp.”

Lånens symptomkomplex

Marshallplanen utgjordes huvudsakligen av direkta anslag till industrialiserade och potentiellt rika europeiska nationer, eftersom den var ett program för att rädda den västerländska kapitalismen, ett mål av så avgörande betydelse för Förenta staterna att 13 miljarder dollar verkade vara ett billigt pris för världskapitalismens fortbestånd. Den fattiga tredje världen får villkorsbundna amerikanska lån, inte bidrag, därför att det är ett viktigt medel att utsträcka kapitalismen och ekonomisk kontroll till den sfären. Kort sagt, lån har blivit ett slags imperialism – i många länder mera komplicerad och raffinerad, men inte mindre grundlig.

I mars 1957, när presidentens Fairlessutskott för utlandshjälpen avgav sin rapport, var de flesta amerikanska planerarna av utrikeshandeln benägna att mera definitivt övergå till en politik med hårdare lån, betalbara i dollar. Samtidigt måste Förenta staterna lösa sitt tilltagande och envisa betalningsbalansproblem, och i slutet av år 1959 anknöt man lånen ännu fastare till den begärda exporten av amerikanska varor som ett villkor. I princip motsatte sig Förenta staterna under dessa år, och också senare, europeiska bundna lån, formellt därför att Europa inte hade några problem med betalningsbalansen. Om de latinamerikanska länderna klagade över att Förenta staternas organ, till följd av att sådana villkor var förknippade med lån beviljade av Framstegsalliansen, blott och bart tvingade dem att köpa varor till betydligt högre kostnader än för de europeiska eller japanska motsvarigheterna, då fick de veta, som Lincoln Gordon uttryckte saken i mars 1966, att ”kampen för frihet i Vietnam” krävde att man handlade så.

Fram till Kennedys regering var de flesta lån som beviljades av Förenta staternas internationella samarbetsförvaltning eller av utvecklingslånefonden betalbara i främmande valutor, och biståndet inriktades mera på tillfälliga bidrag än på lån. Efter 1961, när Washington organiserade Byrån för internationell utveckling, gjorde man utvecklingslån betalbara i dollar, och 1965 skedde 70 procent av Förenta staternas utvecklingshjälp i form av lån. Under den tiden höjde kongressen minimiräntan från tre fjärdedels procent till två och en halv procent, medan Export-Importbanken och Världsbanken genomsnittligt tog fem och en halv procent. En följd härav blev att skulder i form av räntor och avbetalningar 1964 uppgick till 30 procent, medan de 1955 endast hade krävt 8 procent av utlandshjälpen till u-länder. Uttryckt i skuldbelastning, procentuellt på mottagarländernas inkomster av export till utlandet, uppgick ökningen från 3,7 procent 1956 till 9,1 procent 1963, med utsikt att mer än fördubblas fram till 1975. För Latinamerika är problemet ännu allvarligare, då dess skuldbörda ökade från 7,7 procent av exportinkomsterna 1957 till 17 procent 1967. Betalning av den statliga utrikes-skulden slukade 1967 tre fjärdedelar av den totala kapitaltillströmningen till Latinamerika, vilket gav upphov till så gott som dödläge i det regionala utvecklingsarbetet via utländskt bistånd. Så till exempel mottog Export-Importbanken 1964 100 miljoner dollar mera från Latinamerika än den lånade ut till det. Export-Importlånen ger faktiskt till resultat ett nettoutflöde av tillgångar från alla låntagare efter cirka åtta år. Eftersom AID hyser planer på att skärpa sina lånevillkor, trots att man redan har gjort upp en ny tidtabell för ett antal hårt pressade nationers betalningar, kommer slutresultatet att försämra u-ländernas ekonomiska

ställning.

Varför lånar Förenta staterna då ut pengar till fattiga länder, som i det långa loppet kommer att förlora på det? För det första går de flesta av de lånen till uppbyggnad av en infrastruktur i de länderna som är en viktig förutsättning för utvecklingen av resurserna och direkta amerikanska privata investeringar. Så är det detta att de lånande nationerna, för att kunna betala tillbaka lånen i dollar, måste exportera varor som kan inbringa sådana, det vill säga råvaror av alla slag. Utveckling i den formen ökar den tredje världens beroende av de västerländska kapitalistiska länderna, så att lånen blir till bindande pantförskrivningar. Och till slut, som AID själv förklarar:

”Vårt utländska ekonomiska biståndsprogram har på det hela taget haft biverkningar till avsevärd fördel för Förenta staternas ekonomi. Så till exempel har Food for Peace (Föda för fred) hjälpt oss att bli av med våra jordbruksproduktionsöverskott, samtidigt som det kraftigt bidragit till utvecklingen. AID:s utvecklingslånsdollar, som nu till övervägande del ges ut i USA, bidrar i hög grad till sysselsättningen i våra exportindustrier och har gett oss betydande fotfästen för framtida amerikanska exportmarknader, sedan det amerikanska biståndet har ebbat ut. (I själva verket tar AID, när man överväger förslag rörande finansiering av utvecklingsarbete, också hänsyn till varje speciell möjlighet till framtida handelsförbindelser mellan USA och mottagarländerna.)”

Förenta staternas investeringar och handeln

Den verkliga omfattningen av amerikanska investeringar och kontroll av världsekonomin är ett alltför invecklat ämne för någon exakt beskrivning. Förefintliga data är nämligen av den arten, att endast ungefärliga beräkningar avslöjar det viktiga problemets konturer i stort. Det kända värdet av Förenta staternas investeringar utomlands röjer knappast det verkliga värdet och lönsamheten av amerikanskt behärskade industrier. Utnyttjandet av utländska bolag som mellanhänder och förvärvet av företag på platsen genom direkta köp (833 stycken enbart åren 1965-66) gör samlandet av exakta data än svårare. Det flitiga bruket av skattekryphål och falska rapporter om utländska vinster och aktieinnehav utgör andra problem. Mindre än en fjärdedel av de totala belopp som var tillgängliga för samtliga amerikanska investeringar utomlands 1957 hade exporterade dollar som grundval. Återinvesterade vinster, lån i utlandet och avskrivningar svarade för huvudparten. Därför för investeringen av amerikanska bolagsmedel utomlands med sig en enorm intern expansionsmakt, som överträffar alla kända uppskattningar. Handelsdepartementet medger villigt att det grundar sina officiella uppgifter på bokförda värden snarare än på det verkliga marknadsvärdet och ersättningskostnader, som Emilio G. Collado i Standard Oil of New Jersey har antytt vara åtminstone dubbelt så stora som de bokförda tillgångarna. Vilken norm man än tillämpar är det vi kallar amerikanska investeringar utomlands i betydligt högre grad utländska resurser omhändertagna av amerikaner, och de skapar sitt eget kapital på ett sätt som toppar Amerikas ställning inom världsekonomin. Vad vinsterna av sådana investeringar än i övrigt må vara är de inte i första hand belöningen för överförandet av amerikanskt kapital utomlands.

Med dessa statistiska inskränkningar i minnet kan man säga att direkta amerikanska, privata investeringar utomlands hade ett bokföringsvärde av 7,5 miljarder dollar 1929, och 1950 var det fortfarande bara 11,8 miljarder. Investeringarna var 1966 omkring fem gånger större, eller 54,6 miljarder dollar, med ytterligare 32 miljarder i form av andra privata innehav. Fabriksinvesteringarna svarade för 22 miljarder dollar av den summan och var huvudsakligen lokaliserade till Kanada och Västeuropa. Kanada och Latinamerika tog hand om huvudparten av de 4,1 miljard dollar som gällde gruvdrift och metallutvinning, medan avsevärda delar av de 16,3 miljarder dollar som placerats i oljefyndigheter påträffades lite varstans, främst givetvis i Mellersta Östern.

översatt till andra termer, som anger ekonomisk makt och inte är beroende av på konstlad väg

minskade investeringsuppgifter, kontrollerade amerikanska företag större delen av världens oljeindustri. I Tyskland ägde utländska bolag, bland vilka de amerikanska dominerade, 1964 inte mindre än 90 procent av oljeindustrin, 40 procent av livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustrin och 23 procent av vardera bil- och elektronikindustrierna. I Frankrike, där amerikanska företag svarade för hälften av de utländska investeringarna, var 1962 arton av de etthundra största franska aktiebolagen ägda av utlänningar, vilket gav dem en mäktig ställning inom ekonomins viktigare sektorer. Och 1967 företrädde amerikanska företag i Italien åtminstone sex procent av alla kollektiva investeringar där, med särskilt stark ställning inom olje- och elektronikindustrierna. Sådana amerikanskt ägda företag överallt i världen svarade 1957 för 27 procent av hela importen till Förenta staterna, och koncentrationen var betydligt större i fråga om olja, mineral och jordbruksprodukter. De svarade för en tredjedel av den latinamerikanska exporten till hela världen år 1967. Deras funktion var därför inte bara att skapa väldiga vinster, utan också att tillfredsställa väsentliga amerikanska behov. Deras relativa ekonomiska makt i de länder där de var verksamma var, minst sagt, stor.

Trots Washingtons önskan på senare tid att balansera sina betalningar via en mindre dollar-export har man inriktat det restriktiva programmet i första hand på Västeuropa, inte så mycket på u-länderna, eftersom investeringar i de senare är viktiga för att vidmakthålla och öka produktionen av de råvaror som Förenta staterna behöver. Den på senare tid inträffade utjämningen i den europeiska ekonomiska tillväxten, devalvering och andra hot mot den har faktiskt alla bidragit till en mindre reduktion av amerikanska investeringar i Europa, i varje fall sedan 1966. Men detta är övergående fluktuationer, som inte på lång sikt förminskar den amerikanska industrins och finansens mäktiga ställning utomlands, deras djupa engagemang i världsekonomins utveckling och i allt som påverkar den.

Amerikanska investeringar i utlandet är osedvanligt parasitiska, inte enbart på det sätt varpå de utnyttjar ett minimum av dollar för att ta hand om så stora utländska resurser som möjligt, utan också på grund av Förenta staternas nyckelställning inom världens råvaruprisstruktur, både som konsument och exportör. Det gäller i all synnerhet i u-länderna, där råvaruindustrier och billig arbetskraft i förening åstadkommer de allra minsta permanenta utländska bidragen till det nationella välståndet. I Latinamerika användes exempelvis 1957 endast 36 procent av Förenta staternas industriinvesteringar till fabriksbygge och maskinell utrustning, i jämförelse med 56 procent i Europa och 78 procent i Kanada. Och lönerna i procent av driftskostnaderna beträffande amerikanska industriinvesteringar är betydligt lägre i den tredje världens länder än i Europa och Kanada.

De faktiska årliga vinsterna av Förenta staternas utländska investeringar är svåra att beräkna, inte bara på grund av samma komplicerade förhållanden som omnämndes vid uppskattningen av investeringarnas verkliga värde, utan också av större, strukturella skäl. Så till exempel möjliggör den amerikanska industrins dominans i fråga om Mellersta Österns oljekällor dess kontroll över västeuropeisk oljeraffinering och försäljning samt banar nya vägar för vinster på investeringar i den tredje världen. Det är tillräckligt att säga, att de officiella siffrorna är tilltagna i underkant, vilket handelsdepartementet villigt medger. Men ändå var mellan 1950 och 1966 den årliga avkastningen av Förenta staternas samtliga direkta, privata investeringar utomlands lägst 11,5 procent 1966 och högst 19 procent 1951. Detta skär emellertid Europa och den tredje världen, fabriksindustri och olja, över en kam på ett fullständigt meningslöst sätt, för amerikanska vinster i den tredje världen är i allmänhet större. Förenta staternas oljevinster på investeringar i Latinamerika mellan 1951 och 1955, efter skatt på platsen, uppgick genomsnittligt till 25,6 procent, 1956-58 till 20,5 procent. Oljan har helt följdriktigt givit de största årliga vinsterna av alla investeringar, och det har inneburit att reserverna har tömts samt en oerhört stor förlust för den tredje världen, om inte i det förflutna under feodala och reaktionära regimer så med största säkerhet i framtiden.

Flera andra indicier är kanske än viktigare när det gäller att ange världshandelns och u-

ländernas relativa betydelse för Förenta staternas välstånd. De amerikanska fabriksföretagens utländska filialers försäljning ökade under förra hälften av innevarande årtionde betydligt snabbare än moderföretagens, och man kan möjligen mäta denna jämförelsevis stora vinst och försäljning på ett sätt som avslöjar de amerikanska intressenas storleksordning. Internationella oljebolag är beroende av tillgångarna runt om i världen, det är ett känt faktum. Men 1961 bidrog de utländska dotterbolagen till Aluminium Corporation of America med 65 procent av nettointäkterna, med 80 procent av Yale & Towne's nettovinst, 78 procent av Colgate-Palmolive's vinster, 35 procent av Corn Products' försäljning och 48 procent av Pfizer's totala omsättning. Fyrtiofyra av Förenta staternas etthundra största industriföretag var under samma år inte mindre beroende av sina utländska filialer i fråga om vinst och försäljning, och under mitten av sextiotalet svarade 70 amerikanska företag ensamma för närmare hälften av de amerikanska investeringarna i u-länderna.

Ett annat sätt är att beräkna direkta amerikanska investeringars förmåga att ge profit. Så till exempel var åren 1950-60 de 30,5 miljarder dollar i vinster inom alla områden i det närmaste lika mycket som det sammanlagda bokförda värdet av alla amerikanska direkta investeringar i världen, men vinsterna i Latinamerika var större än samtliga investeringar där. Åren 1961-66 lade här till vinster i hela världen på ytterligare 28,8 miljarder dollar, vilket gjorde avkastningen på investeringarna under endast sjutton år avsevärt större än deras totala bokföringsvärde alltsedan tiden efter 1890. Den vinsten var återigen mera markerad från Latinamerika och Mellersta Östern. Även om man antar att det bokförda värdet representerar nettokapitalutflödet från Förenta staterna, vilket säkerligen inte är fallet, har vinsterna på investeringar i utlandet varit oerhört stora under efterkrigstiden, med revolution och svält i den tredje världen.

Sedd i det ljuset har den amerikanska utlandshjälpen varit ett redskap för att bryta in särskilt i den tredje världen och göra den lönsam, och i hela den icke-socialistiska världen i allmänhet. Det låga pris man betalade för att rädda den europeiska kapitalismen möjliggjorde väldiga utdelningar senare, den amerikanska kapitalismens expansion och ännu större makt och profit. Det är denna mera omfattande möjlighet att så småningom utvidga och förverkliga ett områdes slutliga potential som vi måste hålla i minnet när kortfristig kostnadskalkyl och inskränkta vyer gör dyrbara amerikanska engagemang i ett land eller ett område oförklarliga. Alldeles bortsett från investeringsvinster anslog Förenta staterna åren 1950-60 27,3 miljarder dollar till icke-militära bidrag, däri inräknat programmet för avyttring av jordbruksprodukter. Under samma tid exporterade man för 166 miljarder dollar i varor på kommersiell basis och importerade material som var väsentliga för själva skötseln av det amerikanska näringslivet. Det är dessa väldiga strömmar av varor, vinster och rikedomar som skapar ramen för förverkligandet och inriktningen av Förenta staternas utrikespolitik runt om i världen.

Förenta staterna och stabilitetens pris

När, som vi sett, Förenta staterna har varit den främsta förmånstagaren i en världsekonomi, inriktad på att tjäna det egna landet, är den fortsatta, oföränderliga amerikanska oppositionen mot grundläggande förnyelsetendenser och reformer i de världsekonomiska relationerna helt och hållet förutsägbar. Inte enbart motviljan mot att stabilisera varu- och prisöverenskommelser, eller mot icke bundna lån och bidrag, utan också mot varje obetingat behövlig strukturell förändring har kännetecknat Förenta staternas politik gentemot den tredje världen. Kort sagt, Förenta staterna är i dag en bastion för l'ancien régime, för stagnation och fortsatt fattigdom i den tredje världen.

Det har aldrig varit någon hemlighet, under ett och ett halvt årtionde efter kriget, att Förenta staternas grundläggande ekonomiska utrikespolitik förutsatte att "USA är övertygat om att privat äganderätt och skötsel av industriella och råvaruproducerande företag effektivare än statligt ägande och skötsel bidrar till den allmänna förbättringen av ett lands ekonomiska liv ...

Det är därför ICA:s grundläggande politik att tillämpa amerikanskt bistånd till hjälpmottagande länder på ett sätt som befrämjar utvecklingen av den privata sektorn i deras ekonomiska liv.” Både personligen och offentligt hade amerikanska ledare, som Douglas Dillon ”synnerligen eftertryckligt” formulerade det, en känsla av att ”... bistånd till ett främmande land icke utgör någon ersättning för tillämpningen av sund ekonomisk politik för det landets vidkommande”.

Undantagslöst betydde det att öppna u-länders portar för amerikanska investeringar och stöd av smidiga compradores, mellanhänder, varhelst man kunde få tag i dem, i den tron, för att citera finansminister George M. Humphrey, att ”det finns hundratals energiska människor i världen som är bättre rustade än regeringar någonsin kan bli att riskera väldiga summor på undersökningar, utforskning och utveckling överallt där landets lagar ger dem minsta tillfälle till det”.

Följderna av en sådan politik var betydande, och de krävde intervention för att rädda amerikanska investerare och vänligt sinnade konservativa regeringar, samt framför allt största möjliga råvaruproduktion för export på den fluktuerande världsmarknaden. ”Vårt syfte”, skrev Percy W. Bidwell i de undersökningar han utförde för utrikespolitiska rådets räkning, ”bör vara att gynna expansionen av produktion till låga kostnader och att se till att varken nationalistisk politik eller kommunistiskt inflytande hindrar amerikanska industriers tillgång, på rimliga villkor, till de råvaror som är nödvändiga för den amerikanska ekonomins fortsatta tillväxt.” Följaktligen var nationalism och blygsamma men reella reformer en precis lika stor fiende som bolsjevismen. Det innebar att Förenta staterna, via diplomatiska påtryckningar, villkorliga lån och bistånd sysslade med det Eugene Black har kallat ”utvecklingsdiplomati” runt om i världen. Det är en strategi som försöker visa upp att ”strävan efter envælde inte kommer att dämpas förrän man blir mera medveten om hur de här ländernas ledare, genom att tona ner betydelsen av exporten, förlänger sina folks fattigdom”. Att fluktuerande råvarupriser och väldiga utländska vinster utgjorde ett viktigt handikapp i utvecklingsproblematiken spelade ingen roll, eftersom Förenta staternas främsta mål var att främja sina egna intressen.

Den amerikanska kapitalismens framåtskridande och ett fritt verksamhetsområde för utveckling i den tredje världen var den amerikanska politikens ledande principer, både från regeringens och de ledande affärsmännens sida. Det har i sin tur krävt uttrycklig opposition mot alla åtgärder som varit ägnade att lindra den tredje världens nöd, på industrinationernas bekostnad. Jordreformer, allra helst i latinamerikanska länder, betraktas nu i första hand som en fråga om ökad produktion, inte om vidgad besittningsrätt eller omfördelning av jorden. Förenta staterna har motsatt sig åtgärder för att hejda den så kallade ”begåvningsavtappningen”, den som nu varje år för 30.000 yrkesmän och tekniskt utbildade personer till Förenta staterna (förutom de utländska studerande som utbildas där och som aldrig återvänder), omkring en tredjedel av dem från länder i tredje världen. I själva verket representerar detta också överförandet, årligen, av hundratals miljoner dollar i utbildningsinvesteringar till Förenta staterna.

De globala bemödandena att förändra handelns villkor sträcker sig utöver varuöverenskommelser, men Förenta staterna motsatte sig sådana reformer vid FN:s konferens om handel och utveckling i Genève i mars 1964, där den amerikanska delegationen befann sig i den obehagliga situationen att bestrida så gott som alla den tredje världens förslag. Vid mötet i Delhi i mars 1968 var den amerikanska inställningen skenbart mera frisinnad, men ändå förknippad med det orimliga villkoret att Frankrike och England skulle ge upp sina preferensavtal med sina förutvarande kolonier, detta trots att Förenta staterna hade egna sådana med Filippinerna och Puerto Rico. Typiskt nog har Förenta staterna också konsekvent motsatt sig skapandet av ett betydelsefullt latinamerikanskt ”frihandelsområde”. I princip kan sådana block, om de minskar produktionskostnaderna, bevarar de knappa tillgångarna på främmande valutor inom landet eller förbättrar handelsvillkoren, bli till effektiva medel i

utvecklingens tjänst. En latinamerikansk handelszon skulle faktiskt inte ha någon mening, om den inskränktes till att vara ett verkligt frihandelsblock, dit Förenta staterna kunde exportera och investera utan någon planerad ekonomisk utveckling. Och eftersom endast restriktioner i en eller annan form kan förbättra Latinamerikas ekonomiska villkor, har Förenta staterna inriktat sig på motstånd mot meningsfylld latinamerikansk ekonomisk integration.

De talrika amerikanska interventionerna för att skydda landets investerare runt om i världen och Förenta staternas förmåga att utnyttja utlandshjälp och lån som en hävstång för att framtvunga önskad likformighet och eftergifter har varit mera typiska som mått på dess tillvägagångssätt.

Exemplen härpå är alltför många för att i detalj anföras här. Men det märkliga sambandet mellan amerikanska klagomål på denna punkt och avskedandet av misshagliga politiska ledare i de länder det här är fråga om förtjänar en något större uppmärksamhet.

När den indonesiska regeringen i maj 1963 insisterade på att överta sin oljeindustri tvingade det amerikanska hotet att upphöra med utlandsbiståndet Sukarno att gå med på en överenskommelse, som fortfarande gav de amerikanska företagen effektiv kontroll över industrin. Senare samma år upprepades liknande skådespel i Peru och Argentina. De gällde också olja, då Förenta staterna direkt förknippade den framtida hjälpen och Framstegsalliansen med de privata investeringarna. I slutet av året angrep president Goulart i Brasilien Framstegsalliansen såsom ett redskap för Förenta staternas dominans på västra halvklotet och en torftig ersättning för ett latinamerikanskt handelsblock, avsett att uppnå större vinster på exporten. Några månader senare, i april 1964, sände president Johnson sina "varmaste välgångsönskingar" till ledarna av den kupp som hade störtat Goulart, och i slutet av år 1964 fick Hanna Mining och Bethlehem Steel väldiga järnmalmskoncessioner i Brasilien.

Sambandet mellan den ekonomiska utrikespolitikens mål och direkt politisk eller militär intervention har alltså varit intimt och oavbrutet – ja mycket ofta har de båda företeelserna varit identiska. Om historikerna har slästat över detta fenomen, delvis på grund av brist på tillgång till data men delvis också beroende på en just nu modern teori om ekonomisk frihet, räcker det att påpeka, att de amerikanska ledarnas utgångspunkter och syn på världen gör det här elementet i amerikansk utrikespolitik efter andra världskriget till det som kräver avsevärt större kritisk granskning. Under Suezkrisens inledningsskede, i augusti 1956, klargjorde John Foster Dulles förutsättningen att, som en chef i Socony Vacuum antecknade hans ord, "... Förenta staterna icke vill lämna sitt medgivande till rätten att förstatliga som skulle kunna påverka några som helst fördelar beträffande våra egna ekonomiska intressen ... Han förklarade att internationell rätt erkänner rätten att förstatliga, om vederbörlig ersättning utbetalas, men han hävdar att i själva verket tillräcklig kompensation aldrig ges och att förstatligandet därför i praktiken blir detsamma som konfiskation ... Förenta staterna ansåg att det var rätt och riktigt att förstatliga endast om tillgångarna icke präglades av internationella intressen. Med internationella intressen avsåg han de fall då en utländsk regering hade gjort tidsbestämda utfästelser i form av koncessioner eller kontrakt, som andra nationer skulle lita till när de bestämde sitt handlingsätt och sin egen ekonomi ... Därför ... sträcker sig ett förstatligande av detta slag, av tillgångar som präglas av internationella intressen, vida utöver enbart kompensation åt aktieägarna, och det bör mana till internationell intervention."

Den formeln, hur vag den än är beträffande det okända värdet av mineral under jorden eller den ideologiska grundvalen för nödvändig ekonomisk planering, var omfattande nog att leda till Förenta staternas krigiska inställning gentemot den kubanska revolutionen från dess allra första dagar och till en hel mängd andra kriser som gällde amerikansk egendom utomlands. Sammanfattningsvis kom den Förenta staterna att motsätta sig alla radikala förändringar av inre angelägenheter i de länders ekonomiska liv, där man hade några intressen, och krävde intervention som det följdriktiga svaret. Där amerikanska trupper och hot om våld inte

åtföljde interventionen skötte olika ekonomiska påtryckningar, embargon och liknande ingripanden den saken. I hopp om att kunna hejda tidvågen av den tredje världens ekonomiska konflikter med amerikanska mål och syften hade Förenta staterna i oktober 1964 undertecknat fördrag om investeringsgarantier mot konvertibilitetsförändringar med sextiosex länder, och mot expropriation med sextiofyra. Kongressen har upprepade gånger, med en entusiasm som ofta överträffade presidentens, förklarat att den stöder privata investeringar såsom det bästa sättet att åstadkomma ekonomisk utveckling i den tredje världen, och sommaren 1964 överträffade den sig själv genom att utan framgång söka att till amerikanska domstolar överflytta rätten att avgöra utländska exproprieringsförfarandens laglighet. Försöket var överflödigt, för under de föregående årtiondena och på senare år klargjorde Förenta staternas regering till punkt och pricka att dess uppgift i världen var att skydda och befrämja amerikansk ekonomisk makt i behärskandet av världsekonomin.

Den uppgiften krävde, när allt kom omkring, en monumental inkonsekvens i fråga om amerikansk praxis och vad landet rekommenderade såsom godtagbart uppträdande för resten av världen. En sådan roll krävde likaså att Förenta staterna tar ståndpunkt mot varje politisk och ekonomisk rörelse i världen som är avsedd inte att revolutionera samhällen, utan enbart att omfördela världens rikedomar, bort från Amerikas gränser. Denna konservativa politik tvingade faktiskt Förenta staterna att göra motstånd mot såväl de konkurrerande europeiska nationerna som de vänsterorienterade nationalisterna och de revolutionära regeringarna, och dess val av motåtgärder beror på vad som står på spel och på den makt som kan sätta sig till motvärn.

En teori om Förenta staternas roll i världen

I sin lysande uppsats om den brittiska artonhundratalsimperialismens ekonomiska politik har John Gallagher och Ronald Robinson skildrat en process som företer stora likheter med Förenta staternas expansion efter 1945:

”Imperialismen kan kanske definieras såsom en tillräcklig politisk kraft i processen att införliva nya områden med det expanderande ekonomiska livet; dess karaktär bestäms i stor utsträckning av de olika och skiftande sambanden mellan de politiska och de ekonomiska elementen inom expansionen, i varje enskilt område och vid varje given tidpunkt. Två inskränkningar måste göras. För det första kan imperialismen vara endast indirekt förknippad med ekonomisk integration, såtillvida som den ibland sträcker sig utöver den ekonomiska utvecklingens områden men uppträder till deras strategiska beskydd. För det andra är imperialismen inte någon nödvändig funktion, trots att den utgör en av den ekonomiska expansionens yttringar. Huruvida imperialistiska fenomen uppträder eller inte bestäms inte bara av de i den ekonomiska expansionen ingående faktorerna, utan i lika mån av den politiska och sociala organisationen inom de områden som hamnat inom det expanderande samhällets ram, samt också av situationen ute i världen i allmänhet.

Det är endast när dessa nya områdets politik underlåter att skapa tillfredsställande förutsättningar för kommersiell eller strategisk integration, och när deras relativa svaghet medger det, som makt tillgripes imperialistiskt för att rätta till de förutsättningarna. Ekonomisk expansion har visserligen en benägenhet att tränga in i områden med maximala möjligheter, men maximala möjligheter är lika mycket beroende av politiska säkerhetshänsyn som av frågor rörande profiten. Följaktligen, om i något enskilt område de ekonomiska möjligheterna verkar att vara stora men den politiska tryggheten ringa, då tenderar det fulla uppgåendet i det vidgade ekonomiska livet att omintetgöras, till dess att makt utövas gentemot staten i fråga. Omvänt, i proportion till hur tillfredsställande politiska konstruktioner som åstadkommes på det sättet, minskar antalet imperialistiska interventioner och den imperialistiska kontrollen lättar i motsvarande grad. Vi kan här påminna om att denna redobogenhet att begränsa användningen av överlägsen makt för att åstadkomma trygghet för handeln är det verkligt

utmärkande för den brittiska frihandelsimperialismen under artonhundratalet, i motsats till det merkantilistiska bruket av makt för att skaffa sig kommersiellt herravälde och monopol genom politisk erövring.”

I dagens situation bör vi betrakta Förenta staternas politiska och militära intervention som rationellt betingade fasta kostnader för dess nuvarande och framtida frihet att handla och utvidga sin makt. Man måste också påpeka att hur höga de kostnaderna än kan verka i dag, har i den amerikanska diplomatins historia speciella amerikanska ekonomiska intressen i ett land eller område ofta bestämt de nationella intressena, utgående ifrån att nationen kan likställa sitt välstånd med vissa av sina medborgares vinster – antingen det nu gäller olja, bomull eller bananer. Kostnaderna för staten i dess helhet betyder mindre än vissa samhällsklassers önskemål och vinster, och deras behov av att överallt handla på ett sätt som, gemensamt, skänker Förenta staterna och dess härskare ett enormt välstånd.

Det är i dag ett faktum att kapitalismen i ett land är en fysisk och ekonomisk omöjlighet på lång sikt utan en drastisk förändring av fördelningen av hela världens inkomster. Förenta staterna skulle, isolerat, ställas inför dessa inhemska, olösta ekonomiska och sociala problem som landet har uppskjutit att ta itu med under mer än två årtionden, och dess minskande styrka i världssammanhang skulle snart slå upp portarna för den inre dynamik som kunde äventyra själva existensen av liberal bolagskapitalism i hemlandet. Det är därför logiskt att betrakta Vietnam såsom det oundvikliga priset för att vidmakthålla Förenta staternas världsomspännande makt, ett steg som tas för att rädda framtiden i något som liknar den nuvarande utformningen av samhället genom att för andra i den tredje världen avslöja vad de kan gå till mötes, om också de skulle djärvas styra sin egen utveckling. Att Vietnam självt har relativt litet av värde för Förenta staterna är synnerligen typiskt som exempel på Amerikas fasta beslutsamhet att principiellt hålla stånd mot revolutionsrörelser. Det som står på spel, enligt den ”dominoteori” varmed Washington faktiskt betraktar världen, är kontrollen över Vietnams grannar, Sydostasien och, i sista hand, Latinamerika.

Den nuvarande världskrisen är kort sagt en biprodukt av Förenta staternas svar på förändringarna i den tredje världen och landets egna beslut rörande vad det måste göra för att vidmakthålla och utvidga sina viktiga nationella intressen. För närvarande gynnar de vidare sammanhangen inom den tredje världens ekonomi Förenta staterna, och det är en struktur av det slaget Amerika kämpar för att bibehålla. Dessutom kräver Förenta staterna fri rätt att utsträcka sin makt till områden som landet ännu inte har trängt in i, ett faktum som inte bara kommer det att råka i konflikt med revolutionerna i den tredje världen, utan också med en allt mäktigare europeisk kapitalism. Där nykolonialistisk ekonomisk penetration via lån, bistånd eller angrepp på en välbalanserad ekonomisk utveckling eller differentiering i den tredje världen inte är tillräckliga för att vidmakthålla stabiliteten följer ofta direkta interventioner, för att rädda lokala compradores och oligarkier. I många fall lyckas sådana ingrepp, som i Grekland och Dominikanska republiken, men ibland, som i Vietnam, är det själva interventionsprocessen som orsakar sitt eget nederlag genom att rubba en redan dödsdömd samhällsordning, utkristallisera val mellan olika alternativ och tvinga människor att välja – och att göra motstånd. Men Förenta staternas vinster också där man bara delvis har lyckats har berättigat hela företaget, inte bara i form av stora profiler och exportvolym, utan också genom förhandenvaron av en väldig världsekonomisk sektor som tillhandahåller de ojämförligt viktiga varor, utan vilka det amerikanska välståndet inom dess nuvarande sociala ram till slut skulle förtvina.

Den nu rådande världspolitiska och världsekonomiska strukturen, med all dess stagnation och allt dess elände, har inte bara tillfört Förenta staterna miljarder dollar, den har också, och framför allt, möjliggjort en väldig makt som kräver fullständig världsekonomisk integration, inte på jämlikhetens grundval, utan på den amerikanska dominansens. Och att bevara en värld av det slaget är viktigt för de män som sköter den amerikanska ekonomin och politiken på

högsta nivå. Om några av dem nu motvilligt tror att Vietnam inte var rätta platsen att bjuda det slutliga motståndet mot oförutsägbara revolutionära förändringars tidvattensvåg, är dock alla ense om att de måste göra det någonstans, och logiken i detta deras vidare betraktelsesätt gör deras nya åsikter rörande Vietnam till en fråga om opportunism eller taktik snarare än till en principfråga. Alla de olika amerikanska ledarna tror på stabilitet överallt i världen, som de förbundit sig att försvara mot den revolution som kan hota den nuvarande fördelningen av den ekonomiska makten i världen.

När den dag kommer då Förenta staterna inte kan skapa eller hota några flera Vietnam kommer det som står på spel att vara ingenting mindre än Förenta staternas makt i världen. När det sker kommer både Förenta staterna och världen i övrigt att uppleva en period av djupgående kriser och psykiska påfrestningar, både hemma och utomlands, då fördelningen av den ekonomiska makten i världen i allt högre grad kommer att undandras amerikansk kontroll. Om Förenta staternas ledare, medan de försvarar sina privilegier, under dessa prövningens år inte förintar hela jordklotet, styckevis som i Vietnam eller i ett krig med Kina eller Ryssland, kommer vi att närma oss en i grund och botten ny era för Förenta staterna och mänskligheten. Undanröjandet av den amerikanska hegemonin är den väsentliga förutsättningen för att det skall uppstå en nation och en värld i vilka masshunger, förtryck och krig inte längre utgör de oundvikliga och ständiga kännetecknen på modern civilisation.

Förenta staterna i Vietnam 1944-1966: Orsaker och mål

Förenta staternas intervention i Vietnam är det viktigaste enskilda konkreta uttrycket för den amerikanska utrikespolitikens makt och avsikter sedan andra världskrigets slut, och ingen annan kris avslöjar så mycket av de grundläggande, motivskapande krafterna och målen – och samtidigt också svagheter – i den amerikanska världspolitik. En teori rörande krigets uppkomst och betydelse röjer också uppkomsten av en amerikansk olustkänsla, som gripit omkring sig i hela världen och påverkar landets uppträdande överallt. Att förstå Vietnam innebär också att fatta inte bara det amerikanska handlandets nuvarande syften, utan också att förutse dess framstötter och inriktning i framtiden.

Vietnam belyser likaså det amerikanska inrikespolitiska skeendets natur och beslutfattande-strukturen när den går över större delen av befolkningens horisont, för ingen annan händelse har, i vår generation, kommit en så stor del av nationen att vända sig mot regeringens politik eller så grundligt fjärrmat landets ungdom från den. Och inte vid något tillfälle har regeringen gjort så små eftergifter för den demokratiska uppfattningen, då den ju har fullföljt en upp-trappningspolitik som avslöjar att dess taktik inte utformas med hänsyn till demokratiska fördrag och kompromisser, utan snarare till uppnåendet av bestämda mål och fördelar som knappast delas av nationens överväldigande flertal.

Förenta staternas oförmåga att tillämpa sin väldiga materiella och ekonomiska makt för att kompensera revolutions- och gerillarörelsens ideologiska och mänskliga överlägsenhet runt om i världen har utgjort kärnpunkten i landets misslyckande i Vietnam. Från rent ekonomisk synpunkt kan Förenta staterna inte vidmakthålla sina nuvarande viktiga, behärskande relationer till en stor del av den tredje världen, om landet inte kan avhålla de fattiga länderna från att alltför mycket närma sig vänsterns och den kubanska eller vietnamesiska vägen. En omfattande vänsterorienterad rörelse skulle på ett riskfyllt sätt påverka dess tillförsel av råvaror och få djupgående och långvariga åter- verkningar. Det är den amerikanska synen på behovet av relativ inre stabilitet inom de fattigare nationerna som har resulterat i en lång rad amerikanska interventioner, alltsedan 1946, i talrika länders angelägenheter, från Grekland till Guatemala. Härpå är Vietnam bara det fulländade exemplet – men i princip inte annorlunda än en mängd andra. "Dominoteorins" riktighet, med dess mål att hela områden till slut skall styras av och göras tillgängliga för Amerika, förklarar det direkta sambandet mellan Förenta staternas globala strategi i vidare bemärkelse och Vietnam.

Men ironiskt nog, medan Förenta staterna kämpar i Vietnam och den tredje världen för att upprätthålla sin egen överhöghet, eller för att vidmakthålla den som en gång innehades av de förutvarande kolonialmakterna, försvagar landet samtidigt sig självt genom sin allt kraftigare ekonomiska konflikt med Europa. Den avslöjar gränserna för Amerikas makt att nå sitt syfte: att bestämma förutsättningarna för och inriktningen av den ekonomiska och politiska utvecklingen i världen. Vietnam är i huvudsak en amerikansk intervention mot en nationalistisk, revolutionär bonderörelse, som är ett uttryck för samhällseliga faktorer på begynnande och liknande utvecklingsstadier i en mängd andra länder i den tredje världen. Det är inte i något avseende ett inbördeskrig, där Förenta staterna stöder en lokal fraktion i dess kamp mot en annan, utan ett försök att bevara en form av traditionell kolonialism med hjälp av en mycket liten, traditionellt opportunistisk klass av *compradores* i Saigon. Om Förenta staterna skulle misslyckas i Vietnam, vore det liktydigt med att erkänna, att inte ens den väldiga interventionen av världshistoriens mäktigaste nation räckte till för att hejda folkens sociala och nationalistiska revolutioner runt om i världen. Ett sådant avslöjande av amerikansk svaghet skulle vara detsamma som en degradering av Förenta staterna från dess nuvarande roll som världens ledande supermakt.

Med tanke på omfattningen av Förenta staternas mål vad den tredje världen angår och de rent materiella gränserna för det framgångsrika fullföljandet av den politiken, avslöjar Vietnam också det amerikanska militärväsendets passivitet när det gäller att utforma globala mål som är i sig ekonomiska och geopolitiska. Det är framför allt civilpersoner som har planerat tillämpningen av amerikansk makt i Vietnam, och deras planer har dikterat varje militär upp-
trappning i enlighet med deras tolkningar av amerikanska intressen. Också i fråga om den konsekventa militära maktlösheten och nederlaget har Vietnam till fullo bevisat det amerikanska militärväsendets medgörliga karaktär när det konfronterats med civila myndigheter, och den militära personalens ständiga villighet att lojalt lyda civila order.

Det är i detta vidare sammanhang beträffande grundvalarna för Förenta staternas utrikespolitik sedan 1945 som vi måste se och förstå Vietnamkrigets historia och orsaker och sätta det i relation till Amerikas ledares målsättningar i stort, och till det sätt varpå Förenta staternas makt utövas i samtiden.

Under hela andra världskriget brydde sig Förenta staternas ledare knappast om Indokinas framtid, men 1943 antydde president Roosevelt att Indokina skulle bli ett fyrmakts-mandat efter kriget. Han föreslog att Indokinas slutliga självständighet skulle bli verklighet inom tjugo eller trettio år. Ingen tänkte på att en sådan politik skulle kräva amerikanska trupper, men det var uppenbart att undanröjandet av fransk makt i området motiverades av en önskan att bestraffa franskt samarbete med Tyskland och Japan, eller de Gaulles irriterande självrådighet, snarare än av någon tro på det inneboende värdet av vietnamesernas frihet. Men det avgörande i den allra tidigaste amerikanska inställningen var att ett slutligt oberoende inte skulle bli något som vietnameserna själva kunde förvärva, utan en välsignelse som de andra stormakterna efter behag kunde förläna. Upprinnelsen till opposition mot den självständighetsrörelse som redan fanns i Vietnam var underförstådd i den inställningen. Då alla omständigheter var lika, kom faktiskt politiken gentemot europeisk kolonialism att bli beroende av den utsträckning i vilken berörda europeiska nationer godtog amerikanska målsättningar på andra håll, men också av den lokala oppositionens karaktär. Om vänstern ställde sig i spetsen för självständighetsrörelserna, som på Filippinerna, i Korea eller Indokina, då stödde Förenta staterna samarbetsalternativ, om så var möjligt, eller godkände kolonialismen.

Fastän Roosevelt vid Jaltakonferensen upprepade sin önskan om ett förvaltarskap, övervägde han i mars 1945 möjligheten att förnya det franska herraväldet, i utbyte mot ett franskt löfte att så småningom bevilja landet självständighet. Men i maj 1945 fanns det inga skrivna, bestämda direktiv rörande Förenta staternas politiska hållning i Indokina. Den bristen berodde

delvis på den ringa vikt man fäste vid frågan, men den speglade också farhågor rörande vad dessa länders framtid såsom oberoende stater kunde föra med sig.

Vid Potsdamkonferensen i juli 1945, och på nytt i generalorder nr 1, som Förenta staterna ensidigt utfärdade åtskilliga veckor senare, löstes det återstående problemet rörande Indokina genom att man bemyndigade briter att överta landet söder om den sextonde breddgraden och kineserna att ockupera landet norr om den. Detta innebar definitivt ett återställande av det franska herraväldet, som engelsmännen lojalt hade stött sedan 1943. Man kan inte överdriva betydelsen av de åtgärderna, eftersom de gjorde Förenta staterna ansvarigt för det franska återvändandet, vid en tidpunkt då Washington skulle ha kunnat påbjuda den nationens självständighet. Nu förstod alla vad engelsmännen skulle göra.

Med tanke på alternativet var Förenta staternas stöd av Frankrikes återvändande till Indokina logiskt, som ett medel att hejda vänsterns triumf, ett problem inte bara i det landet, utan i hela Fjärran Östern. Dessutom antydde franska ämbetsmän i mitten av augusti att de ämnade bevilja Förenta staterna och England tillträde till Indokina på lika ekonomiska villkor. Både i ord och gärning valde Förenta staternas regering nu återupprättandet av den franska kolonialismen. I slutet av augusti var de Gaulle i Washington, och presidenten talade nu om för den franske regeringschefen att Förenta staterna stödde Frankrikes återvändande till Indokina. Det beslutet skulle avgöra världshistoriens förlopp under årtionden.

Generalstaben samarbetade under krigets slutmånader med Vietminh, en koalition av vänsterorienterade och moderata motståndstyrkor under ledning av Ho Chi Minh, såtillvida som man gav dem obetydliga mängder vapen i utbyte mot informationer och hjälp åt nerskjutna piloter, och man lärde snart känna Ho och många av Vietminhs ledare. Trots de franska representanternas närmast sinnessjuka tro att generalstaben motarbetade Frankrike, bidrog den endast till att konsolidera Washingtons stöd åt fransmännen. De och andra amerikanska militärer som anlände till Hanoi under frihetens första berusande dagar trodde samtliga att Ho "... är en gammal revolutionär ... en produkt av Moskva, en kommunist". Generalstaben förstod det nationalistiska inslaget i den vietnamesiska revolutionen, men man betonade det kommunistiska i sina rapporter till Washington.

I september började de första brittiska trupperna anlända till den indokinesiska zon som amerikanerna hade anvisat dem och utövade makt och myndighet över ena halvan av ett land som i stor utsträckning kontrollerades av Vietminh, med stöd av folkets övervägande flertal. Engelsmännen vidtog anstalter för att hämta dit franska trupper så snart dessa kunde påträffas, och de utnyttjade japanska trupper i Saigonområdet och på andra håll. "Den 23 september", rapporterade den brittiske befälhavaren senare till sina överordnade, "hade generalmajor Gracey kommit överens med fransmännen att de skulle genomföra en statskupp; och med hans medgivande tog de hand om förvaltningen av Saigon, och den franska regeringen installerades." Utrikesdepartementets representant, som besökte Hanoi månaden därpå, fann vietnamesernas hänvisningar till den klassiska demokratiska retoriken osmakliga, och "den nya regeringen trodde, måhända naivt och utan beaktande av de 'stora' nationernas inbördes motstridiga efterkrigsintressen, att den genom att rätta sig efter villkoren från FN:s konferenser under kriget skulle kunna åberopa de konferensernas privilegier till förmån för sitt eget oberoende". Från den synpunkten betraktade Förenta staterna också 1945 Indokina så gott som uteslutande såsom föremål för stormakternas diplomati och tvister. Vid andra världskrigets slut hade vietnameserna råkat i våldsam konflikt inte bara med Frankrikes representanter, utan också med Englands och Förenta staternas, en konflikt där de kunde vända krigstidens politiska retorik mot de regeringar som nonchalant hade skrivit den. Men inte vid något tillfälle spelade vietnamesernas egna önsknings någon roll i utformningen av Förenta staternas politik.

1946-49: Förenta staternas överksamhet och uppkomsten av en fast politik

Det är nog att konstatera, att den amerikanska doktrinen att kommunismen måste hejdas tvingade Förenta staterna att i början av år 1947 också besinna de faror Ho Chi Minh och Vietminh innebar, en rörelse som Förenta staterna analyserade och uppfattade som ett från Moskva dirigerat block. Det är också viktigt att hålla i minnet det faktum, att Förenta staternas globala perspektiv mellan 1946 och 1949 betonade Europas avgörande betydelse för världsmakten i framtiden. När Förenta staterna betraktade Indokina såg man Frankrike, och genom det Europa, och ett svagt Frankrike skulle slå upp portarna för kommunismen i Europa. Detta var den enda anledningen till en tolerant inställning till den blodiga franska politiken i Vietnam, den som fransmännen hävdade var nödvändig för vidmakthållandet av deras välde och välstånd och för nationens politiska stabilitet. Washington såg den vietnamesiska nationalismen som ett kommunisternas redskap.

I februari 1947 förklarade utrikesminister George C. Marshall offentligt att han önskade "att man kunde finna en fredlig grund för biläggande av tvisterna", men han angav inga medel att nå det målet. Med hänsyn till den större fruktan för kommunismen bör den milda kritik av den franska politiken som framfördes från amerikanskt håll inte skymma det mycket viktigare stödet i Washington av den grundläggande franska politiken. I början av år 1949 hade Washington dokumenterat sin fulla anslutning till den franska politikens och målsättningens vidare förutsättningar, och när Bao Dai, den förutvarande ledaren i den japanska marionettregimen, undertecknade en överenskommelse med fransmännen i mars 1949 att inlemma Vietnam i Franska unionen välkomnade utrikesdepartementet det nya arrangemanget såsom "... grundvalen för det progressiva förverkligandet av det vietnamesiska folkets strävanden". Det var ord som direkt stod i strid med verkligheten för händelseförloppet i Asien oroad på nytt Washington.

Det som utlöste ett nytänkande i fråga om Vietnams betydelse för Förenta staterna var kommunisternas slutliga seger i Kina. I juli 1949 godkände utrikesdepartementet en hemlig omvärdering av den amerikanska politiken i Asien, med hänsyn till Kuomintangregeringens nederlag, och utnämnde ambassadören i disponibilitet Philip Jessup till ordförande i ett speciellt utskott. Den 18 juli sände Dean Acheson Jessup ett memorandum som angav gränserna för undersökningen: "Ni torde ta som er utgångspunkt att det är ett avgörande beslut inom amerikansk politik, att Förenta staterna icke har för avsikt att tillåta ytterligare utvidgning av den kommunistiska dominansen på den asiatiska kontinenten eller i det sydöstra asiatiska området. . I slutet av år 1949 var utrikesdepartementet fortfarande övertygat om att världsmaktens framtid alltså hörde hemma i Europa, men detta innefattade, som det snart skulle visa sig, nödvändigheten av en fransk seger i Vietnam. Det mest typiska för Jessupkommissionen uppfattning var tron, som en företrädare för utrikesdepartementet uttryckte saken, "att vi med hänsyn till sydöstra Asien närmar oss en kris", och han tillade att det var en kris som eventuellt kunde innebära att hela Asien följde Kinas exempel. Det tycks ha rätt enighet om att Bao Dai, trots att amerikanerna önskade honom framgång, ändå hade ytterst små utsikter att åstadkomma ett effektivt alternativ till Ho i Vietnam. Kommissionen jämförde de franska framtidsutsikterna med Chiang Kai-sheks två år tidigare, och eftersom man medgav att Vietminh erövrade huvudparten av sina vapen från fransmännen, verkade sannolikheten att man skulle kunna hejda tidvattensvågen synnerligen ringa.

Det vietnamesiska problemet hade i slutet av år 1949, från Förenta staternas synpunkt, två dimensioner. För det första var man fast besluten att hejda revolutionens utbredning i Asien i utkanterna av Kina, och vid denna tid var Vietnam den lämpligaste kanalen för amerikansk aktivitet. För det andra trodde man att små kolonialkrig berövade Frankrike, och därigenom Europa, dess makt. Ändå måste en västerländsk seger göra slut på de här striderna, för att förstärka Europa, det kalla krigets huvudscen. "Jag fann att alla franska trupper som det var

något med var ute i Indokina”, klagade Marshall inför Jessupkommissionen, . . och den enda plats de inte fanns på var Västeuropa. Det gjorde alltså vår ställning där utomordentligt svag ...” En kraftig amerikansk intervention i Vietnam var nu oundviklig.

1950-53: Amerika trappar upp kriget i Indokina

Kampen i Vietnam förblev alltid för Förenta staterna av världsavgörande betydelse, och av det skälet blev Vietnam efter 1950 den mest omhuldade och viktigaste enskilda fråga som Washington måste ta itu med. Den omedelbart förestående kris i Asien som Jessupkommissionen hade förutspått förutsågs också av John Foster Dulles, även då en av den amerikanska diplomatins främsta utformare. Men Dulles ansåg det vara ett misstag att fästa den största vikten vid den amerikanska politiken i Europa, och som alla andra i Washington var han inte det minsta imponerad av framtiden för de i den indokinesiska federationen förenade staterna Vietnam, Laos och Kambodja, som Förenta staterna erkände den 7 februari 1950, med en skur av högstämda uttalanden om oberoende och demokrati. En ”rad katastrofer kan undvikas”, varnade Dulles i maj 1950, ”om vi på någon tvivelaktig punkt intar en dramatisk och fast hållning, som visar vårt självförtroende och vår beslutsamhet. Förmodligen kan denna rad av katastrofer inte undvikas på något annat sätt.” Det skulle bli nödvändigt, trodde han, att till och med ”riskera ett krig”.

Trumanregeringens officiella hållning vid denna tid var att påyrka att man skulle betrakta Vietnam som i grund och botten en utvidgning av en europeisk fråga. Som Charles E. Bohlen i utrikesdepartementet uttryckte det under ett topphemligt informationsmöte i april:

”Vad Indokina angår kommer vi, om det där pågående kriget fortsätter två eller tre år, att få höra talas om mycket lite sund militär utveckling i Frankrike. A andra sidan, om vi kan hjälpa Frankrike att ta sig ur det rådande dödläget i Indokina, kan Frankrike uträtta något effektivt i Västeuropa. Det verkliga behovet i Indokina är att upprätta en lokal styrka, som kan hålla ordning i de teoretiskt pacificerade områdena ...

Det är av vikt, för att vidmakthålla de franska ansträngningarna i Indokina, att allt bistånd vi lämnar framställs såsom försvar av Franska unionen, då de franska soldaterna där torde hysa föga entusiasm för tanken att offra sig i kamp för ett fullständigt fritt Indokina, i vilket Frankrike inte skulle ha någon del.”

Må det vara nog sagt att fransmännen var hårt pressade ekonomiskt, att de till varje pris behövde Förenta staternas bistånd, och i maj 1950 inleddes direkt amerikansk ekonomisk hjälp till Kambodja, Laos, Vietnam. Omedelbart efter Koreakriget utlovade Truman kraftigare stöd åt fransmännen och Bao Dais regim.

I mitten av oktober 1950, strax efter en del allvarliga militära motgångar, anlände den franske försvarsministern Jules Moch till Washington, för att försöka utverka ännu större militärt bistånd av Förenta staterna. Vid den tidpunkten hade fransmännen, trots sin tidigare tystlåtenhet, börjat inse att nyckeln till deras kolonialkrig fanns i Washington.

Det totala militära bistånd som Förenta staterna lämnade till de franska krigsansträngningarna i Vietnam utgör en svårbedömd bokföringsfråga, men den sammanlagda direkt militära hjälpen till Frankrike 1950-53 uppgick till 2.956.000.000 dollar, samt till 684 miljoner dollar 1954.

Förenta staternas krav antyder att 1,54 miljarder dollar gavs såsom hjälp till Indokina före Genèveavtalet, och Trumans konstaterande i januari 1953 att Förenta staterna betalade så mycket som hälften av krigskostnaderna verkar faktiskt riktigt. Biståndets storlek ökade dessutom varje år fram till 1954. Det sätt varpå den hjälpen utbetalades är ännu viktigare.

Förenta staterna betalade för men uppskattade inte den franska politiska kursen, fastän inga allvarliga politiska påtryckningar gjordes på fransmännen förrän 1954. Dulles var för sin del

medveten om Bao Dais politiska opålitlighet och oförmåga att skapa ett alternativ till Vietminh, och han beklagade det. ”Det verkar”, skrev han till en god vän i oktober 1950, ”som om det, som så ofta är fallet, blir nödvändigt att i praktiken välja det mindre onda av två onda ting, därför att den teoretiskt idealiska lösningen inte är möjlig av många skäl – och den franska politiken är bara ett av dem. I själva verket har den franska politiken avsevärt förändrats till det bättre ...” Det var Dulles som i mitten av år 1951 i Bao Dais förutvarande premiärminister under japanerna, Ngo Dinh Diem, upptäckte den politiska lösningen för Indokinas räkning. I slutet av år 1950 var han villig att nöja sig med tron att kommunismens expansion i Asien måste hejdas. Fransmännen skulle kunna sköta den uppgiften, åtminstone för en tid.

Då man logiskt sökte förklara Förenta staternas hjälp framfördes tre argument, och bara ett av dem skulle senare försvinna såsom en av huvudanledningarna till Förenta staternas politiska agerande i Vietnam. Först och främst önskade Förenta staterna föra Frankrike tillbaka till Europa, via en seger i Vietnam: ”Ju förr de åstadkommer ett framgångsrikt slut på det”, förklarade Henry Cabot Lodge i början av år 1951, ”dess bättre skulle det vara för NATO, därför att de kunde överflytta sina styrkor hit och förstärka uppbyggandet av sin armé i Europa ...” Det envisa franska fasthållandet, fram till 1954, vid att förhindra en tysk återupprustning och Europaarmén förrän fransmännen kunde vara tyskarna militärt överlägsna i Europa, ett villkor som inte kunde uppfyllas innan kriget i Vietnam tog slut, skänkte detta än mera övertygande hänsynstagande speciell vikt. Från den synpunkten var Vietnam indirekt nyckeln till Tyskland. Under tiden, som ambassadören i Frankrike David Bruce sade, ”tror jag det skulle vara en katastrof, om fransmännen inte fortsatte sina ansträngningar i Indokina”.

Seger snarare än en politisk uppgörelse var nödvändig på grund av de två andra grundläggande och mera permanenta faktorerna i utformningen av Förenta staternas politik. Förenta staterna var alltid övertygat om att ”dominoteorin” skulle bli verklighet, om Vietnam överlämnades åt det vietnamesiska folket. ”Det är alldeles otvivelaktigt”, talade Bruce om för ett senatsutskott, ”att om Indokina föll, då skulle Burmas fall och Thailands fall bli absolut oundvikliga. Och ingen kan få mig att tro annat än att Malaya strax skulle följa efter, och Indien ... skulle ... också finna att kommunisterna gjorde infiltrationer ... Vietnamregimens politiska karaktär var mindre betydelsefull än Förenta staternas större planer för området, och fröna till Förenta staternas framtida politik hade redan såtts när Bruce föreslog att ”... indokineserna – och jag talar nu om den ... antikommunistiska gruppen – måste ge prov på en betydligt större förmåga att motsvara de krav man kan ställa på en nation, innan man utan fara från det landet kan dra tillbaka vare sig Franska unionens trupper eller några andra utländska trupper.” Om fransmännen gav sig i väg, måste någon ersätta dem.

Om Vietnam, och därmed Asien, skulle tillfalla Vietminh, då skulle den sista stora amerikanska skrällen bli verklighet. ”Av allt Ryssland kunde lägga vantarna på i öster”, betonade av råvarornas värde, men den har utgjort den övertas av kommunisterna.” Eisenhower och Nixon framförde den tese på ett annorlunda sätt, med ett kraftigare ... utan därför att det är den enda plats där något krig nu utkämpas för att söka förhindra att hela sydöstra Asien antydde också Bruce, ”skulle innehavet av Indokina vara det värdefullaste och i det långa loppet det mest avgörande med tanke på västs ställning i öster. Det skulle förhålla sig så inte på grund av strömmen av ris, gummi och så vidare ständiga grundvalen för Förenta staternas politik i Vietnam alltsedan 1951. ”Varför ger Förenta staterna ut hundratals miljoner dollar som stöd åt Franska unionens styrkor i kampen mot kommunismen?” frågade vicepresident Richard Nixon i december 1953. ”Om Indokina faller, försätts Thailand i en så gott som omöjlig position. Detsamma gäller Malaya, med dess gummi och tenn. Detsamma gäller Indonesien. Om hela denna del av sydöstra Asien hamnar under kommunistiskt välde eller kommunistiskt inflytande, måste Japan, som handlar med och måste handla med det området för att kunna existera, oundvikligen orienteras mot den kommunistiska regimen.”

Förlusten av hela Vietnam”, skrev Eisenhower i sina memoarer, ”tillsammans med Laos i väster och Kambodja i sydväst, skulle ha inneburit att miljoner människor utlämnats till kommunistiskt slaveri. Materiellt skulle det ha inneburit förlusten av värdefulla lager av tenn och ofantliga tillgångar på gummi och ris. Det skulle ha betytt att Thailand, som hade en buffertzon mellan sig och det kommunistiska Kina, skulle vara utsatt för infiltration eller angrepp längs hela sin östra gräns. Och om Indokina föll, skulle inte bara Thailand utan också Burma och Malaya hotas, med ökade risker för öst-Pakistan och södra Asien, liksom för hela Indonesien.”

Med hänsyn till den vidare amerikanska uppfattning av Vietnamkrigets betydelse för Förenta staternas egna intressen, som kom landet att understödja det ekonomiskt, berodde krigets framtid inte längre i första hand på om fransmännen ämnade kämpa eller tillmötesgå vietnamesernas krav på självständighet. Redan i början av år 1952 berättade utrikesminister Dean Acheson för utrikesminister Anthony Eden, som det heter i den senares memoarer, ”... om Förenta staternas beslutsamhet att göra allt som stod i dess makt för att stärka den franska hållningen i Indokina. Rörande den större frågan om möjligheten av en kinesisk invasion ansåg Förenta staternas regering att det skulle vara katastrofalt för västmakternas ställning, om Sydostasien gick förlorat utan kamp.” Om Acheson lovade att vara försiktig, genom att enbart i hög grad öka vapenhjälpen till fransmännen, talade han också om en blockad av Kina. Kriget fick redan 1952 en mera internationell karaktär, då Amerika tog allt större initiativ till kontroll av det. När Eisenhower tillträdde presidentämbetet i januari 1953 framställde Acheson Vietnam för honom som ”en viktig fråga, som den nya regeringen måste vara beredd att ta itu med”. Med tanke på Dulles’ erfarenheter och åsikter skulle Acheson inte spila sina ord i onödan.

Våren 1953 var Förenta staternas regering fullt medveten om fransmännens i stort sett perifer roll i dess världsomspännande militärpolitik, och man trodde allmänt i kongressen att Förenta staterna, om fransmännen drog sig tillbaka, inte skulle tillåta att Vietnam föll. Förenta staterna irriterades alltmera av den franska skötseln av denna fråga.

Det ekonomiska bistånd som sändes till Vietnam gav bara till resultat att det uppstod en svart börs för piastrar och dollar, som gjorde lokala compradores rika och försvagade landets ekonomi. ”Detta att betydande delar av befolkningen på platsen har misslyckats när det gäller att helhjärtat stödja krigsansträngningarna förblev en av de främsta negativa faktorerna”, anförde utrikesdepartementet Eisenhower. ”Det var nästan omöjligt”, skrev Eisenhower senare, ”att få den vanliga vietnamesiska bonden att inse att fransmännen, under vilkas välde hans folk hade levt i omkring åttio år, faktiskt kämpade för frihetens sak medan Vietminh, människor av samma härkomst som de själva, kämpade på slaveriets sida.” Bao Dai, som Förenta staterna alltid hade misstrott, irriterade nu amerikanerna därför att han, som Eisenhower erinrar sig, ”... föredrog att tillbringa sin mesta tid på Europas kurorter ...”

Fransmännen var å sin sida nu oense beträffande det rätta svar som den kraftiga amerikanska interventionen i kriget krävde. Men i juli 1953 överlade Bidault och Dulles, och Dulles utlovade allt fransmännen ville ha, men han förmanade dem också att inte eftersträva något förhandlingsslut på kriget. I september gick Förenta staterna med på att bevilja fransmännen ett speciellt anslag på 385 miljoner dollar för att genomföra Navarraplanen, den som gick ut på att öka franska och marionettrupper till en nivå som skulle sätta dem i stånd att krossa de reguljära Vietminhstyrkorna före utgången av år 1955. Vid den tiden ersatte den egentliga strategin i krigföringen det stora intresset att föra Frankrike tillbaka in i NATO, och amerikanerna blev allt mera beslutna att göra Vietnam till försöksfält för en mera omfattande världsstrategi, med fransmännen som redskap. Avgörande för den strategin var en militär seger.

De svårigheter som var förknippade med Förenta staternas företag utgjordes av detta att, som

general LeClerc hade antytt åtskilliga år tidigare, ”det inte fanns någon militär lösning i Vietnam”. Den stora utrikespolitiska krisen i slutet av 1953 och början av 1954, som omfattade Dulles’ förvirrande tal om ”massiv vedergällning” den 12 januari 1954, var den första direkta följden av Navarraplanens misslyckande och fransmännens uppenbara väg mot nederlaget. Det viktiga problemet för Förenta staterna var hur landet skulle kunna utnyttja sin väldiga militära makt på ett sätt som undvek ett krig till lands i djunglerna, något som Dulles alltid hade motsatt sig och som amerikanerna också skulle kunna förlora. I slutet av december 1953 anspelade Dulles offentligt på möjligheten att amerikanerna i händelse av en kinesisk invasion i Vietnam skulle kunna svara med att angripa Kina, något som flera veckor senare på nytt uttrycktes i det dunkla hotet om nödvändigheten av att amerikanerna ”... var villiga och i stånd att slå tillbaka kraftigt på platser och med åtgärder som de själva valde”. Förenta staterna prövade nu i Vietnam varje avgörande förutsättning, varpå landet grundade sin utrikes- och militärpolitik.

1954: Genèvekonferensen

Med hänsyn till Vietnamfrågans större regionala, till och med globala betydelse för Förenta staterna skulle en fredlig uppgörelse ha underminerat Washingtons viktiga premisser alltsedan 1947, att man inte kan förhandla med kommunismen utan bara hejda den med hjälp av militärutgifter, baser och makt. I februari 1954 antecknar Eden att ”... vår ambassadör fick i utrikesdepartementet veta att Förenta staternas regering oroades av det faktum, att fransmännen inte satte som sitt mål att vinna kriget, utan att komma i ett läge där de kunde förhandla”. Förenta staterna var fientligt inställt till alla politiska eftergifter och till ett slut på kriget. För fransmännen, av vilka många ville fortsätta kampen, var den väsentliga frågan om Förenta staternas regering hade för avsikt att dela kampens såväl som utgifternas bördor. Fransmännen ämnade göra det till sin slutgiltiga politikens prövosten.

I slutet av mars försökte fransmännen skaffa sig någon antydning om den riktning de amerikanska åtagandena gick i, och de ställde den hypotetiska frågan vilken Förenta staternas politik skulle bli, om kineserna utnyttjade sitt flyg för att angripa franska ställningar. Dulles vägrade att besvara den frågan, men han slog fast att om Förenta staterna gick med i kriget med egna trupper, skulle man kräva en betydligt större andel av den politiska och verkställande maktens framtida utformning i området.

Det är troligt att Förenta staternas regering under veckorna före Genèvekonferensen ännu var i färd med att bestämma sin politiska kurs utom på en punkt: önskan att inte förlora någon del av Vietnam genom förhandlingar och att se den rådande militära verkligheten i kriget som den slutligt avgörande faktorn. Eden mindes alldeles rätt när han noterade att biträdande utrikesminister Walter Bedell Smith i april meddelade den brittiska regeringen ”... att Förenta staterna omsorgsfullt hade studerat delningslösningen men hade beslutat att den endast skulle utgöra en tillfällig lättnad och skulle leda till kommunistisk dominans i Sydostasien”.

Under dessa spännande dagar hördes ytterst stridslystna ord från Förenta staterna, men landet undvek till sist motsvarande handlingar och lade i stället grunden till en senare intervention. Den 29 mars hudflängde Dulles Ho Chi Minh och Vietminh och alla som ”... piskar upp nationalismens anda så att den blir våldsam”. Han upprepade ånyo Vietnams stora värde som råvarukälla och dess strategiska betydelse i området, och han anklagade nu Kina för krigets fortsättande. Efter att i detalj ha redogjort för den föregivna historien om brutna Sovjetfördrag klargjorde Dulles att Förenta staterna skulle infinna sig i Genève, så att ”... varje diskussion om Indokina skall bidra till att få de kinesiska kommunisterna att inse faran av deras uppenbara planer på erövring av Sydostasien, så att de upphör med och avstår från dem”. Vicepresident Richard Nixon gick den 16 april mera rakt på sak, under en presskonferens: Genève skulle bli ett redskap för handling, inte ett forum för uppgörelse. ”Förenta staterna måste vara representerat i Genève och inta en positiv hållning till den fria världens gemen-

samma handlande. I annat fall måste landet överta problemet ensamt och försöka lura på andra det ... Det här landet är den enda nation som är tillräckligt politiskt stark här hemma för att inta en hållning som kommer att rädda Asien ... Förhandlingar med kommunisterna om delning av territoriet skulle få till följd att kommunisterna behärskade ett viktigt nytt område.”

Den omständigheten att Förenta staterna koncentrerade sig på kinesiskt ”ansvar” för ett krig som syftade till befrielse från fransmännen och som inleddes 1945, flera år innan de kinesiska kommunisterna var i närheten av den södra gränsen, var inte bara torftig propaganda utan också fullständigt ovidkommande som grund för ett militärt inskridande. Det fanns vid denna tidpunkt inte något effektivt sätt för Förenta staterna att gå med i kriget, och den makt amerikanerna var i besittning av skulle inte vara till någon nytta i det som till slut måste bli ett krig till lands, om de skulle kunna hoppas på seger. Bortsett från hökarna gav Pentagon prov på en realistisk uppfattning av problemet att gå med i kriget vid denna tidpunkt, från en svag och snabbt sönderfallande bas, och av det skälet förverkligade Förenta staterna aldrig de mycket omskrivna planerna på att delta i kriget med hjälp av flygvapnet. Förenta staternas regering slog med eller mot sin vilja in på en ny kurs, en som inte hade plats för Genève och dess synnerligen ensidiga uppfattning av de verkliga förhållandena i Vietnam.

Den 4 april föreslog Eisenhower Churchill att de tre stora NATO-allierade, ANZUS-paktens länder, Thailand och Filippinerna skulle bilda en koalition för att inta en fast hållning beträffande Indokina, genom att sätta in sjö- och flygmilitära styrkor mot den kinesiska kusten och internera i själva Vietnam. Engelsmännen ställde sig genast kallsinniga till denna orimliga tanke, och de krävde enträget att diplomaterna först skulle göra sitt bästa i Genève för att rädda Frankrike ur dess katastrofala läge. Endast tanken på en regional militär allians tilltalade dem. Trots mycket jäktande och tomt prat lyckades Dulles inte avhålla engelsmännen och fransmännen från att resa till Genève, beredda till erbjudanden, eftergifter och politisk avspänning.

Den 7 maj, dagen innan Genèvekonferensen tog itu med frågan rörande Vietnam, Laos och Kambodja, föll fästningen Dien Bien Phu för de segerrika vietnameserna. Psykologiskt, men inte militärt, såg Förenta staterna detta som ett stort nederlag i Vietnam. Militärt var omkring tre fjärdedelar av Vietnam i vietnamesernas händer, och ett omedelbart förestående franskt nederlag gav löfte om befrielsen också av återstoden. Den kvällen talade Dulles i radio och stämplade Ho Chi Minh som en ”kommunist ... utbildad i Moskva”, som skulle ”... beröva Japan viktiga utländska marknader och livsmedels- och råvarukällor”. Vietnam fick inte, fortsatte Dulles, falla ”i fiendens händer”, för då ”kunde kommunisterna dra in i hela sydöstra Asien”. Ändå ”utgör de nuvarande förhållandena där inte någon lämplig grund för Förenta staterna att delta med sina väpnade styrkor”, och därför kunde det tänkas att de hårt pressade fransmännen önskade ett vapenstillestånd. ”Men vi skulle bli allvarligt bekymrade, om ett vapenstillestånd eller eld upphör uppnåddes i Genève, vilket skulle bana väg för ett kommunistiskt maktövertagande och ytterligare aggression.”

Förenta staternas inställning innebar ett uttryckligt förnekande av de militära realiteternas logik, för underhandlingar i syfte att beröva Vietminh alla deras triumfer var i själva verket en uppmaning till kapitulation. Också innan konferensen började syssla med detta ämne avvisade Förenta staterna – i ett större världsperspektiv, som skulle komma Vietnam att bära de framtida interventionernas börda – den naturliga slutsatsen att man skulle nå en uppgörelse efter förhandlingar.

Genèveavtalet

Andra har auktoritativt dokumenterat Förenta staternas roll under Genèvekonferensens diskussioner den 8 maj till den 21 juli – obeslutsamheten, vacklandet och den amerikanska vägran att erkänna den tidens militära och politiska realiteter. Engelsmännen hoppades å sin sida på en delning, ryssarna och kineserna på fred – i allt högre grad till varje pris – och

vietnameserna på Vietnam och de politiska vinsterna av deras nära nog militära triumf över en mäktig nation. Den amerikanska situationen var, som New York Times beskrev den dessa veckor, ”... att driva USA allt längre in i diplomatisk isolering beträffande de sydöstasiatiska problemen”, och ”fastän USA motsätter sig ... dessa överenskommelser, förefaller det att inte vara mycket USA kan göra för att hejda dem”.

För den vietnamesiska delegationen, ledd av Pham Van Dong, var frågan hur man skulle undvika att bli berövad de politiska konsekvenserna av sin militära triumf. De var de första som snabbt krävde allmänna val i Vietnam så tidigt som möjligt – val som de var säkra på att vinna. Allteftersom konferensen fortskred och ryssarna och sedan också kineserna gjorde påtryckningar rörande vietnamesiska eftergifter på en rad punkter – av vilka den viktigaste var den provisoriska demarkationslinjen längs sjuttonde breddgraden – blev betydelsen av att dessa val kom till stånd än större för Vietnam.

Varken för vietnameserna eller för Förenta staterna kunde en delning som permanent lösning komma i fråga, och Pham Van Dong gjorde det fullständigt klart att omgrupperingar i zoner blott var en tillfällig åtgärd för att åstadkomma eld upphör. Om Vietnam hade ansett att detta skulle bli något permanent, skulle de utan tvivel aldrig ha gått med på avtalen. När Mendès-France utsåg ett bestämt datum för valen tolkade världen det fullt riktigt som en stor eftergift för tanken på vietnamesiskt oberoende. I slutet av juni var vietnameserna beredda att lova mycket, i förhoppning om att val skulle hållas. Just de dagarna övertygade Eden slutgiltigt Förenta staterna om att en delning av Vietnam var allt de kunde hoppas på, och den 29 juni gjorde Eden och Dulles ett uttalande som gick ut på den gemensamma avsikten att respektera ett vapenstillestånd, som ”icke innehåller politiska bestämmelser vilka skulle riskera förlust av det kvarvarande området till kommunisterna”. Eftersom en sådan förlust nu var oundviklig, föreslog man dunkelt i uttalandet att Förenta staterna skulle snegla misstänksamt på val, eller på själva avtalet i dess helhet. När tiden var inne att formellt ansluta sig till de övriga nationerna i Genève, för att underteckna konferensens beslut, ville Förenta staterna inte gå med på att göra det.

Avtalets slutliga bestämmelser är alltför välkända för att här kräva mera än en sammanfattande resumé. Den ”överenskommelse om fientligheternas inställande” som fransmännen och vietnameserna undertecknade den 20 juli beskrev uttryckligen demarkationslinjen vid sjuttonde breddgraden såsom ”provisorisk”. Till dess att allmänna val hållits skulle vietnameserna respektive fransmännen utöva civil makt och myndighet norr och söder om demarkationslinjen, och det var Frankrike ensamt som bar ansvaret för att avtalets villkor tillämpades på liknande sätt på det politiska planet. Militärt skulle en internationell kontrollkommission sätta bestämmelserna i kraft. Vapenutrustningen fick icke ökas över dåvarande nivå. Artikel 18 stipulerade att ... upprättandet av nya militärbaser är förbjudet på allt vietnamesiskt territorium”, och artikel 19 att ”båda parter skall garantera att de zoner som tilldelats dem icke skall ansluta sig till någon militär allians”, vilket innebar att Vietnam inte kunde gå med i SEATO (South East Asia Treaty Organization), som Förenta staterna nu började upprätta. Den slutdeklaration som offentliggjordes den 21 juli ”noterar” dessa militära överenskommelser, och ”... att överenskommelsens egentliga syfte beträffande Vietnam är att avgöra militära frågor, i syfte att få ett slut på fientligheterna, och att den militära demarkationslinjen är provisorisk och icke i något avseende bör tolkas såsom utgörande en politisk eller territoriell gräns”. Vietnam var enligt detta sätt att se en nation, och ingenstans talar dokumenten om ”norra” eller ”södra” delen av landet. För att uppnå politisk enighet ”... skall allmänna val hållas i juli 1956, under överinseende av en internationell kontrollkommission ...”, och ”överläggningar i denna fråga skall ske mellan de två zonernas respektive behöriga myndigheter, från den 20 juli 1955 och framdeles”.

För Förenta staterna var det ofattbart att fransmännen och deras vietnamesiska allierade kunde uppfylla kraven på val utan risk för fullständig katastrof. Det är värt att här citera Eisenhowers

två anspelningar på den saken i hans memoarer: ”Det erkändes allmänt att om ett val hade hållits, skulle Ho Chi Minh ha valts till premiärminister.” – ”Jag har aldrig talat eller brevväxlat med någon person med kännedom om indokinesiska frågor som inte hållit med mig om att för den händelse val hade hållits under den tid striderna pågick, skulle eventuellt 80 procent av befolkningen ha röstat på kommunisten Ho Chi Minh som deras ledare, snarare än på statschefen Bao Dai.”

Förenta staterna kunde därför inte delta i omröstningen rörande konferensens resolution av den 21 juli, och en noggrann läsning av de två amerikanska uttalanden som unilateralt gjordes samma dag antyder att det är helt felaktigt att tro, att Förenta staterna var redo att erkänna slutresultatet av en konferens och en förhandlingsuppgörelse som landet i varje fas kraftigt hade motsatt sig. Eisenhowers uttalande välkomnade motvilligt ett slut på striderna men gjorde det sedan fullständigt klart att ”... Förenta staterna har icke självt deltagit i eller förpliktats av de beslut som fattats av konferensen, men det är vår förhoppning att de skall leda till uppnåendet av en fred i enlighet med de berörda ländernas rättigheter och behov. Överenskommelsen inrymmer detaljer som vi inte gillar, men mycket beror på hur de fungerar i praktiken.” – ”Förenta staterna kommer icke att tillgripa våld för att rubba uppgörelsen. Vi säger också att varje förnyelse av den kommunistiska aggressionen av oss skulle betraktas såsom en ytterst allvarlig fråga.” Walter Bedell Smiths formella uttalanden i Genève konstaterade detsamma, men han vägrade uttryckligen att godkänna artikel 13 i avtalet, som krävde konsultation av konferensens medlemmar för att avgöra frågor som hän-sköts till dem av den internationella kontrollkommissionen, ”... för att garantera att överens-kommelserna om fientligheternas inställande i Kambodja, Laos och Vietnam respekteras”.

Genèvekonferensens följder: Förenta staternas förskansning 1955-59

Förenta staterna gjorde så allvarliga reservationer därför att man aldrig hade för avsikt att följa Genèveavtalet, och detta stod klart av alla de offentliga uttalanden som gjordes till en början. Wall Street Journal hade fullständigt rätt när tidningen den 23 juli meddelade att ”USA har ingen brådska med att anordna val för att ena Vietnam; vi fruktar att kommunistledaren Ho Chi Minh skulle vinna. Därför planerar Dulles att först göra den södra hälften av landet till något sevärt – med amerikansk hjälp.”

Medan olika amerikanska sändebud och delegationer började ta sig in i det område Diem kontrollerade inriktade sig Dulles på uppgiften att skapa SEATO, den organisation som, enligt vad Eisenhower meddelade senaten, tillkom ”... för försvar både mot öppna väpnade angrepp och inre omstörtningar”. För Dulles skulle SEATO alltifrån denna tid omfatta Vietnam, Kambodja och Laos, trots att de underlät att underteckna fördraget och trots att Genève-överenskommelsen faktiskt förbjöd dem att göra det. Artikel IV i SEATO-fördraget utsträcktes till att gälla mera än signatärmakterna och hotade med intervention av organisationen i händelse av aggression ”mot någon stat eller något territorium” i området, eller om det förekom något hot mot ”... någon annan stats eller något annat territoriums ... politiska oberoende”. Under sådana förevändningar skulle Förenta staterna kunna rättfärdiggöra praktiskt taget vilken intervention som helst, av vilka skäl som helst.

Den allmänna utformningen av Förenta staternas ekonomiska och militära bistånd till Diems regim mellan 1955 och 1959, som totalt uppgick till 2,92 miljarder dollar under den tiden, antyder storleken av det amerikanska engagemanget. Av denna summa förskötterades 1,71 miljarder dollar för militära ändamål, inklusive en dryg halv miljard dollar före det slutgiltiga datum som i Genève hade angivits för valen.

Att några val aldrig skulle anställas var givet på förhand, trots nordvietnamesernas ansträngningar. De påminde den 1 januari 1955 fransmännen om deras plikt att se till att den bestämmelsen respekterades. Med hänsyn till den lokala oppositionens förödande svaga tillstånd och sin egen styrka inom hela befolkningen hade Demokratiska republiken Vietnam

(DRV) all anledning att ansluta sig till Genèvebestämmelserna om val. I februari 1955 föreslog Hanoi upprättandet av normala relationer mellan de båda zonerna som en förberedelse till valen, och Pham Van Dong gjorde tillsammans med Nehru ett uttalande som påyrkade åtgärder för att förrätta val, i syfte att återförena landets båda delar. Vid den tiden var Diem sysselsatt med att undertrycka och omintetgöra inrikespolitisk opposition av varje politisk färg, och när DRV inte fick något positivt svar på sina vädjanden om val den 6 juni upprepade republiken på nytt formellt sin opposition mot delning av en nation och nödvändigheten av att förrätta val enligt den uppgjorda tidtabellen. I juni inriktade världen sin uppmärksamhet på Diems och Dulles' svar före det senaste datum som utsatts för konsultationer, den 20 juli. Diems svar var pinsamt vagt, och den första egentliga förklaringen kom från Dulles den 28 juni, när han konstaterade att varken Förenta staterna eller regimen i söder hade undertecknat Genèveavtalet eller var bundna vid det, en sak som Washington ofta upprepade och som, vad Sydvietnam angår, var uppenbart felaktig. Inte desto mindre medgav Dulles att Förenta staterna i princip gillade "... föreningen av länder som historiskt sett är ett". Myten om två Vietnam och två nationer hade ännu inte blivit en del av den amerikanska argumenteringen. "Kommunisterna har ännu aldrig vunnit några fria val. Jag tror inte att de någonsin kommer att göra det. Därför är vi inte alls rädda för val, förutsatt att de anordnas under de verkligt fria förhållanden som vapenstilleståndsoverenskommelsen i Genève kräver." Men Förenta staterna, det framgick av det uttalandet, var inte tvingat att mana till uppfyllande av överenskommelsens bestämmelser via föregående konsultationer med Diem. Och Washington hade hittills vägrat, och inte heller sade Dulles att han hade för avsikt att förmå Diem att slå in på en sådan kurs.

Diem meddelade i slutet av april 1955 att han skulle anordna en "allmän folkomröstning" i söder för att sammankalla en ny nationalförsamling, och den 16 juli avvisade han kategoriskt allmänna val enligt Genève villkor, förrän "... bevis har ... framlagts för att de sätter den nationella gemenskapens högre intressen över kommunismens ..." – "Vi håller förvisso med om", deklarerade Dulles en kort tid senare, "att tiden ännu ej är mogen för fria val." DRV:s reaktion blev vad den alltid hade varit: Genèveöverenskommelsen förpliktade konferensdeltagarna att ikläda sig ansvar för dess genomförande, vari ingick förberedande rådplägingar före valen, och i det avseendet var Diem på intet sätt den ansvariga parten. Men engelsmännen föredrog delning, och fransmännen ämnade inte ställa sig i vägen för Förenta staternas regering. Den bedrägliga folkomröstning den 23 oktober som Diem organiserade i Sydvietnam gav honom 98 procent av rösterna till ordförandeskapet i den nya "Vietnams regering". Tre dagar senare svarade Washington på den nyheten genom att erkänna regimen som laglig.

Förenta staterna delade i själva verket Vietnam, genom att utnyttja en regim som så gott som helt finansierades med dess pengar och som var ur stånd att överleva utan dess hjälp.

För DRV var Förenta staternas och Diemregeringens vägran att uppfylla kraven i Genèveavtalet en fråga som deltagarna i Genèvekonferensen och den internationella kontrollkommissionen skulle ta itu med, och fastän den ofta hade framställt de kraven – i juni och på nytt i november 1955, samt direkt till Diem den 19 juli – utvecklade Pham och Ho offentligt sina tankegångar rörande hur ett val skulle anordnas i rent demokratisk ordning, i september och på nytt den 17 november 1955. Alla medborgare över arton års ålder var röstberättigade, alla över tjugooett år var valbara. De föreslog en fri valkampanj i båda zonerna, och hemliga och direkta val. Internationella kontrollkommissionen kunde övervaka valen. Den 25 februari 1956 upprepade Ho Chi Minh ånyo det förslaget.

Den 14 februari 1956 sände Pham Van Dong ett brev till medordförandena i Genève och påpekade undertryckandet av folkviljan i söder, att man där de facto ingått en allians med Förenta staterna samt fransmännens plikt att rätta till situationen. Han föreslog nu att Genèvekonferensen skulle samlas på nytt för att fredligt lösa Vietnamproblemet.

Engelsmännen vägrade, och återigen förkunnade Diems regering den 6 april att ”den anser sig icke bunden av deras bestämmelser”. Den 8 maj skickade medordförandena i

Genève till Nord- och Sydvietnam samt också till fransmännen en begäran att inleda konsultationer rörande valen, i syfte att ena landet enligt Genèveavtalet. Tre dagar senare förklarade sig DRV villig att inleda direkta samtal i början av juni, vid en tidpunkt som fastställdes av Diems myndigheter. Diem vägrade. DRV fortsatte att begära konsultationer för att organisera valen, man sände noter därom till medordförandena i Genève och till Diems regering i juni och juli 1957, i mars och december 1958, i juli 1959 och i juli 1960, och senare rörande rustningsbegränsning, återupptagande av handelsförbindelserna och andra åtgärder som var av nöden för att göra slut på den på konstlad väg åstadkomna delningen av Vietnam. De förslagen misslyckades, för varken Diem eller Förenta staterna kunde överleva deras framgångsrika genomförande.

Washingtons politik under denna tid var klar och offentligt deklarerad. Den 1 juni 1956 angrep biträdande utrikesminister Walter S. Robertson, sedan han i mars samma år tillsammans med Dulles besökt Diem, Genèveavtalet, som . . . delade (Vietnam) på order av stormakterna, mot det vietnamesiska folkets vilja”. Han prisade Diems bedrägliga ”fria val i mars månad” och fastslog den amerikanska beslutsamheten att ”stödja en vänligt sinnad icke-kommunistisk regering i Vietnam och att hjälpa den att minska och till slut utplåna kommunistisk omstötningsverksamhet och inflytande ... Våra bemödanden inriktar sig främst av allt på att bidra till att stärka de inhemska säkerhetsstyrkorna, som utgörs av en reguljär armé på omkring 150.000 man, ett rörligt borgargarde på cirka 45.000 man och lokala försvarsenheter ... Vi hjälper också till med att organisera, utbilda och utrusta den vietnamesiska poliskåren.” Sådana åtgärder stod givetvis i strid med Genèveavtalet, som förbjöd militär expansion.

Ordet ”utplåna” var en alldeles riktig beskrivning av den politik som Förenta staterna tvingade på den mer än villige Diem. Denne förföljde förutvarande Vietminhanhängare, oliktankande religiösa sekter och andra. Uppskattningsvis 40.000 vietnameser satt i fängelse av politiska skäl i slutet av år 1961. Sådana metoder var möjliga därför att Förenta staterna finansierade över 70 procent av Diems budget, och amerikanerna betonade särskilt kraftigt tillämpandet av våld och förtryck. Det beräknas att minst 16.600 politiska likvideringar företogs mellan 1955 och 1959, och kanske är siffran betydligt högre. Vare nog sagt att varje objektiv iakttagare har godtagit tidskriften *Lif* s beskrivning i maj 1957 som en rättvis uppskattning:

”Bakom en fasad av fotografier, flaggor och slagord finns det ett bistert komplex av påbud, ‘omskolningscentra’, hemlig polis. Presidentens ‘förordning nr 6’, undertecknad och utfärdad av Diem i januari 1956, föreskriver att ‘individer som anses farliga för nationens försvar och allmän säkerhet på myndigheternas order placeras i koncentrationsläger ...’ Endast kända eller misstänkta kommunister ... antas arresteras och ‘omskolas’ enligt dessa bestämmelser. Men många icke-kommunister har också kvarhållits i häkte ... Hela säkerhetsorganisationen har utnyttjats för att avskräcka opposition av varje slag och från varje håll.”

Den internationella kontrollkommissionens delegationer klagade över dessa övergrepp i söder, och i norr hävdade de att den enda betydande grupp av befolkningen som fick sina medborgerliga rättigheter inskränkta var den katolska minoriteten, ungefärligen en tiondel av nationen. DRV:s samarbete med internationella kontrollkommissionen utgjorde ett viktigt kännetecken på dess avsikter, och ett prov på dess naiva fasthållande vid tron på att vad som beslutats i Genève faktiskt inte hade berövat republiken dess med möda tillkämpade seger. Det stora militära återuppbyggnadsarbetet i söder omöjliggjorde verkligt samarbete med kontrollkommissionen, och den framförde ofta klagomål, i synnerhet beträffande flygfälten och vedergällningsaktioner mot civilpersoner. I vissa fall tillät Diems regim internationella kontrollkommissionen att komma in i Sydvietnam, men man gjorde tidsbegränsningar,

särskilt efter 1959. Trots att det inte finns någon exakt möjlighet att kontrollera siffror som både Diem och Förenta staterna gjorde sitt bästa för att dölja, var förmodligen DRV:s uppskattning, i juli 1958, att Diem hade 450.000 man under vapen alldeles riktig, med tanke på Robertsons tidigare bedömande av Förenta staternas planer och de militära utgifterna på 1,7 miljarder för Diem under 1959.

Fastän merparten av den amerikanska hjälpen till Diem avsåg militära ändamål, knöt den sektor som ägnades ekonomiska syften en redan förut fullständigt beroende regim allt fastare till Förenta staterna. Men den ekonomiska hjälpen blev ett totalt misslyckande, den förvärrade en redan dödsdömd ekonomi, splittrade helt det stadssamhälle som sviktat redan under krigets första årtionde och gjorde Diem, hans släkt och hans klick ännu rikare. Ändå är vissa relevanta omständigheter beträffande ekonomin i söder viktiga för förståelsen av den vietnamesiska revolutionens nästa fas och ytterligare amerikansk intervention, en revolution som amerikanerna en tid hade lyckats frysa ner men som de inte kunde hejda.

Vietminh behärskade före Genèvekonferensen drygt hälften av landet söder om den artonde breddgraden, och sedan 1941 hade de lyckats genomföra vittomfattande jordreformer, inom en jordbruksekonomi med grovt orättvisa jordinnehav. När Diem övertog det området genomförde han, på amerikanska experters inrådan, en "jordreform" som i själva verket var en reaktionär "modernisering" av det system med koncentration av jorden som redan hade avskaffats i många områden. Saigon minskade arrendavgifterna med upp till 50 procent i förhållande till tiden före Vietminh, men det innebar faktiskt att man på nytt utkrävde avgifter som på många håll inte längre existerade. I fall av direkt expropriation fick godsägarna kompensation för egendom som de redan hade förlorat. Kort sagt, Diem-regimens återvändande till makten betydde att man nu tillämpade nya former av förkrigstidens jordfördelningssystem av år 1940, då 72 procent av befolkningen ägde 13 procent av jorden och då två tredjedelar av jordbruksbefolkningen utgjordes av arrendatorer som dignade under höga avgifter och omåttliga räntor. Av det skälet var det godsägarna snarare än bönderna som stödde "jordbruksreformen".

Olika planer att på nytt låta bönder bosätta sig i förutvarande Vietminhfästen, fåfänga försök som till slut kulminerade i 1962 års "strategiska byrörelse", bidrog bara till att öka det sjudande missnöjet på landsbygden. Dessa agrovilles, byanhopningar, gjorde slut på de traditionella byarna och blev beryktade som källor till missnöje mot regimen, något som splittrade den rådande samhällsstrukturen. Diem och Förenta staterna fick kort sagt aldrig kontroll över större delen av Sydvietnam och Vietminhs ointagliga bondebaser. Och med hänsyn till decentralisationen och korruptionen inom Diems välde fanns det ingen effektiv grundval för en sådan kontroll. Det förtryck Diem utövade kom bara motståndet att flamma upp på nytt.

I städerna ledde oredan bland befolkningen, den som hela tiden ökades av en ständig ström av katolska flyktingar norrifrån, till en försiktig beräkning, år 1956, av antalet arbetslösa till 413.000 av Saigons hela befolkning på två miljoner människor. De 1,2 miljarder dollar i icke-militär hjälp som gavs Diems regim 1955-59 gick till stor del åt att betala det väldiga importunderskottet. Stora mängder i Amerika tillverkade lyxvaror fördes in i ett inflationsdrabbat land, för att förbrukas av den nya klassen av compradores och av Diems byråkrati.

Förenta staterna godkände och uppmuntrade den militära upprustningen och förtrycket, men man gillade inte den säregna blandning av byråkratisk antikapitalism och katolsk feodalism som Diem kokade hop i sin på personalism grundade filosofi. Diem var en marionett, men inte en helt lätthanterlig sådan. Förenta staterna gillade inte den stora personliga korruptionen, och inte heller Diems fientliga inställning till en snabbare ekonomisk utveckling och hans tro på statligt ägda företag. Ngo Dinh Nhu, hans bror, betraktade ekonomiskt bistånd som ett cyniskt medel att dumpa amerikanska överskott, och Förenta staterna måste kämpa, med en

viss framgång, för att restriktionerna rörande utländska investeringar skulle lättas och för skydd mot hot om förstärkning. Till slut nöjde sig Diem med att klaga och med att samla biståndsmedel, för ändamål som Förenta staterna ansåg vara tvivelaktiga.

USA tänkte sig Vietnam som en kapitalistisk stat i Sydostasien. Den inställningen dömde landet att misslyckas, men i april 1959, när Eisenhower offentligt talade om Vietnam, "... ett land delat i två hälften", inte två nationer, framhävde han Vietnams behov av att utvecklas ekonomiskt. Och sättet "... att skaffa det nödvändiga kapitalet är genom privata investeringar utifrån och genom statliga lån". De sistnämnda gick, vad Förenta staterna angick, till lokala kapitalister.

1959-64: motståndet flammar upp på nytt

Varje trovärdig historisk redogörelse för uppkomsten av den väpnade kampen söder om den sjuttonde breddgraden behandlar den som om den vore en direkt fortsättning av kriget med fransmännen 1945-54, och såsom följden av snarare än orsaken till Diems regims fruktansvärda förtryck och hopade inrikespolitiska ekonomiska och sociala problem. Motståndet mot Diems ämbetsmän hade tagit sin början bland bondebefolkningen helt spontant, genom ett ökande antal förföljda politiska personligheter från alla läger. Och motståndet hade skärpts av buddister och Vietminhanhängare, som återvände till sina byar för att slippa undan. Som varje framgångsrik gerillarörelse byggde motståndet på bondebefolkningens stöd och fick därigenom sin märkliga men till slut oemotståndliga kraft. Den 6 maj 1959 stadfäste Diem sin beryktade lag 10/59, som med döden bestraffade var och en som begick mord, i något avseende gjorde åverkan på hus, bondgårdar eller byggnader av vilket slag som helst, transportmedel samt en hel rad liknande brott. "Den som tillhör en organisation, avsedd att hjälpa till att förbereda eller fortsätta brottsliga gärningar ... eller som avger löften att göra det, kommer att ådömas de stadgade straffen ..." Regimen förföljde i all synnerhet förutvarande medlemmar av Vietminh, men all opposition hamnade under de vittomfattande bestämmelserna i Diems nya lag, och antalet politiska fångar fyrdubblades mellan 1958 och slutet av år 1961. Det motstånd som spred sig härrörde inte från norr, och förutvarande Vietminh-medlemmar anslöt sig till de spontant tillkomna motståndsgrupperna långt innan DRV antydde något stöd av dem. Först 1961 kom det till betydande strider runt om i landet.

I slutet av år 1960 hävdade Förenta staterna att man endast hade 773 man stationerade där. I december 1965 fanns det åtminstone fjorton större amerikanska flygbaser i Vietnam, 166.000 soldater, en truppstyrka som skulle mer än fördubblas under det kommande året. Den upprustningen kränkte Genèveavtalet, men överträdelsen är en småsak med tanke på att Förenta staterna alltid hade hyst ett sublimt förakt för den överenskommelsen. Förenta staterna var nu faktiskt tvingat att rädda den lilla del av Sydvietnam man behärskade, undan sin egen politikens oundvikliga misslyckande.

Det är i stort sett meningslöst att lika detaljerat uppehålla sig vid de följande händelserna, för de var blott och bart den logiska följden av Förenta staternas världspolitik före 1960. Man behöver blott mot varandra ställa tidningarnas redogörelser i Förenta staterna och de officiella bortförklaringar som anfördes i Washington för att inse hur långt från sanningen Washington var berett att gå, i syfte att rättfärdiga ett barbariskt krig mot en liten nation, ett krig utan motstycke i vår tids historia. För att förstå det kriget måste man alltid sätta in det i dess rätta sammanhang, erinra sig att vad saken gällde i Vietnam i själva verket var Förenta staternas framtida makt inte bara i Sydostasien, utan i hela den tredje världen. I Vietnam har Förenta staternas regering förgäves sökt att tillämpa sin väldiga makt på internationella sociala och politiska realiteter, som hade lett förbi och utöver den officiella konservatismen inom en nation i färd med att rädda en gammal samhällsordning med hjälp av liberal retorik och, framför allt, med varje form av militär makt som fanns tillgänglig i dess arsenal, förutom kärnvapen.

Det stod 1960 klart att Diem inte skulle överleva länge till, något som en misslyckad palatsrevolution bland hans egna fallskärmstrupper accentuerade den 11 november. När Kennedy tillträdde sitt ämbete, mitt under stora debatter om militärens trovärdighet och nödvändigheten att skapa förutsättningar för en begränsad krigföring, blev Vietnam oundvikligen den främsta utmaningen för de intellektuella strateger han förde med sig till Washington. I maj 1961 fördömde Kennedy och Dean Rusk vad de kallade DRV:s ansvar för gerillaaktivitetens tillväxt i söder, ett beslut som Rusk hävdade att kommunistiska partiet i DRV hade fattat i maj 1959 och bekräftat i september året därpå. Det tendentiösa resonemanget förbigick naturligtvis det faktum att Pham Van Dong i september föregående år på nytt hade krävt förhandlingar på grundval av ömsesidiga eftergifter, i syfte att uppnå enighet utan att tillgripa ”krig och våld”. På hösten reste två delegationer, ledda av Eugene Staley och den framstående teoretikern rörande begränsad krigföring, general Maxwell Taylor, till Vietnam för att studera läget. Den 18 oktober förklarade Diem undantagstillstånd, och den 16 november utlovade Kennedy en kraftig ökning av hjälpen till regimen, vilken tidningarna förutspådde också skulle innebära stora amerikanska truppförstärkningar. I november medgav exempelvis Wall Street Journal att hjälp skulle lämnas till en regim som kännetecknades av ”korruption och gunstlingsvälde” och beskrev ”landets autoritära karaktär”, som gav den nationella befrielsefronten (FNL), bildad i slutet av december 1960, möjlighet att bygga upp en massorganisation bland ”... de bönder som välkomnar ett alternativ till regimens korruperade och ineffektiva ämbetsmän”.

Förenta staternas regering kunde knappast medge att problemet i Sydvietnam var folkets uppror mot en förtryckande regims korruption, en regim som hölls vid liv enbart med hjälp av amerikanska gevär och dollar, och ändå inte vid särskilt gott liv. Därför blev det nödvändigt att skapa myten om intervention från DRV, när man nu på nytt kränkte Genèveöverenskommelsen. Vid denna tidpunkt genomförde Förenta staternas regering en märklig förändring av sin inställning till Genèveavtalet, från att uppsäga det eller nonchalera det till att hävda att det var bindande för den andra parten och – i förtäckta ordalag – att Förenta staterna hade gått med på det. När Washington tillfrågades hur en våldsam ökning av Förenta staternas militära hjälp påverkade överenskommelsen hävdade man hädanefter, med Rusks ord, att ”... den avgörande frågan rörande Genèveavtalet är inte hur det avtalet förhåller sig till, låt oss säga vårt militära biståndsprogram beträffande Sydvietnam. Det har samband med nordvietnamesernas påtagliga, ständiga, kraftiga och öppet förkunnade kränkande av det avtalet ... Det man först bör fråga sig är vad Nordvietnam gör för att hålla det avtalet.” – ”Om nordvietnameserna handlar helt i enlighet med Genèveavtalet”, konstaterade Rusk den 8 december, när han offentliggjorde den så kallade vitboken, ”uppstår inga problem för Sydvietnam eller för någon som stöder Sydvietnam.” Redan månaden innan efterlyste Ho Chi Minh offentligt en fredlig återförening av de båda landsdelarna, med hjälp av bestämmelserna i Genèveavtalet. Det är föga förvånande att Rusk aldrig berörde frågan om val.

Förenta staternas vitbok i december 1961 var stupid, en förträfflig informationskälla när det gällde att vederlägga så gott som alla amerikanska krav vid denna tid. Den bestod av en blandning av fakta, prejudikat och citat av uttalanden från DRV, det mesta alldeles påtagligt ovidkommande. Vad angick detta att Kina eller Ryssland skulle förse FNL med vapen medgav vitboken att ”VC:s (Vietcongs) vapen är i stor utsträckning tillverkade i Frankrike eller USA, eller också handgjorda i primitiva smedjor i jungeln”. Vittnesbörden sträckte sig från sydvietnamesiska förhørsprotokoll till bilder av människans anatomi ur en kinesisk lärobok, foton av medicinsk utrustning tillverkad i Kina och omslaget till en privat dagbok. Vitboken visade inte upp någon militär utrustning, och de långa utdragen från olika kongressprotokoll och publikationer i DRV avslöjade blott och bart att DRV officiellt intagit ståndpunkten att ”... envist kämpa för att handla i enlighet med överenskommelserna i Genève” och för en ”fredlig återförening av fosterlandets båda delar”. Utrikesdepartementets obestyrkta påståenden betydde mindre än det förnyade och öppna framläggandet av ”domino-

teorin”: om hela Vietnam valde att ställa sig under Ho Chi Minhs och hans partis ledning, skulle återstoden av Asien ”falla”. Och framför allt som den amerikanska pressen medgav – om Förenta staterna inte ingrep, skulle den eländiga Diemregimen bryta samman, utan att man hade något acceptabelt att ersätta den med.

I början av år 1962 offentliggjorde och inledde Förenta staterna Staleyplanen – operation ”Soluppgång” – för att utplåna de byar som fanns och omgruppera hela befolkningar mot deras vilja. Och i februari upprättade man ett formellt befälsområde i Vietnam. Officiellt för att bemöta den internationella kontrollkommissionens klagomål rapporterade Förenta staterna att 685 amerikanska soldater befann sig i Vietnam, men tidningsreportrar kom faktiskt sanningen närmare, och Washington intensifierade ett sedan länge pågående bedrägeri gentemot den amerikanska allmänheten. Ändå var Förenta staternas situation föga avundsvärd, för den 27 februari bombade Diems egna plan hans palats. Den fasen behöver inte granskas här – mera lätthanterliga och lika korrumperade män skulle ersätta Diem. Som en amerikansk officer i april 1962 sade, på tal om FNL:s ökande makt: ”När jag anlände hit i september förra året stötte man sällan på Vietcong i grupper som var större än fyra, fem man. Nu möter man dem ideligen i gäng på fyrtio eller sextio.”

Den 1 mars förklarade Rusk, som gjorde gällande att DRV bar ansvaret för kriget, att republiken också gjort sig skyldig till ”... allt i fråga om grov kränkning av Genève-avtalet”. Problemet hörde hemma i norr, hävdade han under de följande åren. Vad angick DRV:s vädjan att Genèvekonferensen skulle sammankallas på nytt föreslog han: ”Det finns inget problem i Sydvietnam, om den andra sidan vill förhålla sig stilla ... Jag kan för ögonblicket inte föreställa mig någon speciell form av diskussion ...” Senast i mars var amerikanska styrkor i Vietnam aktivt invecklade i strider.

Trots propaganda av allra grövsta slag, som utrikesdepartementet och Vita huset släppte ut, antydde mera auktoritativa uttalanden av olika regeringsorgan en viss ovillighet att grunda planeringen på det uppiktade påståendet att DRV började kriget i Vietnam. Senatsutskottet för utländska relationer avgav i januari 1963 en rapport som medgav att FNL ”... i stor utsträckning är utrustat med primitiva, föråldrade och erövrade vapen”. Trots FNL:s svaghet i detta avseende, mot en reguljär armé på långt över 150.000 man, plus polisstyrkor etc., ”stod det 1961 klart att utsikterna för ett totalt sammanbrott i Sydvietnam hade börjat komma farligt nära”. Den amerikanska interventionen hade förhindrat att så skedde. När general David Shoup, marinkårens befälhavare, i början av mars talade till senatsutskottet för de väpnade styrkorna medgav han fritt att det inte fanns något samband mellan FNL:s storlek och de förmenta infiltratorerna norrifrån: ”Jag håller inte med om att de kommer in där i samma antal som finns här nere.” Först i juli 1963 hävdade Förenta staterna offentligt och otvetydigt att man, för första gången, hade erövrat vapen som var tillverkade i kommunistiska länder efter 1954.

Sommaren 1963 var det uppenbart att den amerikanska regeringen och dess allierade Diem var på väg mot ett militärt nederlag i Vietnam, och mot ett nytt politiskt motstånd utan motstycke i hemlandet. Diems underkuvande av alla politiska element, hans aktiva förföljande av buddisterna, det strategiska byprogrammets misslyckande, hans inkallade truppers kompletta oduglighet mot långt svagare FNL-styrkor, allt detta skildrades i detalj av den amerikanska pressen. I början av september var Washington synbarligen benäget att utöva tryck på Diem men att behålla honom mot tilltagande buddistiska protester, men som Kennedy medgav den 9 september, då stor upprördhet bland senatorerna gjorde sig märkbar första gången: ”Det som oroar mig är att amerikaner skall bli otåliga och säga att vi bör dra oss tillbaka, eftersom de inte gillar händelseutvecklingen i sydöstra Asien eller därför att de inte gillar regeringen i Saigon.” Han konstaterade kort och gott, fyra dagar senare: ”Om det bidrar till att vinna kriget, stöder vi det. Det som stör krigsansträngningarna motsätter vi oss.” Amerikanerna skulle inte gå till botten med Diem.

Den 21 oktober, efter några veckor av liknande aktivitet beträffande den ekonomiska hjälpen, meddelade Förenta staternas ambassad i Saigon att den skulle upphöra att betala för Diems egen speciella politiska armé, om den inte drog i fält. Den 30 oktober förpassades det privata gardet ut ur Saigon. Dagen därpå gjorde en militärkupp slut på Diems långvariga välde.

Förenta staterna erkände den nya Minhkuppen den 4 november, mitt ibland oroande rapporter om fortsatta gräl inom dessa led. Den 8 november bekräftade Rusk att stämningen i Washington nu höll på att svänga över mot detta att vinna en militär seger genom att avvisa en opartisk lösning för Vietnam söder om den sjuttonde breddgraden. Han förknippade detta med ”omfattande förändringar i Nordvietnam” och hävdade på nytt att Nordvietnam bar ansvaret för aggressionen. ”Den andra sidan var helt förpliktad – fullständigt förpliktad – enligt den ursprungliga Genèveuppgörelsen av år 1954 att vidta de åtgärder som skulle leda till att Sydvietnam blev en självständig enhet, och vi ser ingen anledning att modifiera dem i riktning mot Nordvietnams eller Hanois ökade inflytande i Sydvietnam.” Tillkomsten av detta avsiktligt falska påstående om två Vietnam – Nordvietnam och Sydvietnam – såsom en följd av Genèveavtalet antydde nu att Förenta staternas regering ämnade nå en militär seger.

De nya regimerna var lika otillfredsställande som den gamla, och i mitten av december rapporterade den amerikanska pressen missbelåtenhet i Washington med den dystra vändning kriget tagit. I sina viktiga rapporter i New York Times i slutet av år 1963 beskrev David Halberstam det strategiska byprogrammets misslyckande, Diems korruption, Minhs vanmakt med följande ord: ”Utsikterna är att situationen kommer att försämrats, om inte regeringen kan rycka till sig initiativet från gerillastyrkorna. Om den inte kan det, tycks det bara finnas två sannolika alternativ. Det ena är en opartisk uppgörelse. Det andra är att Förenta staterna sätter in stridande trupper för att stötta regeringen.”

Benägenheten för en opartisk uppgörelse var i början av år 1964 så stor, att Washington försökte kväva den i dess linda. I sitt nyårsbudskap till Minhregimen slog president Johnson fast att ”... förklarandet av Sydvietnam som neutralt område skulle blott utgöra ett annat namn på ett kommunistiskt maktövertagande. Fred kommer åter att råda i ert land i samma ögonblick som de makthavande i Hanoi upphör med och avstår från sin terroristiska aggression.” Fred skulle kunna godtas av amerikanerna efter en fullständig seger. De var beredda att trappa upp kriget för att undvika ett hotande nederlag.

I slutet av januari, när Khanhkuppen hade lyckats, var en av den nye härskarens klagomål mot de forna allierade att några i hemlighet hade utnyttjat den franska regeringen för att söka nå fram till en neutral politisk lösning. I februari meddelade New York Times att Washington planerade ett angrepp på Nordvietnam, och att man hade fått olika råd rörande dess omfattning eller till och med dess samband med inrikespolitiska och ekonomiska problem. Förenta staterna föredrog bombning från luften och/eller en blockad, därför att, som Hanson Baldwin skrev den 6 mars: ”Detta att sydvietnameserna har inlett ett gerillakrig i Nordvietnam är något som faktiskt har prövats i liten skala, men hittills har det varit fullständigt ineffektivt.”

Den 15 mars rekommenderade Johnson på nytt ”dominoteorin” och tillstod öppet sin beslut-samhet att inte tillåta något nederlag. Den 26 mars betonade McNamara i ett större tal frågans ”stora strategiska betydelse” och Vietnam såsom ”... ett avgörande prov på kommunismens nya strategi” med lokala revolutioner, något som kunde utbreda sig runt om i världen om det inte slogs tillbaka i Vietnam. Bakom DRV stod Kina, gjorde försvarsministern gällande.

Amerikanerna vägrade att gå med på neutralisering av Vietnam, bekräftade åter sitt stöd av Khanhs regim och antydde dunkelt en upptrappning av kriget i norr. Just dessa dagar uttalade några ledande medlemmar av senaten – för första gången på två årtionden – vägande invändningar mot en viktig utrikespolitisk fråga. Det hade under det kalla kriget utvecklats en tradition att presidenterna skaffade sig stöd av kongressen genom att skapa krissituationer,

varigenom man anslog tonen i amerikansk utrikespolitik med hjälp av en serie plötsliga utmaningar som, åtminstone för några bland kongressledamöterna, rättfärdigades av det djävulska varmed de förklarades. En sådan ”kris” var nu under uppsegling.

Alla faror förknippade med den vietnamesiska inrikespolitiska situationen dröjde envist kvar hela våren 1964. Den 24 juli meddelade New York Times att Khanh gjorde fruktansvärda påtryckningar på Förenta staterna att börja krig i Nordvietnam, också genom att ”befria” det landet. Under samma tid förenade sig ledande politiker i Frankrike, Sovjetunionen och FNL med U Thant i en ny diplomatisk framstöt för att söka få slut på kriget genom förhandlingar. Washington å sin sida avvisade dessa fredliga lösningar.

Den 4 augusti meddelade Johnson att nordvietnamesiska torpedbåtar fullständigt omotiverat hade angripit den amerikanska jagaren Maddox i Tonkinbukten och på internationellt vatten. Till följd av upprepade skärmytslingar sedan den 2 augusti hade han beordrat bombning av nordvietnamesiska ställningar som understödde fartygen. Dagen därpå uppmanade han kongressen att anta en resolution som gav honom rätt att vidta alla åtgärder som var nödvändiga ”för att skydda våra väpnade styrkor”. Det var sentimentalt, uppdiktat och framgångsrikt.

Det var känt – och omedelbart dokumenterat i Le Monde – att Förenta staterna hade bedrivit spionageverksamhet i Nordvietnam alltsedan 1957 – vilket Baldwin hade anspelat på i februari – och att sydvietnamesiska och amerikanska fartyg den 30 juli gjort räder mot och bombarderat öar tillhörande DRV. Det var alltför långsökt att DRV:s torpedbåtar ute på öppna havet skulle ha sökt rätt på fartyg ur världens mäktigaste flotta, utan att få in några träffar som Förenta staterna kunde visa upp för en klenroten värld. Den 5 augusti bad pressen McNamara om hans förklaring av det inträffade. ”Jag kan inte förklara det. De var inte provocerade ... våra fartyg var alldeles uppenbart på internationellt vatten ... närmare 100 kilometer utanför den nordvietnamesiska kusten.” När McNamara tillfrågades om rapporter rörande sydvietnamesiska angrepp i området dagarna innan var riktiga, gjorde han invändningar: ”Nej, så vitt jag vet förekom det inga operationer under den tiden ... I vittnesmål inför senaten under samma dagar kom det fram att amerikanska örlogsfartyg befunnit sig inte närmare hundra kilometer, utan fem till arton kilometer utanför DRV:s territorium, trots att DRV i likhet med många andra länder hävdade en territorialgräns tolv nautiska mil utanför kusten. Under de följande dagarna sipprade allt flera informationer ut, så att de väsentliga punkterna i DRV:s påståenden bekräftades och den långa historien om räder mot Nordvietnam avslöjades. I slutet av september var hela påhittet så otroligt, att New York Times meddelade att försvarsdepartementet var i färd med att sända en delegation till Vietnam för att granska det som med en eufemism kallades ”motsägelsefyllda rapporter”. Man skaffade senare inte fram ytterligare detaljer, för ”... en bidragande orsak till försvarsdepartementets förtegenhet var de två jagarnas hemliga uppdrag”, ett uppdrag som New York Times beskrev såsom spioneri av olika slag.

Förenta staterna trappade upp kriget i förhoppning om att kunna mobilisera kongressen hemma och stödja Khanhregimen i Vietnam, men den senare störtades inte desto mindre månaden därpå. Vid denna tid medgav Förenta staternas regering att kriget nu höll på att helt avstanna, då de vietnamesiska politikerna i söder ägnade all sin energi åt bysantinska intriger. Med eller utan krig med DRV stod Förenta staterna nu ännu längre från en seger. I en uppskattning av situationen i söder ett år efter Diems fall rapporterade New York Times från Saigon att, tre år efter den kraftiga ökningen av det amerikanska engagemanget och ett år efter Diems avgång, ”... regeringens svaghet ... än en gång har fört landet till sammanbrottets brant ... Än en gång tänker många amerikanska och vietnamesiska ämbetsmän på nya, än större engagemang – den här gången för att föra konflikten bortom Sydvietnams gränser.”

Bombningen av Nordvietnam

Den 20 december 1964 gjordes ännu en kupp i Saigon, och under de följande veckorna komplicerades de svårigheter Förenta staterna hade med hovintrigerna bland generaler som vägrade att slåss av de buddistiska styrkornas tilltagande stridbarhet. I januari 1965 nådde antalet deserteringar inom den sydvietnamesiska armén 30 procent bland de inkallade, sex veckor efter inskrivningen, och en mycket stor del av återstoden ville inte slåss. Det stod fullständigt klart att om någon skulle fortsätta kriget, skulle amerikanerna inte bara tvingas att skaffa fram pengar, vapen och 23.000 man stödtrupper i slutet av år 1964, utan också att utkämpa hela kriget själva. Under januari tog likaså en från Sovjetunionen ledd ansträngning att göra slut på kriget genom förhandlingar ökad fart, och i början av februari anlände den sovjetiske regeringschefen Kosygin till Hanoi, mitt ibland amerikanska pressrapporter om att Washington i sin pessimism planerade avgörande nya militära åtgärder.

På morgonen den 7 februari, medan Kosygin befann sig i Hanoi, bombade amerikanska flygplan DRV, förment som ett besvarande av ett artilleriangrepp av FNL på Pleiku-basen i söder, som kostat åtta amerikaner livet. Det var ingenting ovanligt med det FNL-angreppet, och varje sansad bedömare avvisade genast den officiella amerikanska förklaringen, för regeringen vägrade att förklara att DRV hade beordrat aktionen mot Pleiku. Den hävdade enbart att DRV i största allmänhet bar ansvaret för kriget. Förenta staternas angrepp hade förberetts väl, det avslöjade Arthur Krock den 10 februari, och New York Times meddelade att Washington hade underrättat åtskilliga regeringar om den planerade upptrappningen före den 7 februari.aktionen var politisk till sitt syfte, inte militär, den var ett svar på växande missnöje i hemlandet och påtryckningar utomlands. Det var redan allmänt bekant att de Gaulle övervägde åtgärder för att på nytt sammankalla Genèvekonferensen något han försökte göra den 10 februari, på uppmaning av DRV – och under de följande veckorna, då Förenta staterna hotade med ytterligare luftangrepp mot DRV, sökte både Kosygin och U Thant förgäves släpa Förenta staternas regering till fredsförhandlingsbordet. Amerikanerna svarade med att nu förbereda väldiga nya truppinsättningar.

Den 26 februari, dagen innan utrikesdepartementet offentliggjorde sin andra vitbok, antydde Rusk redobogenhet att överväga förhandlingar endast om DRV gick med på att upphöra med kriget i söder, för vilket han höll republiken ansvarig. Följaktligen fanns det ingen möjlighet att förhandla, under förutsättningar som så cyniskt vanställde fakta och som också Washington förstod vara falska. ”... de betvivlar att Hanoi skulle vara i stånd att dra sig tillbaka ur gerillakriget”, rapporterade New York Times beträffande den förhärskande uppfattningen i Washington en knapp vecka före Rusks uttalande. DRV kunde inte förhandla om ett krig som republiken inte hade börjat och inte heller var i stånd att avsluta. Förenta staterna beslöt att intervensera för att rädda situationen i Sydvietnam, som var nära ett fullständigt sammanbrott.

På sitt eget förhärdade sätt fastslog den nya vitboken just detta. Den tillskrev DRV krigets uppkomst, FNL:s ”hårda kärna”, ”många” av vapnen. De faktiska vittnesbörd boken lämnade visade att 179 vapen, eller mindre än tre procent av samtliga de vapen som erövrats från FNL på tre år, definitivt icke var franska, amerikanska eller hemmagjorda till sitt ursprung och sina modifieringar. Av det lilla antal faktiska förhör med tillfångatagna FNL-anhängare som man redovisade framgick att det övervägande flertalet var födda söder om den sjuttonde breddgraden och hade flytt norrut efter Genèveavtalet, något som öppet erkändes och som vederlade också det påståendet – som grundade sig på den fiktiva nu ständigt upprepade amerikanska premissen – att Vietnam skulle vara två länder och att de som bodde norr om en godtyckligt dragen gränslinje inte hade rätt att avgöra en nations öde. Det tendentiösa påståendet bevisade bara Amerikas totala ansvar för den väldiga nya aggressionsökningen.

Trots de tilltagande påtryckningarna från många håll om förhandlingar, och till följd av dem, beslöt Förenta staterna i mars att sätta den så kallade ”McNamara-Bundyplanen” i verket, för

att åstadkomma en ”ärofull” fred genom att intensifiera kriget. Den 2 mars inleddes luftangrepp mot DRV på nytt, men den här gången begränsades de till just den här dagen. Med skepsis mottagna rykten spreds om väldiga öknings av truppstyrkor, upp till 350.000 man. Washington gjorde en exakt bedömning i mars 1965, när man insåg att man inte kunde räkna med att bevara Vietnam inom sin inflytelsesfär och att fred var oförenlig med landets större världspolitiska mål, alltså att hejda gerillarörelser och revolutionära omvälvningar överallt där de förekom. Både McNamara och Taylor återvände i mars till det ständiga påståendet att Förenta staterna stred i Vietnam ”för att sätta stopp för den kommunistiska expansionen i Asien”. Det skulle bli fred, konstaterade Johnson den 13 mars, när ”Hanoi är berett eller villigt eller redo att upphöra med det som man nu gör mot sina grannar”. Tolv dagar senare uttryckte presidenten sin redobogenhet att bevilja området en omfattande utvecklingsplan – som snart visade sig vara Eugene Blacks recept på alltmera specialiserad råvaruproduktion för den industrialiserade världens räkning – om vietnameserna vore villiga att godta det fiktiva påståendet om DRV:s skuld till kriget.

Det gjorde Förenta staternas regering detsamma om FNL den 22 mars och DRV den 8 april på nytt uppmanade till förhandlingar, på villkor som faktiskt överensstämde med andan i det Genèveavtal som Förenta staterna ständigt hade förkastat. Det var mindre betydelsefullt att den officiella japanska Matsumotodelegationen den 6 april gav prov på tillräckligt mod att formellt avvisa tesen om DRV:s skuld till kriget i Sydvietnam och dess förmåga, därför, att avhålla vietnameserna där från att göra motstånd mot Förenta staterna och dess intrigerande marionetter. Viktigare var det faktum att regeringen, som den förkunnade den 2 april, äntligen hade bestämt sig för att sända så mycket som 350.000 man till Vietnam, för att för Förenta staternas räkning uppnå det som Diems, Khanh och andras arméer inte lyckats åstadkomma – seger. Den officiella inställningen krävde ”fred”, men i sitt berömda tal i Johns Hopkins University den 7 april slog Johnson fast att ”vi kommer inte att dra oss tillbaka, vare sig öppet eller under en meningslös överenskommelses täckmantel”. Fastän han gick med på ”villkorslösa diskussioner”, gjorde han det fullt klart att de skulle utesluta FNL och skulle hållas i syfte att trygga ”... ett oberoende Sydvietnam”, alltså en permanent delning och ett kränkande av Genèveavtalet. Alltifrån den tiden framhärade Förenta staterna i att vanställa förhandlingsinställningen i DRV:s fyrapunktserklaring och förbigick effektivt FNL:s krav på ”en självständig stat, demokratisk, fredlig och neutral”. Förenta staterna vägrade då och har intill denna dag vägrat att låta FNL delta i några förhandlingar och vidhöll att FNL och DRV hade anknutit vissa villkor till förhandlingar, villkor som de facto icke existerade och som FNL den 3 augusti ånyo sökte klarlägga – till ingen nytta.

Erfarenheterna under de år som gått har om och om igen ådagalagt att orden ”fred” och ”förhandlingar”, när de kommit från officiella amerikanska källor, alltifrån 1964 alltid har varit inledningen till en ny och mera intensiv militär upptrappning.

För Förenta staternas regering är kärnpunkten i fråga om Vietnam inte fred, utan seger, och inte bara i Vietnam, utan seger för en global strategi som landet låtit komma till uttryck i första hand i Vietnam men vid skilda tillfällen också i alla de andra världsdelarna. Johnsons egna ord i juli 1965 framhävde detta globala perspektiv, medan han tillskrev DRV och, i sista hand, Kina skulden för krigets uppkomst:

”Dess mål är att erövra Sydvietnam, att slå ned den amerikanska makten och att utvidga kommunismens värde i Asien.

Och det är mycket som ligger i vågskålen ...

”Vår makt är därför ett mycket betydelsefullt värn. Om vi drivs bort från slagfältet i Vietnam, då kan ingen nation någonsin längre hysa samma förtroende för amerikanska löften eller amerikanskt beskydd ... Vi har inte valt att vara väktarna vid porten, men det finns inga andra.”

Man behöver inte gilla den synen för att godta den som en korrekt förklaring, varför Förenta staternas regering är beredd att kränka varje norm för civiliserat uppträdande i syfte att stödja de på varandra följande, korrumpade marionettregeringarna i Sydvietnam. Men varje omsorgsfull granskning av Rusks och McNamaras uttalanden under de månader som föregick och följde på detta tal avslöjar att det inte var Genèveavtalet, utan snarare SEATO och, än viktigare, Förenta staternas fortsatta makt i en värld landet i allt mindre utsträckning kan behärska som bestämde grundvalarna för Förenta staternas politik i Vietnam. Denna officiella politik går ut på, som Rusk på nytt framställde saken i mars 1966, att Vietnam är ”prov-området” för befrielsekrig som, om de är framgångsrika på ett ställe, kan sprida sig över hela världen. När biträdande utrikesminister George Ball i januari 1966 förklarade att Vietnam ”. . . utgör en del av en ständigt pågående kamp för att avhålla kommunisterna från att rubba den bräckliga maktbalansen genom våld, eller hot om våld”, avsåg han i själva verket Förenta staternas förmåga att hejda revolutionära nationaliströrelser, kommunistiska och icke kommunistiska i lika mån, som är ovilliga att godta Förenta staternas hegemoni och som är inriktade på att skriva sina egna folks egen historia.

Varje objektiv och noggrant genomtänkt redogörelse för Vietnams historia måste sluta med detta att Förenta staterna måste bära ansvaret för torterandet av en hel nation alltsedan andra världskrigets slut. Frankrikes återvändande till Vietnam och dess förmåga att kämpa för återupprättandet av en koloni berodde på avgörande politiska beslut som fattades i Washington 1945, och det därpå följande förtrycket var beroende av det ekonomiska och militära bistånd som Frankrike fick av Förenta staterna. Först som passiv partner, sedan som huvudintressent gjorde Förenta staterna Vietnam till en internationell skådeplats för det kalla kriget, och det är ett allvarligt misstag att betrakta kriget i Vietnam som en inbördes konflikt, eller ens i andra hand som biprodukten av en sådan – för i den formen skulle det knappast ha varat särskilt länge, mot en nationell och radikal rörelse som det överväldigande flertalet av det vietnamesiska folket har stött.

Förenta staternas regering lät sig av sin kroniska oförmåga att finna ett livsdugligt, i Vietnam hemmahörande alternativ till Vietminh och FNL påverkas till att trappa upp kriget mot praktiskt taget hela nationen. För att undvika säkra nederlag om och om igen kränkte landet formell och gängse internationell rätt, genom att öka den militära aktiviteten. Förenta staterna mötte varje förslag till förhandlingar, vare sig det kom från vietnameserna, fransmännen eller ryssarna, med tilltagande krigsföring i förhoppning om att nå sina säregna mål med militära medel snarare än genom diplomati.

I sista hand har Förenta staterna kämpat i Vietnam med ökad intensitet för att utsträcka sitt välde över hela världen och för att hejda varje form av revolutionär rörelse som vägrar att godta Förenta staternas dominerande roll vid ordnandet av en nations eller ett områdes inre angelägenheter. Förenta staternas regering, som ofta har besegrats i Vietnam i försöken att nå dessa omöjliga mål, försöker nu, sedan den från sig fjärrat de flesta av sina europeiska allierade och en allt större del av den egna nationen, att inför sig själv och världen bevisa att den faktiskt förblivit stark nog att leda världspolitikens utformning, trots det motstånd den mött från en liten och fattig bondenation. På utgången av denna väldiga kamp beror fredens och det sociala framåtskridandets framtid i världen under återstoden av det tjugonde seklet, inte bara för dem som kämpar för att övervinna kolonialismens och förtryckets arv och för att utforma ett nytt liv, utan också för Förenta staternas eget folk.

Epilog: om förnuft och radikalism

Varje allvarligt menad analys av Förenta staternas roll i världen av i dag kommer oundvikligen att avslöja allt mera av de stadigvarande intressen, det lönsamhetstänkande och den sammanhållning som ligger till grund för samtida amerikansk utrikespolitik. Och den kommer inte bara att påvisa förnuftigheten i Washingtons handlande när det gäller att föreviga

amerikansk makt, också mot ett stort och ökande antal amerikaners önskan, utan också den relativa varaktigheten hos en politik som blir allt svårare att framgångsrikt tillämpa, då den ställer stora krav på såväl nationen som världen. För om samstämmigheten i sista hand grundar sig på möjligheten att framtvinga likatänkande, så som det ofta har skett under detta sekel, i historien om de medborgerliga rättigheternas undertryckande, då är också storleken av de uppgifter som möter amerikanerna när de söker åstadkomma en fundamental förändring av detta samhälles globala roll proportionellt större.

Det är i själva verket bristen på en inträngande diagnos och analys av den amerikanska samhällsordningen, antingen från vänstern - den nya eller den gamla - eller från den lärda världen, som möjliggör illusionen att vad motståndarna till status quo angriper är ett temporärt avsteg från den känsla för rättvisa som ingår i den vidare, historiska utformningen av det amerikanska samhället både hemma och utomlands.

Men vad jag har försökt dokumentera och göra gällande i den här boken är att både de praktiska och de intellektuella uppgifter som kräver uppmärksamhet av förespråkarna för en djupgående förändring av den amerikanska politiken - och jag är en av dem - är betydligt mer komplicerade. Det är den illusionen om det "slumpvisa" i Förenta staternas roll i Vietnam och på andra håll som under de förflutna åren har lett till ett slags skenbar liberalism, som tror att man helt enkelt ersätter personer på vissa poster med andra män, sådana som Kennedy eller McCarthy, i stället för att lösa problemen med hjälp av ett helt nytt system, grundat på en radikalt annorlunda fördelning av makten och förutsättningarna för dess utövande. Och den ytliga uppfattningen har också givit till resultat en endast något mera konstlad form av "radikalism" eller ny vänster som grundar sig på konfrontationstaktik, ofta omfattande lagtrots, och som vagt utgår ifrån att någon form av vettig dialog är möjlig att åstadkomma genom eftertryckliga protester och genom att förnuftet talar till och på något sätt omvandlar makten.

Ändå innebär förmätnheten att marschera utanför Pentagon eller det demokratiska konventet att det rådande systemet kan vara något annat än vad det är, utan att gå så långt som till att faktiskt beröva det tillgång till makt och redskap för övervakning av samhället, och att de som njuter av maktens sötma inte skoningslöst kommer att utnyttja sina resurser, om de protesterande exempelvis skulle fatta varandras händer och dra fram genom Vita huset. Kort sagt, en sådan manöver undviker inte bara huvudfrågan rörande det logiska och nödvändiga i Washingtons förfaringsätt hemma och utomlands, utan den utgör också en torftig samhällsanalys, både i beskrivande och föreskrivande syfte. Man kan nämligen inte åstadkomma en beskrivning av det amerikanska samhället av i dag blott och bart genom att handla, utan att först också besinna förutsättningarna för och det relevanta i ens uppträdande, utom om det står en oändlig tid till buds för ändlösa misslyckanden bland dem som motsätter sig historiens förlopp – en lyx som aldrig har förekommit under detta århundrade.

I viss avgörande utsträckning, och hur svår den uppgiften än må vara, måste oavbruten strukturanalys och teoretiska överväganden i tiden föregå engagemang på djupet i den ena eller den andra taktik- eller handlingsmetoden. Det gäller i all synnerhet, som i fråga om de allra senaste liberala och radikala protesterna, när oppositionen baserar sitt handlande på illusionen att det skulle finnas någon "frihet" i denna form av samstämmighetens samhälle. Därigenom förstärker man också okritiskt de av eliten befrämjade myterna rörande de politiska skeendenas natur eller moraliska vädjandens effektivitet.

Den sociala protesten är företrädesvis nyttig och sannfärdig, men om vi temporärt måste offra handlingen för principen, kommer vi i det långa loppet att tjäna på det. Ingen har nämligen någonsin påvisat, vare sig i det här landet eller i Västeuropa, hur den "ansvarsfyllda" politiken och kravet på aktivitet för dess egen skull har omvandlat en nyttig myt att människor kan förändra makt med hjälp av vädjanden eller förnuft, för att göra slut på en lönsam om än

mycket farlig och destruktiv politik från sina härskares sida. Och om det opportunistiska odlandet av ändamålsenliga illusioner blott har lett till att de så kallade motståndarna till status quo har gått miste om sin identitet och integritet, och om det knappast har medfört minsta ändring av det existerande samhället, då bortfaller också det sakliga skälet att offra sanningen, hur temporärt det än sker.

Man behöver inte beklaga den liberala opportunisten eller den tanklösa radikala heroismen till den grad att man finner dem bristfälliga, mätta med deras egna mått. De resulterar inte i någonting, och vad beträffar några av de estetiska metoder som tillämpats i sentida protester från den nya vänstern leder de obönhörligen till en alltmera intensiv personkult och kult av eskapismen, då allt flera upplever chocken att inse och fatta, att den makt och de härskare som nu finns sitter precis lika säkert i sadeln, trots att de konfronterats med personligt ”frigjorda” individer, eller trots deras dialoger med moralister.

Men utan en följdriktig analys och en teori grundad på den finns det inga klart definierade gränser för handlandet, inga hinder för dagtingan eller moraliska misslyckanden och inga bestämda förutsättningar, varpå man grundar sin egen reaktion gentemot ett ont samhälle och dess uppträdande. Den bristen på vägledande normer banar väg både för opportunist och romantik. Ändå kan, å andra sidan, analys och teori separerade från tänkbara sätt att aktivt och mänskligt reagera på samhällsliga förhållanden i det långa loppet leda till att dessa synnerligen viktiga mänskliga problem förs ned på en steril akademisk nivå, där de till slut hamnar bland fotnoter i stället för att bidra till omvandlingen av samhällsstrukturen. De kan röna samma öde som den nutida sociologin.

Men det är enbart denna bräckliga beredvillighet att övergå till ett stadium av kritisk eftertanke och tillfällig isolering från det förhandenvarande konservativa politiska skeendet, och att handla beslutsamt när det oförutsägbara rätta ögonblicket är inne, som inrymmer något hopp för radikala personer med något inflytande i den industrialiserade världen. För hur fylld av besvikelser en strategisk reträtt från illusorisk och fruktlös handling än må vara, i synnerhet för en opposition som anser att den måste handla för handlandets egen skull, även om förutsättningarna för det handlandet ger upphov till nya myter eller legitimerar gamla, är det dock ett faktum att ett äkta och varaktigt politiskt engagemang bara kan uppstå ur en betydligt större intellektuell klarhet än den som just nu råder bland dem som säger nej till de amerikanska makthavarnas ledarskap och mål. Det innebär, på sitt ytterst ringa sätt, att avgränsa de nödvändiga om än inte tillräckliga villkoren och förutsättningarna för en förändring av det amerikanska samhällets inriktning, att upptäcka dess gränser, dess möjligheter, dess dynamik och att underställa det med nödvändighet okända förnuftets prövning snarare än en tro på möjligheten av en plötslig, utopisk frälsning.

En sådan inställning avstår från optimism eller pessimism. Den kräver i stället en realistisk syn på svagheterna och möjligheterna hos den nu härskande amerikanska makten hemma och utomlands, och på dess utsikter att förändras. Amerika är, med detta synsätt, både drömmar och fällor, och det enda vissa är att världens tillstånd gör det absolut oundvikligt att Amerika förändras. En orsak till pessimism är den omständigheten, att de som i första hand njuter fördelarna av den amerikanska makten inte visar den minsta tvekan när det gäller att beslutsamt skrida till handling för att vidmakthålla eller utöka sin makt hemma och utomlands – de har, kort sagt, både viljan och en alltjämt avsevärd förmåga att överleva. Av det skälet måste man betrakta deras oförmåga att lyckas med sina förehavanden i Vietnam inte såsom nödvändigtvis avgörande för några inrikes förändringar, utan bara som en betydelsefull faktor som klargör och avslöjar samtliga gränser för den nuvarande maktfördelningen. Detta kan, åtminstone till en tid, leda till ett framgångsrikt undertryckande av den makten i hemlandet, även om det blir allt mindre möjligt utomlands.

På sitt eget förvända sätt skulle makthavarnas behov av att tygla inre meningsskiljaktigheter

och opposition avslöja något som berättigar långvarig optimism, för det skulle också nödvändigtvis återspegla en allt kraftigare brytning mellan ledarna och de ledda, samtidigt som det mera påtagligt blottade den verklighet makten grundar sig på. Och eftersom den rådande samstämmigheten uppifrån är svag och bräcklig under varje kristid, skulle det röja allt flera amerikaners ovillighet att fördra de ledarnas politiska oduglighet, ständigt högre skatter och de fortgående inkallelserna av och dödsfallen bland deras söner. För också om Vietnam, i vilket verkar sannolikt, kommer att följas av flera interventioner på andra håll, kan man nu på allvar betvivla det amerikanska folkets förmåga och villighet att samarbeta med, än mindre godkänna, en sådan tingens ordning. Det är först när man har nått fram till en sådan vägran som den amerikanska politiska dynamiken kommer att ge till resultat ett tillstånd som rymmer såväl stora faror som möjligheter.

I samband härmed, medan kriget i Vietnam fortsätter och medan människor runt om i den tredje världen motsätter sig amerikanska försök till dominans, påverkas Förenta staternas inre dynamik kraftigt, och den övriga världen tvingas att för det amerikanska folket göra saker och ting som de endast flyktigt är i stånd till och villiga att göra för egen räkning just nu. Offren för amerikanska bödlar arbetar därigenom, ironiskt nog, inte bara för sin egen självständighet och frihet, utan indirekt också för det amerikanska folkets. I gengäld kräver den dialektiken amerikaner med en bättre förståelse för sin egen framtid, människor som fattar i vilken stor skuld de står till befrielserörelser överallt, och i första hand i Vietnam. Medan de på alla tänkbara sätt vägrar att personligen delta i kriget måste de också inse, att så länge amerikansk makt blott och bart låter sig påverkas av makt och kan hejdas bara av sin egen begränsning och sin oförmåga att lyckas, kommer det vietnamesiska motståndets öde att i grund påverka det amerikanska folkets möjligheter att till sist undfly det kalla krigets dödsfälla. Och misslyckandet kommer att bli mycket betydelsefullare än alla de liberala vädjandena eller de radikala "moraliska" konfrontationerna med omoraliska människor, när det gäller att bestämma inriktningen av och kraften i amerikanskt liv och handlande under de kommande årtiondena.

När betingelserna för och begränsningen av den amerikanska makten väl har kommit till stånd inom den utrikespolitiska sfären, de som kommer att skapa nya alternativ i hemlandets ekonomi och samhälle, kommer den roll som spelas av de hemmavarande motståndarna till oförnuftet, och till det system som skapar det, att bli beroende av deras egen klokhet och egna resurser. Det är en klokhet som redan på ett hoppfullt sätt är färgad av en genomgående hederlighet, även om den ibland kan tyckas vara sammansatt av ovidkommande ting, negativism och destruktiv kritik. Att i dag klarsynt förbereda sig för den framtiden är en sedan länge försummad och nödvändig uppgift för amerikanska intellektuella som tagit ställning för en radikal, sant människovänlig förändring. För att omvandla samhället måste de först förstå det, dess struktur och dess målsättningar, dess hårdhet och svaghet, och precisera lämpliga medel och en lämplig taktik för förändringen, som på allvar tar dessa varaktiga realiteter med i beräkningen. Och även om en sådan formulering av taktiken, principerna och målen knappast utgör den enda eller tillräckliga aktiviteten i den framtida historiens totala skeende, fördunklar det handlande som i dag grundar sig på bekvämliga och trösterika myter och antaganden den klarsyn som kommer att erfordras, när djupgående samhällseliga förändringar åter är möjliga i Förenta staterna.